

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ**

КАФЕДРА АНАЛІЗУ ТА СТАТИСТИКИ

КОНОТОПЕНКО Марина Сергіївна

ОБЛІК ТА АНАЛІЗ КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВ

Дипломна робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Галузь знань 07 «Управління та адміністрування»

Спеціальність 071 «Облік і оподаткування»

Науковий керівник:

кандидат економічних наук,

доцент кафедри аналізу та статистики

Мулик Тетяна Олексіївна

ВІННИЦЯ – 2018

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВ

1.1

Сутність та види власного капіталу підприємств

1.2

Поняття та структура позикового капіталу

1.3

Аналіз нормативно-правової бази та огляд літератури з питань обліку та аналізу капіталу підприємства

РОЗДІЛ 2 СТАН ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВ

2.1

Методика та організація обліку власного капіталу

2.2

Методика та організація обліку позикового капіталу

2.3

Організація обліку капіталу підприємства на основі функціонування інформаційних систем обліку

РОЗДІЛ 3 РОЗДІЛ 3 МЕТОДИКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ АНАЛІЗУ КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА: СТАН ТА РОЗВИТОК

3.1

Система показників, методи та інформаційна база аналізу капіталу

3.2

Аналіз наявності, складу і динаміки джерел формування капіталу

3.3

Оптимізація управління капіталом підприємства на основі економічного аналізу

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

ВСТУП

Актуальність дослідження. Процес функціонування будь-якого підприємства залежить від ефективного управління капіталом підприємств та його структури.

Сформований власний та залучений капітал – це фінансова основа діяльності кожного підприємства. Він є одним із найважливіших фінансових показників, адже є безстроковою та початковою основою фінансування діяльності підприємства, крім того джерелом погашення збитків. Власний капітал підприємств характеризує ступінь фінансової самостійності, фінансової потужності, а також ступінь кредитоспроможності підприємства. Управління капіталом сприяє ефективній діяльності підприємства, збільшення прибутку та підвищення конкурентних переваг підприємства.

Величина власного капіталу дає змогу оцінити ефективність діяльності підприємства, його результативність. Для кредиторів власний капітал є показником стабільності та відповідальності підприємства. Підприємство, яке ефективно управляє структурою капіталу, має такі ознаки: підвищення дохідності та ділової активності, безперервний виробничий процес, інтенсивний розвиток підприємства, висока швидкість обороту капіталу, перевищення рентабельності інвестованого капіталу над середньозваженою вартістю капіталу, баланс між рентабельністю капіталу та ризиками, що бере на себе підприємство тощо.

Проте за даними Міністерства Фінансів України у структурі пасивів підприємств України доля власного капіталу зменшується з кожним роком. Лише 28% підприємств мають прибутки. Більшість підприємств не слідкують за рівнем захищеності власного капіталу, не створюють резерви, їх власний капітал стає чутливим до «форс-мажорних» обставин, має високий рівень ризику втрати. Тому більш детальне дослідження питань обліку та аналізу капіталу підприємства та управління ним є досить актуальним та потребує уваги управлінців підприємств.

Аналіз досліджень і публікацій по темі роботи. Аналіз літературних джерел свідчить про те, що у сучасній економічній літературі приділяється все більша увага питанням методики та організації обліку та аналізу власного та залученого капіталу, оцінки фінансової стійкості підприємства тощо.

Зокрема, питання обліку та аналізу розглядали Ф. Ф. Бутинець, Т. В. Гладких, М.М. Мосійчук, В.М. Пархоменко, Л.П. Прокопенко, Н.Д. Кулаковська, В.Я. Савченко, В. В. Сопко, О. О. Терещенко, К.О. Утенкова, Г. А. Ямборко, Н.Л. Правдюк, Л.В.Гуцаленко, О.А. Подолянчук та інші.

Питання аналізу розглядали у своїх працях: М. С. Абрютіна, М. І. Баканов, І. Т. Балабанов, М. А. Болюх, Ю. Ф. Брігхем, Н.А. Волкова, О.М. Гайдаєнко, А. І. Гінзбург, Р. В. Домбровський, Т. Дудич, О. М. Загородна, С. В. Зарожевський, О. П. Зуділін, В. М. Івахненко, А. В. Калина, Т. С. Клебанова, Т. Кізіюкевич, В. В. Ковальов, М. І. Ковальчук, М. Я. Коробов, Т. Д. Костенко, М. Н. Крейніна, Л. А. Лахтіонова, В.К.Савчук, Т.О. Мулик, О.Ф.Томчук та інші.

Віддаючи належне дослідженням, які є на сьогодні в галузі обліку та аналізу капіталу підприємств, потребують більш детального вивчення також питання організації обліку капіталу, його вдосконалення, структури джерел формування капіталу підприємства та їх застосування, пошуку напрямів залучення ресурсів підприємств, ефективного управління функціонуванням капіталу тощо.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є наукове обґрунтування теоретико-методичних підходів до обліково-аналітичного забезпечення системи управління капіталом підприємств та розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення методики обліку та аналізу формування та руху капіталу підприємств.

Відповідно до поставленої мети автором окреслено такі завдання дослідження:

- науково узагальнити і систематизувати існуючі підходи щодо сутності капіталу та його видів;
- охарактеризувати поняття та структуру позикового капіталу;

- провести аналіз нормативно-правової бази та огляд літератури з питань обліку та аналізу капіталу підприємства;
- дослідити методику та організацію обліку власного капіталу;
- охарактеризувати методику та організацію обліку позикового капіталу;
- дослідити організацію обліку капіталу підприємства на основі функціонування інформаційних систем обліку;
- вивчити систему показників, методи та інформаційна база аналізу капіталу;
- провести аналітичну оцінку наявності, складу і динаміки джерел формування капіталу;
- дослідити можливості оптимізації управління капіталом підприємства на основі економічного аналізу.

Об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження обрано обліково-аналітичну систему формування та використання капіталу сільськогосподарського підприємства, на прикладі, Державного підприємства дослідного господарства «Артеміда» м. Калівка Калинівського району Вінницької області.

Предмет дослідження. Предметом дослідження є методики обліку процесу формування та руху капіталу підприємств, оцінки та аналізу структури капіталу в контексті прийняття рішень щодо підвищення вартості підприємства.

Методи дослідження. Основу методології дослідження складають діалектичний метод пізнання, що розкриває суперечність як основу руху і розвитку об'єктивної реальності відображення капіталу підприємства; структурно-функціонального аналізу, методи наукового абстрагування, індукції і дедукції, а також закон про загальний, універсальний зв'язок явищ і витікаючий з нього принцип соціальної причинності, про співвідношення суті і явища, форми і змісту, частини і цілого, випадковості і необхідності, про перехід кількісних змін в якісні, про можливість і дійсність, що застосовувалися при розробці теоретичних положень в рамках системного

підходу до вивчення проблем теорії і практики обліку та аналізу капіталу підприємства. Вони складають загальнометодологічну базу досліджень, які побудовані на теорії принципу історизму, аспектного, комплексного і системного підходів до вивчення проблем обліку та аналізу капіталу з урахуванням конкретних умов його виникнення, минулого та теперішнього стану, прогнозу майбутніх уявлень про нього.

Інформаційною базою дослідження є матеріали міжнародних і всеукраїнських наукових і науково-практичних конференцій, присвячених проблемам розвитку бухгалтерського обліку та аналізу капіталу підприємств, зокрема, монографії та статті в періодичному друці та науково-практичних виданнях, інформаційні, аналітичні й методичні матеріали; вітчизняні та іноземні статистичні збірники, звіти Держкомстату, економічні огляди, нормативно-методичні документи, правові акти, матеріали судових органів.

Наукова новизна одержаних результатів. Полягає у вирішенні наукової проблеми, пов'язаної з розвитком теоретичних, удосконаленням методологічних та організаційних засад обліку та аналізу формування та руху капіталу підприємств; в обґрунтуванні і розробці концепції документального підтвердження фактів з обліку руху капіталу, що сприятиме об'єктивному розподілу сформованого прибутку, соціального захисту інтересів власника (спадщини, належної йому частки майна), працюючих та їх сімей та розробці концепції і принципів обліку, аналітики його ведення.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання основних висновків і рекомендацій автора при розробці спеціальних методик з управління, обліку, контролю й аналізу формування та руху капіталу для формування механізму обліково-аналітичного та правового захисту майна власника, а також розробці рекомендацій з контролю та аналізу ефективності здійснення операцій з капіталом, удосконаленні аналітичного обліку з метою забезпечення процесу прийняття управлінських рішень.

Прикладне значення результатів магістерського дослідження використано у практичній діяльності ДП ДГ «Артеміда» м. калинівка

Калинівського району Вінницької області.

Апробація результатів магістерської роботи. Основні наукові результати та висновки і пропозиції магістерської роботи викладено автором у доповіді на науковому семінарі кафедри аналізу та статистики ВНАУ «Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємства в сучасних умовах господарювання» (30 жовтня 2018 року, м. Вінниця).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Сутність та види власного капіталу підприємств

Необхідною умовою створення, розвитку та поточної діяльності будь-якого підприємства є наявність та використання різних ресурсів: трудових, матеріальних, інформаційних та ін. Для формування необхідних ресурсів підприємству потрібен капітал. Динаміка та склад власного капіталу є показником, що найсуттєвіше впливає на фінансовий стан підприємства, а частка власного капіталу у сукупному, враховуючи основний принцип господарської діяльності – самофінансування, визначає рівень фінансової незалежності суб'єкта господарювання. Це пояснюється тим, що при нестачі власних фінансових ресурсів фінансування здійснюється за рахунок позикових коштів.

Поява фундаментальної категорії «власний капітал» в системі обліку має давню історію та носить суто об'єктивний характер, який визначається багатовіковою бухгалтерською практикою. При тому, що поняття «капітал» та «власний капітал» в національних системах бухгалтерського обліку різних країн трактуються по-різному, їх економічний зміст має бути однаковим. Аналіз розвитку та значень «капітал» та «власний капітал» відображають широту та варіантність концепцій їх трактування, що залишає дане питання актуальним та гострим і в наші дні.

Ще у 15-16 ст. Лука Пачолі виділив та сформулював умови, які необхідні для ведення господарської діяльності та залишаються актуальними й досі. Однією з таких умов є наявність капіталу як основи створення, діяльності та розвитку підприємства.

Теорія капіталу завжди займала одне з найважливіших місць у будь-якій економічній теорії, що пов'язане з необхідністю обґрунтовувати закони походження та розподілу багатства суспільства. Представники кожної

економічної школи та теорії виділяли та розглядали нові факти та причини існування капіталу, що обумовило неоднозначність та суперечність змісту даного поняття.

Давній розвиток поняття «капітал» відірвали його сучасне розуміння від початкового значення. Тому, походження терміну «капітал» не розкриває його економічного змісту. Вважають, що слово «капітал» з'явилося у XII столітті (від латинського *capitalis* – основний, головний) та означало «засоби, склади товарів, гроші, сума грошей, надані під відсоток, гроші та ін» [12]. З розвитком даної категорії термін почав застосовуватись у більш вузькому змісті. Капіталом стали називати грошове багатство підприємця (виробника або купця). Розвиток капіталістичних відносин та політекономії як науки спонукав з XVII століття застосовувати даний термін лише у вузькому значенні.

Економічна теорія капітал розглядає у зв'язку із грошовими коштами. Такий зв'язок та перетворення грошей в капітал пояснюється тим, що грошові кошти є абстрактною формою суспільного багатства, засобом нагромадження багатства та абсолютно ліквідним засобом. Гроші стають капіталом лише за умови їх обігу з метою отримання прибутку [12].

Об'єктивне явище «капітал» виникає тоді, коли власник ресурсів (засобів виробництва, предметів праці, грошових та ін.) авансує їх у підприємницьку діяльність, наймає працівників та коли вартість ресурсів в процесі руху само зростає, тобто приносить більшу вартість та вигоду власнику таких ресурсів. Таким чином, категорія капітал виражає більше соціально-економічні відносини, ніж техніко-організаційні.

Сучасний розвиток суспільних та, зокрема, соціально-економічних відносин визначає такі умови існування, функціонування капіталу:

- 1) розвинуте товарне виробництво;
- 2) наявність ринку та системи обігу;
- 3) діяльність суб'єктів господарювання з мотивів збагачення за рахунок отримання доходів;
- 4) акумулювання у певних суб'єктів грошових ресурсів та засобів

виробництва;

5) наявність ринку праці та юридично вільних суб'єктів, які змушені найматись на роботу [12].

Проте, визначення сутності капіталу як основної економічної категорії було суперечливим протягом всього періоду розвитку економічної науки та залишається таким досі. З метою розуміння еволюції капіталу як економічної категорії та осмислення нових характеристик даної категорії необхідно різні погляди залежно від історичного розвитку економічної теорії. Підходи до розуміння сутності капіталу залежно від історичних етапів розвитку економічної думки наведено в табл. 1.1.

Аналіз наведених історичних концепцій щодо поняття капіталу дозволяє зробити висновок, що всі економічні школи (за винятком марксизму) розглядають капітал як реальні засоби (виробництва) чи майно, які спроможні створювати нові вартості та приносити вигоди власникам. К.Маркс сприймав капітал як суспільні виробничі відносини, які знаходять своє відображення у речах. Таким чином економіст розглядав капітал як соціально-економічну категорію.

Економічна наука сформувала різні підходи до розуміння та визначеності сутності капіталу. Так, В.Д. Базидевич підходи до розуміння сутності капіталу об'єднав у 5 груп [23].

Перший підхід – предметно-функціональний – визначає капітал як фактор виробництва, тобто, нагромаджену працю, яка призначається для подальшого використання у виробництві чи для продажу, що здійснюються з метою отримання доходу та прибутку.

Другий підхід – соціально-економічний – розглядає капітал як систему суспільних відносин, які виникають за певних умов.

Третій підхід – грошовий – характеризує капітал як фінансовий ресурс, який в процесі використання приносить дохід його власнику у вигляді відсотків.

Систематизація підходів до розуміння капіталу [12]

Школи	Представники	Сутність капіталу
Античність	Аристотель (4 ст. до н.е.)	Джерело акумулювання багатства
Меркантилісти	Т. Ман (1571-1641)	Форма багатства (золото, гроші та інші скарби)
Фізіократи	Ф. Кене (1694-1774)	Земля та авансовані в неї кошти (сільськогосподарське виробництво)
Класичні школи	У. Петі(1623-1687)	Грошова вартість, що в процесі кругообігу створює додаткову
	А. Сміт (1723-1790), Д. Рікардо(1772-1823)	Акумульовані багатства, які необхідний для будь-якого виробництва та який приносить додаткову вартість
	Ж.Б. Сей (1767-1832)	Фактор, який створює додаткову вартість
	Н.Г. Чернишевський (1828-1889)	Матеріальні ресурси, які спрямовуються на виробництво
Марксизм	К. Маркс (1818-1883)	Вартість у власності роботодавці, яка в русі та взаємодії засобів виробництва з живою працею здатна до зростання
Новітня школа	І. Шумпетер (кінець XIX-поч. XX ст.)	Фонд придбання засобів, які використовуються для якісного суспільного розвитку
Австрійська школа	Е. Бем-Баверк (1851-1919)	Авансовані робочим засоби існування
	К. Менгер (1840-1921)	Блага, які використовуються у виробництві та є джерелом доходу
Неокласичні школи	А. Маршал (1842-1924)	Фактор виробництва, який використовується торгівельно-промисловою метою. Засоби виробництва, які забезпечені ресурсами праці та землею, а також багатства власника, які можуть бути інвестовані з метою отримання доходу
	П. Самуельсон (1915)	Довготривалий ресурс виробництва
	І. Фішер (кінець XIX-XX ст.)	Багатства, які здатні приносити їх власнику дохід
Кембриджська школа	Дж. Робінсон (1903-1983)	Універсальний товар ділового світу, гроші
Сучасні економісти	А.М. Румянцев	Система відносин експлуатації
	А.С. Булатов, К.А. Раїцький	Ресурси, які використовуються у виробництві
	А.В. Парамонов	Засоби виробництва, які приносять додану вартість
	І.О. Бланк	Акумульовані у грошові та товарній формах економічні блага, які використовуються як фактор виробництва та інвестиційні ресурси в економічному процесі

Четвертий підхід – часова концепція – передбачає порівняння корисності

благ у часі. Такий підхід цінність теперішніх благ за незмінних умов завжди розглядає вищим, ніж цінність тих самих благ у майбутньому. Це визначає те, що дохід на капітал може виникати лише за умови обміну товарів.

П'ятий підхід – капітал як певне вкладення – розглядає дану категорію як ту, що приносить дохід власнику незалежно від характеру діяльності та сфери використання.

Аналіз всіх підходів до розуміння сутності капіталу дозволив нам припустити, що капітал – це ресурси, чинники виробництва у вигляді вартості, які в результаті їх використання створюють додаткову вартість та приносять вигоду підприємцям.

Розуміння сутності капіталу посилює розкриття характеристик, які йому притаманні. Так, Ф.Ф. Бутинець виділяє такі суттєві характеристики капіталу:

- 1) капітал виступає основним чинником виробництва;
- 2) капітал характеризує ресурси, які приносять прибуток підприємству та дохід власнику;
- 3) капітал виступає основним мірилом вартості підприємства;
- 4) динаміка та структура капіталу є основним індикатором ефективності здійснення діяльності підприємством [10].

Дискусію серед практиків та науковців-теоретиків стосовно сутності капіталу також загострює розуміння змісту такого поняття, як «власний капітал». Власному капіталу належить визначальна роль у створенні підприємства, його поточної діяльності, стратегічному розвитку, розподілу прибутків між власниками та ін. Так, Варичева Р.В. здійснивши глибоке дослідження сутності власного капіталу як об'єкту управління та бухгалтерського обліку, які розкривались різними економістами, запропонувала такі концепції його розуміння [11]:

- 1) частка активів суб'єкта господарювання, яка залишається після віднімання його зобов'язань;
- 2) вкладені власниками підприємства фінансові ресурси для здійснення діяльності;

3) джерело формування майна підприємства, фінансові ресурси, які надані в його розпорядження;

4) ресурси, які виникають в наслідок емісії акцій підприємства (акціонерний капітал) та сформований резервний фонд;

5) загальна вартість всіх засобів суб'єкта господарювання, які необхідні для здійснення будь-якої діяльності;

6) право власника на засоби підприємства, що виражене у вартісному вимірнику;

7) капітальні внески та нерозподілений прибуток, які розкривають зацікавленість власників в капіталі підприємства.

Аналіз різних підходів до розуміння сутності власного капіталу не суттєво відрізняються між собою. На нашу думку, така багатоваріантність поглядів розкриває різні аспекти сутності власного капіталу. Вивчення різних концепцій розуміння природи та сутності власного капіталу дозволяє виокремити різні підходи до розуміння даного терміну (рис. 1.1).

Економічне значення власного капіталу пролягає в тому, що він є основним чинником виробництва, власними фінансовими ресурсами, які потрібні для діяльності підприємства та які приносять прибуток, створюють добробут власникам.

Фінансовий аспект сутності власного капіталу полягає в тому, ще це вартість, яка здатна створювати додаткову вартість.

Розуміння власного капіталу з правової точки зору визначає «межі мінімальної матеріальної відповідальності, які несе суб'єкт господарювання за своїми зобов'язаннями, та засвідчує право власності на майно, внесене засновниками для формування статутного капіталу» [11, с.84], а також характеризує власний капітал як власні джерела фінансування, які безстроково надані засновниками чи сформувались в процесі капіталізації прибутку.

Якщо економічний, фінансовий та правовий аспекти розуміння сутності власного капіталу не відрізняються суттєво, а скоріше доповнюють один одного, то розуміння його в аспекті обліку має суттєві відмінності.

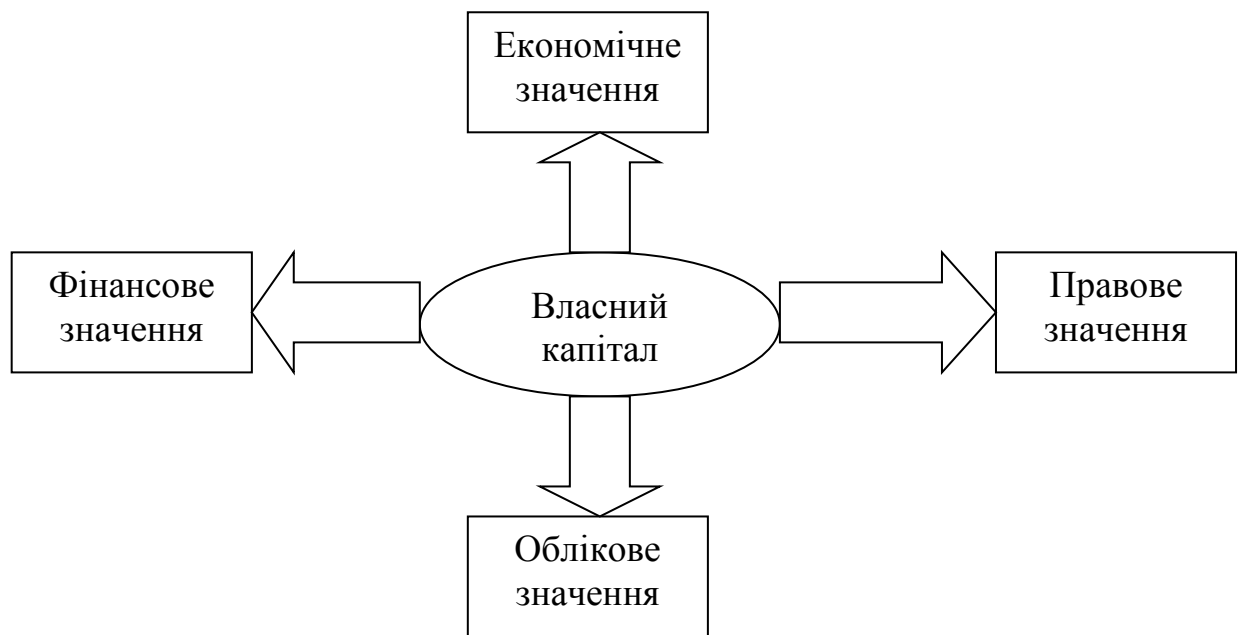

Рис. 1.1. Підходи до розуміння сутності власного капіталу.

З дослідженнями деяких учених вважається, що рахунки для обліку власного капіталу були введені в систему ведення бухгалтерського ще у XIV столітті [47]. Такі рахунки, як правило, відображали зміст операцій, пов'язаних із передачею майна власників на користь підприємства. За дебетом рахунків про власний капітал наводилось майно, яке передавалось суб'єкту господарюванню, а з кредитом – права власників на майно підприємства. Розвиток продуктивних сил та системи економічних відносин впливав на підходи щодо розуміння сутності власного капіталу як об'єкту бухгалтерського обліку. Основними чинниками, які впливали на еволюцію облікової категорії «власний капітал» були та залишаються: трансформація різних організаційно-правових форм суб'єктів господарювання, поширення приватної власності, збільшення впливу держави на господарську діяльність підприємств, віддалення власників від системи управління підприємством та загостренням в наслідок цього потреби інформування інвесторів тощо [47].

Традиційно склалось так, що бухгалтерський облік розглядає капітал в цілому та власний капітал зокрема не як актив, а як пасив. В цьому і є найсуттєвіша відмінність розуміння категорії «капітал» в бухгалтерському

обліку від політекономії. Таке розуміння власного капіталу в системі бухгалтерського обліку засвідчує балансове рівняння:

$$\text{АКТИВИ} = \text{ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ} + \text{ЗОБОВ'ЯЗАННЯ}$$

Міжнародна практика організації та ведення бухгалтерського обліку розглядає власний капітал як капітал, який інвестовано акціонерами компанії. За такого підходу власний капітал має два джерела утворення:

- 1) авансований капітал – сума інвестицій акціонерів;
- 2) накопичений нерозподілений прибуток – прибуток, який капіталізований та реінвестований в підприємницьку діяльність [11].

В положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку (далі П(С)БО) визначення власного капіталу наводиться однаково. Офіційним визначенням власного капіталу в вітчизняній системі бухгалтерського обліку є таке: «власний капітал - частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань» [44].

Таким чином в бухгалтерському обліку власний капітал розглядається як економічні відносини суб'єкта господарювання із засновниками з приводу наданих у розпорядження такого суб'єкта із його особистих засобів чи ресурсів. Кількісне вираження таких відносин визначається на основі вартості переданого майна чи ресурсів власником [11].

Згідно із згаданими Положеннями інформація про власний капітал відображається не лише у звіті про власний капітал, а наводиться і в I розділі пасиву балансу підприємства та складається з таких статей:

- Зареєстрований (пайовий) капітал
- Внески до незареєстрованого статутного капіталу
- Капітал в дооцінках
- Додатковий капітал
- Емісійний дохід
- Резервний капітал
- Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)
- Неоплачений капітал

- Вилучений капітал
- Інші резерви [11].

В спеціальній літературі розглядають переваги та недоліки власного капіталу як джерела формування ресурсів підприємства. Так, В.В.Сопко до переваг власного капіталу відносить простоту залучення, високу здатність генерувати прибуток, фактора фінансової стійкості суб'єкта господарювання; до недоліків – обмеженість обсягу залучення, високу вартість та ін. [76].

Для розуміння сутності власного капіталу, осмислення значення управління ним та його обліку, необхідно розглянути функції, які виконує власний капітал у фінансово-господарській діяльності підприємства. Провівши аналіз спеціальної літератури [7, 10, 11, 16, 70, 76 та ін.] нами було виділено функції власного капіталу (рис. 1.2).

Гарантійна функція деякими авторами називається функцією відповідальності і захисту прав кредиторів [10] та є найбільш поширеною. Суми власного капіталу, які відображається в балансі підприємства, виступає захистом кредиторів від втрат неповернення ресурсів. Тому, власний капітал є мірилом рівня відповідальності [11].

Для зовнішніх користувачів інформації про підприємство важливою є також захисна функція власного капіталу. Чим більшим є рівень власного капіталу у сукупному капіталі підприємства, тим більш захищеним є підприємство від несприятливого впливу чинників оточуючого середовища. За рахунок власного капіталу можуть покриватись імовірні збитки суб'єкта господарювання [11].

Функція довгострокового фінансування пов'язана з тим, що строк користування власним капіталом як джерела фінансування поточної та іншої діяльності не обмежений [76]. Власний капітал також тривалий час може використовуватись для погашення заборгованостей.

Функцією розподілу доходів та активів власний капітал наділений тому, що він є базою для розподілу доходів, прибутків (нарахування дивідендів) та майна підприємства. Тому, власний капітал є чинником ефективного розподілу

та захисту корпоративних прав [11].

Рис. 1.2. Функції власного капіталу

За рахунок власного капіталу також погашаються збитки підприємства, що є проявом функції компенсації понесених збитків [11].

Регулятивна функція власного капіталу розкривається через те, що власний капітал є основою при визначенні частки прибутку, збитку чи майна суб'єкта господарювання при його ліквідації чи виході одного із засновників [11].

Безстроковою є функція довготермінового кредитування, що пов'язує її з функцією довгострокового фінансування. Тому, на нашу думку, ці функції можна ототожнити.

Для створення підприємства та початку його діяльності потрібні певні

ресурси, які формуються засновниками у формі статутного капіталу. Це і робить власний капітал фінансовим базисом початку підприємницької діяльності будь-якого суб'єкта господарювання. В цьому проявляється функція заснування та введення в дію підприємства [11].

Сума та частка власного капіталу визначає вплив власників підприємства на нього та визначає рівень незалежності. Так проявляється функція самостійності та влади.

Відомо, що власний капітал впливає на платоспроможність підприємства, а його частка в сукупному капіталі є основним показником платоспроможності. Це визначає таку функцію, як кредитоспроможності.

Практика фінансових відносин показує, що для фінансування ризикових проектів важко залучити ресурси сторонніх інвесторів. Тому, проекти з високим рівнем ризику фінансуються за рахунок власного капіталу, що свідчить про наявність функції фінансування ризику.

Економічний та правовий механізми утворення організаційно-правової форми суб'єкта господарювання визначає порядок формування власного капіталу. Тому, він є фактором організаційної структури підприємства. Так знаходять прояви організаційна функція власного капіталу, а також функція управління та контролю, що є важливими в управлінні підприємством, але опосередкованими [11].

Також опосередкованою функцією є рекламна функція. В спеціальній літературі її також називають репрезентативною функцією. Така функція власного капіталу знаходить відображення в тому, що вагомий розмір власного капіталу є чинником довіри до підприємства та створення позитивного іміджу.

На нашу думку, всі наведені функції власного капіталу є взаємопов'язані і прояв однієї з них тягне за собою реалізацію і інших функцій.

Крім глибокого розуміння функцій власного капіталу для ефективного управління ним та вирішення всіх завдань обліку, аналізу та контролю необхідно осмислити властивості його окремих елементів. Тому, окремої уваги заслуговує питання структури власного капіталу, яку також можна розглядати

в різних аспектах.

Найпоширенішою класифікацією власного капіталу є класифікація за його складовими. Підручники з фінансового обліку наводять характеристику видів власного капіталу, яка представлена нижче.

Статутний капітал – «...зафіксована в установчих документах загальна вартість активів, які є внеском власників (учасників) до капіталу підприємства. Підприємства, для яких не передбачена фіксована сума статутного капіталу, відображають у цій статті суму фактичного внеску власників до статутного капіталу підприємства» [10].

Пайовий капітал – «...сума пайових внесків членів спілок та інших підприємств, що передбачена установчими документами» [10].

Додатковий капітал – «...акціонерні товариства показують суму, на яку вартість реалізації випущених акцій перевищує їхню номінальну вартість. Інші підприємства відображають у цій статті суму капіталу, який вкладено засновниками понад статутний капітал» [10].

Резервний капітал – «...сума резервів, створених, відповідно до чинного законодавства або установчих документів, за рахунок нерозподіленого прибутку підприємства» [10].

Нерозподілений прибуток (непокритий збиток) – «...сума нерозподіленого прибутку, або сума непокритого збитку. Сума непокритого збитку наводиться в дужках та вираховується при визначенні підсумку власного капіталу» [10].

Неоплачений капітал – «...сума заборгованості власників (учасників) за внесками до статутного капіталу. Ця сума наводиться в дужках і вираховується при визначенні підсумку власного капіталу» [10].

Вилучений капітал – «...господарські товариства відображають фактичну собівартість акцій власної емісії або часток, викуплених товариством у його учасників, державні (казенні) та комунальні підприємства - передачу майна відповідно до Положення про порядок бухгалтерського обліку окремих активів та операцій підприємств державного, комунального секторів економіки і

господарських організацій, які володіють та/або користуються об'єктами державної, комунальної власності... Сума вилученого капіталу наводиться в дужках і підлягає вирахуванню при визначенні підсумку власного капіталу» [10].

Проте, в практиці управління та обліку власного капіталу існують і інші його класифікації, які відповідають цілям бухгалтерського обліку. Аналіз спеціальної літератури дозволив нам сформувати таку систему класифікації власного капіталу (табл. 1.2.).

Складові власного капіталу, що відображаються в балансах різних країн, наведено в таблиці 1.3 [9].

У більшості зарубіжних країн до складових власного капіталу відносять статутний (акціонерний) капітал, резервний капітал, нерозподілені прибутки.

В Україні, Молдові і Росії складові власного капіталу майже подібні.

Також з таблиці видно, що Португалія, Туреччина, Фінляндія, Франція мають однакові складові власного капіталу.

Особливою у Франції є класифікація капіталу на інвестиційні гранти та спеціальні податкові знижки. Французькі підприємства можуть купувати і продавати свої акції, але тільки за певних умов: для передачі працівникам, при зменшенні акціонерного капіталу або з метою регулювання ситуації на ринку, якщо компанію включено до лістингу (в цьому випадку вона може укладати угоди не більше ніж з 10 % акцій) [5].

Таблиця 1.2

Класифікація власного капіталу підприємства

Класифікаційна ознака	Види власного капіталу
За складовими елементами	Зареєстрований (пайовий)
	Додатковий вкладений
	Капітал в дооцінках
	Резервний
	Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)
	Неоплачений
	Вилучений
З формою	Інвестований засновниками

	Одержаний безоплатно
	Зароблений
За рівнем відповідальності	Юридично закріплений в установчих документах
	Нерегламентований законодавством як обов'язковий
За джерелами формування	Суми внесені власниками (акціонерами)
	Нерозподілений прибуток
	Безоплатно отримані активи
	Суми переоцінок
За організаційно-правовою формою	Складений
	Пайовий
	Статунний
За економічною сутністю	Інвестований (вкладений)
	Накопичений
За рівнем оплати оголошеного капіталу	Оплачений
	Неоплачений
За мінливістю	Змінний
	Постійний
За прозорістю для зовнішніх користувачів	Розрахунковий
	Номінальний
За структурою внесків	Фізичний
	Фінансовий
	Інтелектуальний
За державною реєстрацією	Зареєстрований
	Незареєстрований

У Великобританії, як і в більшості розвинутих західних країн, переважають такі організаційно-правові форми підприємств, як корпорації та партнерства. Це свідчить про переважання у власному капіталі частки інвестованих вкладів. Тому часто власний капітал розглядається як позичений фірмою та який необхідно повернути в майбутньому.

У Німеччині компанії практикують довгострокове фінансування (зовнішнє – за рахунок банківських кредитів, внутрішнє – через реалізацію пенсійних програм). Протягом останніх років середня для Німеччини частка власних коштів в загальній сумі активів не перевищувала 20 %. Для акціонерних товариств та товариств з обмеженою відповідальністю законом встановлені мінімальні розміри статутного капіталу, обумовлені права з викупу власних акцій [5].

Складові власного капіталу в різних країнах Європи

Країна	Складові власного капіталу							
	Зареєстрований (статутний) капітал	Пайовий капітал	Додатковий капітал	Резервний капітал	Нерозподілений прибуток (непокриті збитки)	Вилучений капітал	Неоплачений капітал	Інші резерви
Україна	+	+	+	+	+	+	+	-
Білорусь	+	-	+	+	+	-	-	+
Молдова	+	-	+	+	+	+	+	-
Польща	+	-	+	+	+	-	+	+
Росія	+	-	+	+	+	-	-	-
Бельгія	+	-	+	+	+	-	-	+
Великобританія	+	-	+	+	+	-	-	-
Греція	+	-	+	+	-	-	-	+
Естонія	+	+	+	+	+	+	-	+
Іспанія	+	-	+	+	+	-	-	+
Італія	+	-	+	+	+	-	-	+
Люксембург	+	-	+	+	+	-	-	+
Німеччина	+	-	-	+	+	-	-	+
Португалія	+	-	+	+	+	-	-	+
Туреччина	+	-	+	+	+	-	-	+
Фінляндія	+	-	+	+	+	-	-	+
Франція	+	-	+	-	+	-	-	+
Чехія	+	-	+	+	+	-	-	-
Швейцарія	+	-	-	+	+	-	-	+
Швеція	+	-	-	+	+	-	-	+

В Італії компанія може володіти не більше ніж 10 % від всього заявленого акціонерного капіталу. На ці акції не відбувається виплата дивідендів.

Порівнюючи структуру власного капіталу в Естонії та Україні, видно, що він є практично однаковим, за винятком того, що відсутній рахунок, який би обліковував неоплачений капітал [5].

Отже, операції з власним капіталом в різних країнах світу мають свої особливості, продиктовані низкою факторів: починаючи з історичного аспекту і закінчуючи домінуючою формою власності підприємств в певній країні. І хоча у більшості зарубіжних країн складові частини власного капіталу є

подібними (насамперед, це стосується практики формування різних резервів та фондів, раціональна реалізація якої спрямована на забезпечення належного рівня платоспроможності та фінансової стійкості підприємства) вітчизняним науковцям з бухгалтерського обліку слід переймати позитивний досвід облікового відображення таких операцій та впроваджувати його у практику. Це сприятиме покращенню як фінансового забезпечення вітчизняних підприємств (в частині напрямів перспективного резервування, фондування, форм вкладення коштів тощо), так і інтеграції до європейських економічних процесів економіки країни в цілому [5].

Аналіз сутності та значення власного капіталу, його складових та видів дозволив нам виділити такі основні завдання його обліку:

- обліку з метою отримання даних про стан і зміни власного капіталу;
- повне, правильне та своєчасне відображення розміру власного капіталу та змін його складових;
- організація аналітичного обліку власного капіталу;
- правильне відображення в регістрах обліку даних про власний капітал;
- підготовка фінансової звітності з інформацією про власний капітал.

Основними завданнями аналізу власного капіталу є:

- оцінка складу та динаміки змін власного капіталу;
- аналіз структури власного капіталу підприємства;
- оцінка ефективності використання власного капіталу;
- пошук резервів поліпшення ефективності використання власного капіталу.

Таким чином, власний капітал підприємства має велике значення при створенні суб'єкта господарювання, визначає право інвесторів на частку отриманого прибутку чи розподіленого майна, впливає на кредитоспроможність підприємства та його фінансову стійкість, а також виконує багато інших функцій. Тому облік власного капіталу, його аналіз та контроль є важливим завданням управління підприємством будь-якої

організаційно-правової форми.

1.2. Поняття та структура позикового капіталу

На сучасному етапі розвитку економіки України фінансова діяльність багатьох підприємств тісно пов'язана із залученням позикових коштів, які дозволяють суттєво розширити обсяг господарської діяльності, забезпечити більш ефективне використання власного капіталу, формування різноманітних цільових фондів, а в цілому підвищити ринкову вартість суб'єкта господарювання [40].

Будь-яке підприємство для підтримки господарської діяльності потребує залучення позикового капіталу, що безпосередньо пов'язано із недостатністю або відсутністю власних коштів.

Слід зазначити, що залучення позикового капіталу дозволяє не лише суттєво розширити обсяг господарської діяльності підприємства, але поряд із цим забезпечити більш ефективне використання власного капіталу, прискорити формування цільового фінансування і на цій підставі підвищити ринкову вартість підприємства[40].

Для початку розглянемо дефініції трактування сутності «позикового капіталу» (табл. 1.4).

Проаналізувавши сутність поняття «позиковий капітал» необхідно зазначити, що цей вид капіталу залучається підприємством на принципах строковості, платності та поверненості.

Загалом, зовнішнє фінансування - це кошти, не пов'язані з діяльністю підприємства. До них належать:

1) кошти, які мобілізуються на фінансовому ринку:

- продаж акцій, облігацій;
- кредит;
- операції з валютою та дорогоцінними металами;
- проценти і дивіденди за цінними паперами інших емітентів.

2) кошти, які підприємство одержує в порядку перерозподілу:

- державні бюджетні субсидії;
- страхові відшкодування;
- фінансові ресурси, що поступають від галузевих структур, асоціацій, концернів [28].

Таблиця 1.4

Трактування сутності поняття «позиковий капітал»

Автор	Сутність
Г. О. Крамаренко, О. Є. Чорна	Позичковий капітал – це грошовий капітал, що надається в позику його власником іншому власнику-підприємцю на певний час, на умовах повернення, за плату у вигляді процента.
А. М. Поддєрьогін	Позиковий капітал – це кошти інших кредиторів, які надаються підприємствам у позику під певний (обумовлений) відсоток на термін до одного року з оформленням векселя чи іншого боргового зобов'язання.
О. Р. Романенко	Позиковий капітал – грошові кошти власника, призначені для надання кредиту на принципах зворотності та платності у розмірі процентів до суми боргу.
С. В. Мочерний	Позиковий капітал – це грошовий капітал власник якого надає його іншим особам на певний термін у користування заздалегідь обумовлену плату у вигляді процента.

Джерело: побудовано автором на основі [32, 67, 34, 53].

Кредит - це надання відповідних грошових сум в борг на певний час за відповідну плату (проценти).

Майновий кредит - передача в борг нерухомості або інших матеріальних цінностей. Тому такі форми фінансування як оренда і лізинг є спільними формами довгострокового фінансування [28].

Оренда - засноване на договорі строкове і відшкодоване володіння та користування майном.

В оренду можуть бути передані:

- земля та інші природні ресурси;
- структурні підрозділи або підприємство в цілому;
- окремі будівлі, транспортні засоби, обладнання;
- інші матеріальні цінності [28].

Розрізняють оперативний і фінансовий лізинг.

Оперативний лізинг передбачає надання лізеру права користування матеріальними цінностями лессора на термін їх повної амортизації з обов'язковим збереженням права власності лессора на орендоване майно та його обов'язкове повернення.

Фінансовий лізинг передбачає придбання лессором майна на замовлення лізера і передачу його лізеру в користування на термін, не менший, ніж термін повної амортизації, з обов'язковою наступною передачею права власності на майно лізеру [28].

Амортизаційні відрахування в разі оперативного лізингу нараховуються ліссером, а в разі фінансового лізингу - лізером і використовуються ними на повне відновлення наданих в оренду основних фондів [28].

Важливою формою фінансування підприємства є випуск цінних паперів - акцій та облігацій.

Акція - це цінний папір, який засвідчує право його власника на частку майна і прибутку акціонерного товариства.

Облігація - кредитний цінний папір, який підтверджує внесення грошової суми і зобов'язання повернути номінальну вартість цього паперу в передбачений термін з виплатою фіксованого проценту. Виручка від продажу облігацій не належить до власного капіталу підприємства [28].

У деяких випадках в момент виникнення зобов'язання його сума визначається із застосуванням попередніх аналітичних чи експертних оцінок. Такі зобов'язання називають забезпеченнями наступних витрат та платежів. Наприклад, підприємство, яке реалізує продукцію з гарантією, бере на себе зобов'язання забезпечувати її ремонт або заміну протягом гарантійного терміну. Оскільки конкретна сума витрат та час їх виникнення залежать від майбутніх подій, у звітному періоді, коли була реалізована продукція, підприємство змушене створити відповідний резерв, виходячи з попереднього досвіду та прогнозних оцінок фахівців [28].

Довгострокові зобов'язання включають до свого складу: довгострокові кредити банків; інші довгострокові фінансові зобов'язання; відстрочені

податкові зобов'язання; інші довгострокові зобов'язання [28].

До поточних зобов'язань звичайно належать:

- заборгованість по розрахунках з бюджетом по податках та інших платежах;
- кредиторська заборгованість постачальникам і підрядчикам за отримані від них товари, роботи, послуги;
- заборгованість з оплати праці;
- заборгованість зі страхування;
- авансові платежі замовників;
- короткострокові кредити банку;
- нараховані до сплати дивіденди, відсотки тощо [28].

Окрім цього, доцільно розглянути класифікацію позикового капіталу, який поділяється наступним чином (табл. 1.5.)

Таблиця 1.5

Класифікація позикового капіталу підприємства

Ознака	Класифікація
Строковість	– короткостроковий (до 12 місяців); – довгостроковий (понад 12 місяців).
Умови одержання	– згідно з кредитним чи іншим договором; – за відсутності договору.
Цілі використання	– здійснення інвестицій; – поповнення оборотних активів.
Капіталодавець	– банки та інші фінансово-кредитні установи; – постачальники та клієнти; – власники; – персонал; – держава.
Цілі використання	– здійснення інвестицій; – поповнення оборотних активів.
Форми залучення	– грошова форма; – лізинг (у формі обладнання); – товарна форма; – інші.
Забезпечення	– забезпечені заставою; – забезпечені гарантією; – з іншим забезпеченням; – незабезпечені.

Джерело: побудовано автором на основі [81].

Зазначимо, що із врахуванням вищенаведеної класифікації організовується управління залученими позиковими коштами, що здійснюється безпосередньо шляхом організації їх формування із різних джерел та у різних формах відповідно до потреб будь-якого підприємства.

Всі форми позикового капіталу, що використовуються підприємством, є його фінансовими зобов'язаннями, які належать до погашення у передбачені строки.

Таким чином, залучення позикового капіталу має свої переваги та недоліки для підприємства (рис. 1.3).

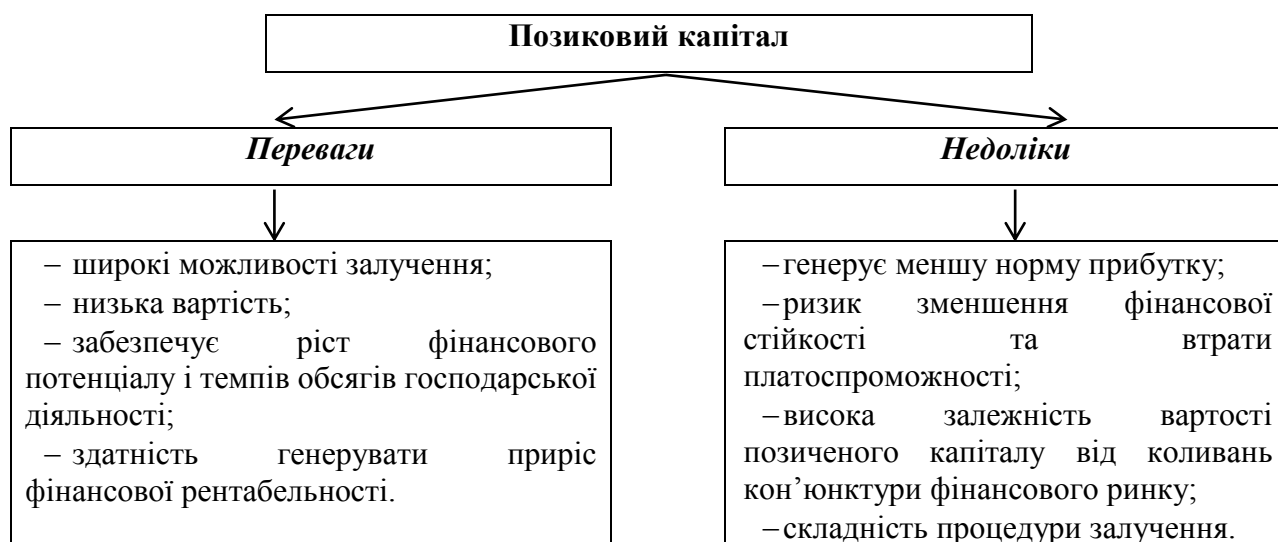

Рис. 1.3. Переваги та недоліки позикового капіталу підприємства

Джерело: побудовано автором на основі [34].

Загалом залучення позикового капіталу будь-яким підприємством повинне бути обґрунтованим та відповідати фінансовій політиці такого суб'єкта господарювання, оскільки чим більша частка залученого капіталу, тим вищим є фінансовий ризик [40].

Таким чином, у своїй діяльності підприємства керуються розрахунком левериджу.

Загалом у фінансовій сфері поняття «леверидж» передбачає собою використання постійних операційних та постійних фінансових витрат з метою збільшення прибутковості підприємства[40].

Витрати поділяються на постійні операційні та постійні фінансові, і, відповідно, леверидж виокремлюють операційний та фінансовий.

Обидва типи левериджу включають як ризик банкрутства, так і мінливість отримання прибутку.

Так, операційний леверидж (operating leverage) утворюється за рахунок використання підприємством постійних операційних витрат, у той час як фінансовий леверидж (financial leverage) виникає у разі використання підприємством позичкових засобів фінансування [53].

Слід зазначити, що за рахунок новостворених короткострокових та довгострокових зобов'язань підприємство підвищує ефективність використання власного капіталу.

Розглянемо формулу ефективності використання фінансового левериджу [67]:

$$EФЛ = (1 - C_{пп}) \times (KBPa - CBK) \times , \quad (1.1)$$

де ЕФЛ – ефект фінансового левериджу, що полягає в прирості коефіцієнта рентабельності власного капіталу;

С_{пп} – ставка податку на прибуток;

KBPa – коефіцієнт валової рентабельності активів, що визначається як відношення валового прибутку до середньої вартості активів;

CBK – середній розмір ставки відсотків за кредит, що сплачується підприємством за використання залученого капіталу;

ЗК – середня сума залученого (позичкового) капіталу, що використовується підприємством;

ВК – середня сума власного капіталу підприємства.

Так, ефект фінансового левериджу може бути позитивним або негативним.

На ефект фінансового левериджу можуть впливати чинники, які поділяються на об'єктивні (підприємство не має впливу) та суб'єктивні (підприємство має вплив) (рис. 1.4).

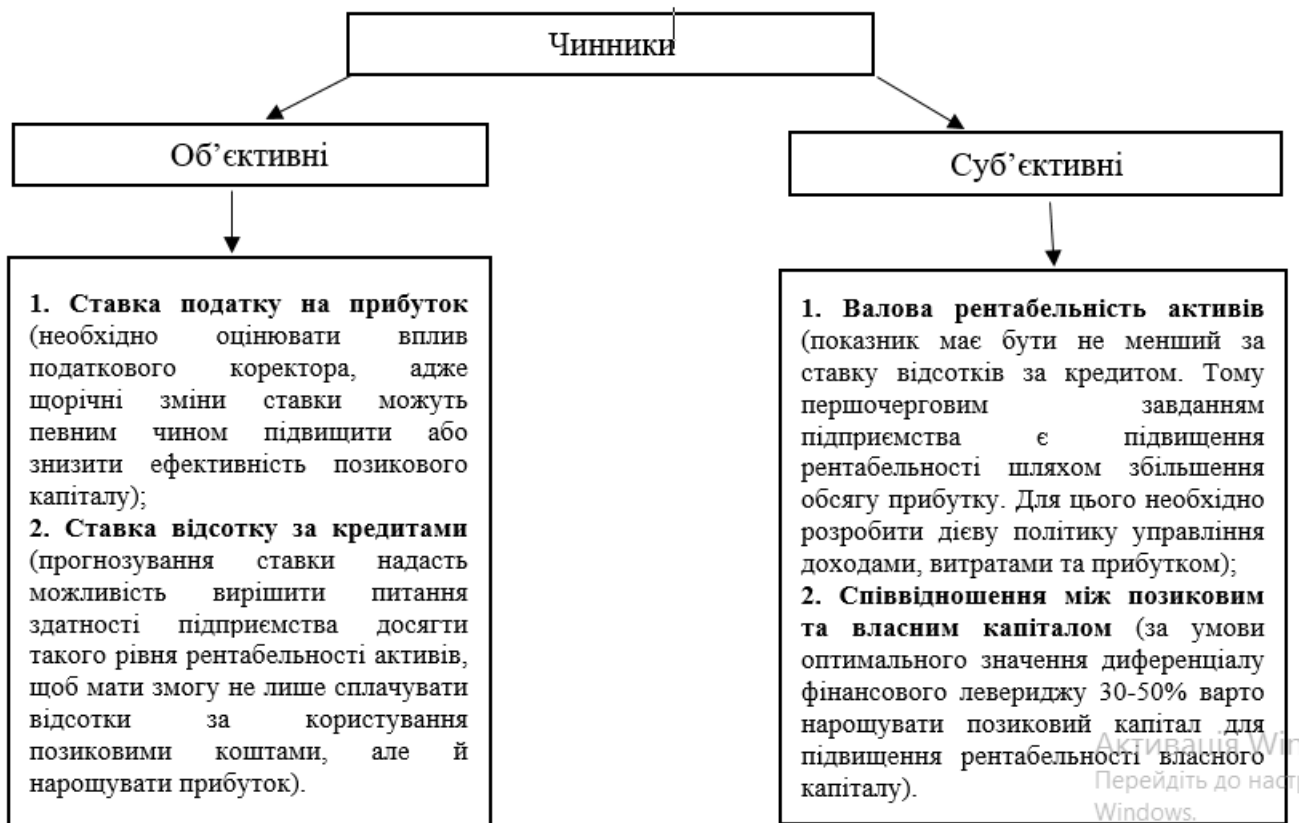

Рис.1.4. Чинники впливу на ефект фінансового левіриджу

Джерело: побудовано автором на основі [67].

Зазначене дає можливість зрозуміти виробничий характер та бухгалтерську природу позикового капіталу. До нього не слід підходити з окремої точки зору; виробничий характер позикового капіталу полягає не в тому, що він дає можливість отримувати відсотки чи інший дохід; позиковий капітал є виробничим, оскільки він здійснює цільовий, підвищуючий продуктивність розподіл капіталу як такого між окремими підприємцями.

Провівши аналіз літературних джерел щодо позиції науковців, про характеристику сутності поняття капітал, ми уточнюємо, що капітал підприємства – це вартість активів підприємства у формі грошових коштів та інших матеріальних та нематеріальних активів, що залучається його власниками в процес господарювання як інвестиційний ресурс та фактор виробництва за допомогою власних та позичених джерел фінансування, з метою здійснення своєї діяльності та отримання доходу, функціонування яких в системі господарювання базується на ринкових принципах і пов'язане з фактором часу, ризику і ліквідності.

1.3. Аналіз нормативно-правової бази та огляд літератури з питань обліку та аналізу капіталу підприємства

Утворення підприємств та здійснення операційної та інших діяльностей відбувається в рамках правового поля. Формування капіталу підприємства, його використання, побудова системи та методології бухгалтерського обліку, а також здійснення контролю за ним регламентується певними нормативно-правовими документами. Здійснення державного регулювання бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності проводиться з метою уніфікації правил ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності.

Ряд нормативно-правових документів, якими регулюється облік та контроль власного капіталу підприємства, був опрацьований нами при підготовці та написанні дипломної роботи. Характеристика таких документів представлена в таблиці 1.6.

Наведені та проаналізовані нормативно-правові документи є основою правової регламентації організації обліку та контролю власного капіталу підприємства.

Крім того, в ході підготовки та написання дипломної роботи нами були опрацьовані методичні, навчальні, наукові та інші спеціальні джерела щодо обліку, аналізу та контролю капіталу. Особливої уваги з них заслуговують наступні.

Таблиця 1.6

Характеристика діючої нормативно-правової бази з обліку та аналізу капіталу підприємства

№ з/п	Нормативний документ	Короткий зміст	Використання в обліково-аналітичному та аудиторському процесі
1.	Конституція (основний закон) України. Прийнятий ВР України 28.06.96р.	Визначає державний устрій, порядок і принципи функціонування представницьких, виконавчих та судових органів влади, виборчу систему, права й обов'язки держави,	Визначає права, свободи та обов'язки людини, законотворчі механізми, принципи функціонування виконавчих та судових органів влади. Тим самим є основою для регулювання

		суспільства та громадян	господарської діяльності суб'єктів господарювання
2.	Господарський Кодекс України 254к/96-ВР, від 01.01.2004 р.	Встановлює правові основи господарювання на основі різних організаційно-правових форм, сприяє розвитку підприємництва	Регулює принципи господарських відносин, визначає засади господарської діяльності суб'єктів господарювання, визначає форми та засоби державного регулювання такої діяльності, права та обов'язки суб'єктів господарювання, порядок укладання договорів, регламентує господарсько-правову відповідальність, визначає порядок здійснення різних видів діяльності, принципи оподаткування та аудиторську діяльність
3.	Цивільний Кодекс України № 435-ІУ від 16.01.2003 р.	Регулює особисті немайнові та майнові відносини, засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників	Визначає основи цивільного законодавства, захист цивільних прав та інтересів, визначає види та форми суб'єктів господарювання, регламентує порядок позовів, набуття та припинення права власності, захист прав власності, регламентує правовий порядок виконання зобов'язань та їх припинення, регламентує правовий порядок здійснення господарських операцій
4.	Податковий кодекс України № 2755-VI від 02.12.10 р.	Регулює відносини оподаткування, наводить перелік податків, що справляються в Україні, порядок їх адміністрування, права та обов'язки контролюючих органів, повноваження і обов'язки посадових осіб під час здійснення податкового контролю,	Для оподаткування операцій, які пов'язані із рухом власного капіталу підприємства, прибутку та ін.

		відповідальність за порушення податкового законодавства	
5.	Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні. Закон України, прийнятий ВР України від 16.07.99р. № 996-ХІV	Наводить правові основи та принципи організації та ведення бухгалтерського обліку, складання звітності	Для організації та ведення бухгалтерського обліку власного капіталу підприємства та відображення інформації про нього в системі фінансових звітів
6.	План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: Наказ Міністерства фінансів від 30.11.1999 р. № 291	Встановлює систему рахунків бухгалтерського обліку та сферу їх застосування	Для відображення в системі рахунків бухгалтерського обліку інформації про операції з власним капіталом
7.	Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій. Наказ Мінфіну України від 30.11.99 р. № 291	Регламентує порядок використання Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій	Для розкриття змісту рахунків бухгалтерського обліку, які використовуються при обліку власного капіталу, та порядку відображення в обліку операцій із власним капіталом
8.	Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» (НП(С)БО 1): Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73	Цим Національним положенням (стандартом) визначаються мета, склад і принципи підготовки фінансової звітності та вимоги до визнання і розкриття її елементів з 2013 р.	Для складання та подання фінансової звітності
9.	Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 32 «Інвестиційна нерухомість»: Наказ Міністерства Фінансів України від 02.07.07р. №779	Визначає методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про інвестиційну нерухомість та її розкриття у фінансовій звітності. Це положення дає визначення і оцінку інвестиційної та операційної нерухомості.	Для організації та ведення бухгалтерського обліку об'єктів інвестиційної та операційної нерухомості

10.	Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 "Зобов'язання": Наказ Міністерства Фінансів України від 31.01.00 р.№20	Визначаються методологічні засади розрахункових операцій за зобов'язаннями	Для організації та ведення бухгалтерського обліку зобов'язань
11.	Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку. Наказ Мінфіну України від 24.05.95 р . № 88	Встановлює порядок створення та систему первинних документів, їх відображення у бухгалтерському обліку, облікових регістрах та звітності підприємствами	Для порядку документування операцій із власним капіталом підприємства
12.	Щодо погодження облікової політики підприємств. Наказ Мінпромполітики України від 23.01.2007 р. № 23	Регламентує порядок формування облікової політики на промислових підприємствах	Для формування облікової політики щодо обліку власного капіталу підприємства, організації його бухгалтерського обліку
13.	Про затвердження Положення про порядок здійснення фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації: Наказ Міністерства фінансів України N 49/121 від 26.01.2001	Положення розроблено з метою встановлення єдиного порядку та основних методичних засад проведення поглибленого аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації. Ним визначено, що фінансовий аналіз діяльності підприємства - комплексне вивчення фінансового стану підприємства з метою оцінки	Для організації аналізу фінансового стану
14.	Про затвердження Методики аналізу фінансово-господарської діяльності підприємств державного сектору економіки. Наказ Міністерства фінансів України від 14.02.2006 N 170	Ця Методика розроблена з метою визначення об'єктивних і суб'єктивних причин збитковості, забезпечення єдності підходів при оцінці фінансово-господарського стану та ефективності управління суб'єктів державного сектору економіки України.	Для організації аналізу фінансового стану
15.	Про затвердження Методики проведення поглибленого аналізу	Методика розроблена відповідно до Указу Президента від	Для організації аналізу фінансового стану

	<p>фінансово-господарського стану підприємств та організацій: Наказ Агентства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій N 81 від 27.06.97</p>	<p>17.06.1996р. N 435 "Про утворення Агентства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій" та Положення про Реєстр неплатоспроможних підприємств, для проведення поглибленого аналізу фінансово-господарського стану суб'єктів підприємницької діяльності.</p>	
--	---	---	--

Колектив авторів за редакцією В.Д. Базилевича у праці «Економічна теорія: Політекономія: підручник» [23] розкриває економічну сутність поняття «капітал», аналізує еволюцію даного поняття в контексті історичного розвитку економічних відносин, наводить основні функції, які виконує капітал. Колектив авторів, провівши аналіз розвитку сутності капіталу та його розуміння різними школами політекономії, пропонує п'ять базисних підходів до розуміння сутності даної категорії. Згідно предметно-функціонального підходу капітал це фактор виробництва, якій впливає на результати діяльності та приносить вигоди власнику. Соціально-економічна концепція розглядає капітал як економічну категорію, що є суспільними відносинами, які пов'язані з економічними та виникають за певних історичних умов. Грошовий підхід розглядає капітал як фінансовий ресурс, який забезпечує дохід його власнику у вигляді відсотків. Часова концепція капіталу передбачає порівняння корисності благ. Розуміння капіталу як певного вкладення розглядає його як той, що приносить вигоди власнику не залежно від виду діяльності та сфери застосування.

Особливої уваги заслуговує праця В.В. Сопка «Бухгалтерський облік капіталу підприємства (власності, пасивів)» [75]. Автор у праці наводить визначення сутності капіталу та власного капіталу, розкриває історію розвитку економічно-правової сутності даних категорій. Особливо змістовно розглядаються питання напрями та основи побудови системи бухгалтерського

обліку власного капіталу в управлінні підприємствами. Автор детально описує особливості обліку операцій з власним капіталом підприємствами різних організаційно-правових форм (індивідуальних, приватних, муніципальних, державних, господарських товариств та ін.).

Звертає на себе увагу праця колективу авторів за редакцією проф. Ф.Ф. Бутинця «Бухгалтерський фінансовий облік» [10]. У праці розглядаються базові принципи організації бухгалтерського обліку та його правове регулювання. Колектив авторів змістовно розкриває сутність власного капіталу та його складових, наводить процедуру документування операцій з власним капіталом, характеризує систему рахунків, які використовуються для обліку власного капіталу. Корисним є описування процедури відображення операцій з власним капіталом в реєстрах бухгалтерського обліку та наведення інформації у фінансових звітах.

У праці О.В. Лишиленко «Фінансовий облік» [35] розкривається економічна сутність поняття «власний капітал», описується система його бухгалтерського обліку та відображення інформації у фінансових звітах згідно діючої нормативно-правової бази.

В роботі І.А. Волкової «Фінансовий облік-2» [13] більше уваги приділяється не розкриттю економічної сутності власного капіталу, а саме процедурі його обліку. Авторка змістовно описує порядок формування та обліку різних елементів власного капіталу (статутного, пайового, додаткового, резервного, вилученого та неоплаченого, цільових надходжень, нерозподіленого прибутку та непокритих збитків) для підприємств різних організаційно-правових форм. У праці також наводиться детальний алгоритм складання фінансової звітності: балансу, звіту про фінансові результати, звіту про власний капітал.

У своїй роботі «Фінансовий облік» [73] О.П. Скирпан та М.С. Палюх наводять визначення сутності капіталу та особливості обліку його елементів. Автори також розкривають порядок відображення інформації про власний капітал в системі фінансових звітів. Корисним у зазначеній праці є розгляд

нормативно-правового забезпечення бухгалтерського обліку та формування облікової політики підприємства.

В роботі І.В. Жолнер «Фінансовий облік за міжнародними та національними стандартами» [24] розглядаються сучасні підходи до обліку капіталу за міжнародними стандартами та особливості його обліку за національними стандартами бухгалтерського обліку.

Питання системи та методики аналізу капіталу підприємств широко та змістовно розкриваються у працях таких авторів: В.П. Багров «Економічний аналіз» [2], колектив авторів за редакцією А.Г. Загороднього «Економічний аналіз» [30], Г.В. Савицька «Аналіз господарської діяльності підприємства» [69] Мулик Т. О. «Аналіз господарської діяльності» [41] та ін.

Цікавою також є робота І.Ф. Прокопенко, В.И. Ганин, В.В. Москаленко «Анализ финансово-хозяйственной деятельности предприятий с применением ПК» [66] в якій розкриваються основи аналізу власного капіталу із застосуванням інформаційних систем та технологій.

Проте, особливої уваги заслуговують роботи, які опубліковані в періодичних виданнях та наукових збірниках. Такі праці, як правило, висвітлюють найактуальніші питання обліку, аналізу та контролю власного капіталу. З усіх опрацьованих статей по темі дослідження особливої уваги заслуговують наступні.

У роботах Р.В. Варичевої «Власний капітал: функціональний підхід до трактування сутності, напрями класифікації у вітчизняній та зарубіжній практиці» [11] та «Поняття власного капіталу» [12] змістовно аналізуються підходи до розуміння сутності капіталу та власного капіталу в контексті розвитку економічної науки, наводяться вичерпні класифікації даних категорій, аналізується вітчизняна та зарубіжна практика управління власним капіталом. Історичний розвиток поняття «власний капітал» також висвітлюється та аналізується Н.І. Петренко у статті «Еволюція поняття «власний капітал» [47].

Наукові роботи А.П. Бояка «Організаційно-методичні аспекти обліку власного капіталу на підприємствах» [7] та «Удосконалення обліку власного

капіталу підприємства» [8] присвячуються вивченню методики обліку власного капіталу на підприємствах та його удосконаленню з врахуванням сучасних проблем управління капіталом підприємств.

Аналіз сучасного правового забезпечення розподілу нерозподіленого прибутку наведено в статті Т.Т. Дуда, М.О. Микитин, А.А. Пономарьов «Правові аспекти розподілу нерозподіленого прибутку» [22]. Автори аналізують правові колізії розподілу прибутку. Питанням правового регулювання обліку власного капіталу та впливу законодавства на цей процес присвячена стаття Ж.М. Чабаненко, І.О. Рабер «Вплив чинного законодавства на організацію обліку власного капіталу» [85].

В статті І.Б. Садовської «Обліково-інформаційне забезпечення в управлінні власним капіталом сільськогосподарських підприємств» [70] та І. Спільника, О. Загородної «Аналітичне забезпечення управління власним капіталом» [78] висвітлюють питання інформаційного та аналітичного забезпечення управління капіталом на підприємствах з врахуванням вимог чинного законодавства.

Отже, значна увага дослідників до вивчення сутності капіталу, організації систем його обліку та аналізу свідчать, що дана категорія є важливою для забезпечення ефективного управління підприємством та знаходиться в постійному розвитку залежно від еволюції економічних відносин та економічної дімки.

РОЗДІЛ 2

СТАН ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВ

2.1. Методика та організація обліку власного капіталу

В організації та веденні бухгалтерського обліку обов'язковим є документування всіх операцій. Прийоми та методи створення документів забезпечують безперервне та повне спостереження за об'єктами бухгалтерського обліку. Система первинних документів є основою для документування операцій з власним капіталом на ДП ДГ «Артеміда».

Регламентується первинний облік всіх господарських операцій Положенням про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку, затвердженим Наказом Міністерства фінансів України від 24.05.95 за № 88 [60]. Згідно п.2.1 даного Положення «Первинні документи – це документи, створені у письмовій або електронній формі, що фіксують та підтверджують господарські операції, включаючи розпорядження та дозволи адміністрації (власника) на їх проведення» [60].

У п.2.4 Положенням про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку зазначено, що «первинні документи повинні мати такі обов'язкові реквізити: найменування підприємства, установи, від імені яких складений документ, назва документа (форми), дата і місце складання, зміст та обсяг господарської операції, одиниця виміру господарської операції (у натуральному та/або вартісному виразі), посади і прізвища осіб, відповідальних за здійснення господарської операції і правильність її оформлення, особистий чи електронний підпис або інші дані, що дають змогу ідентифікувати особу, яка брала участь у здійсненні господарської операції» [60].

Зміни у власному капіталі, як правило пов'язаних з рухом інших об'єктів бухгалтерського обліку: основних засобів, грошових коштів, матеріалів. Тому, для обліку операцій з власним капіталом використовують первинні документи,

які затверджені для певного відповідного активу.

Первинні документи, якими оформлюються операції з власним капіталом, складаються на бланках типових форм. Всі первинні документи для обліку власного капіталу можна класифікувати таким чином (рис. 2.1).

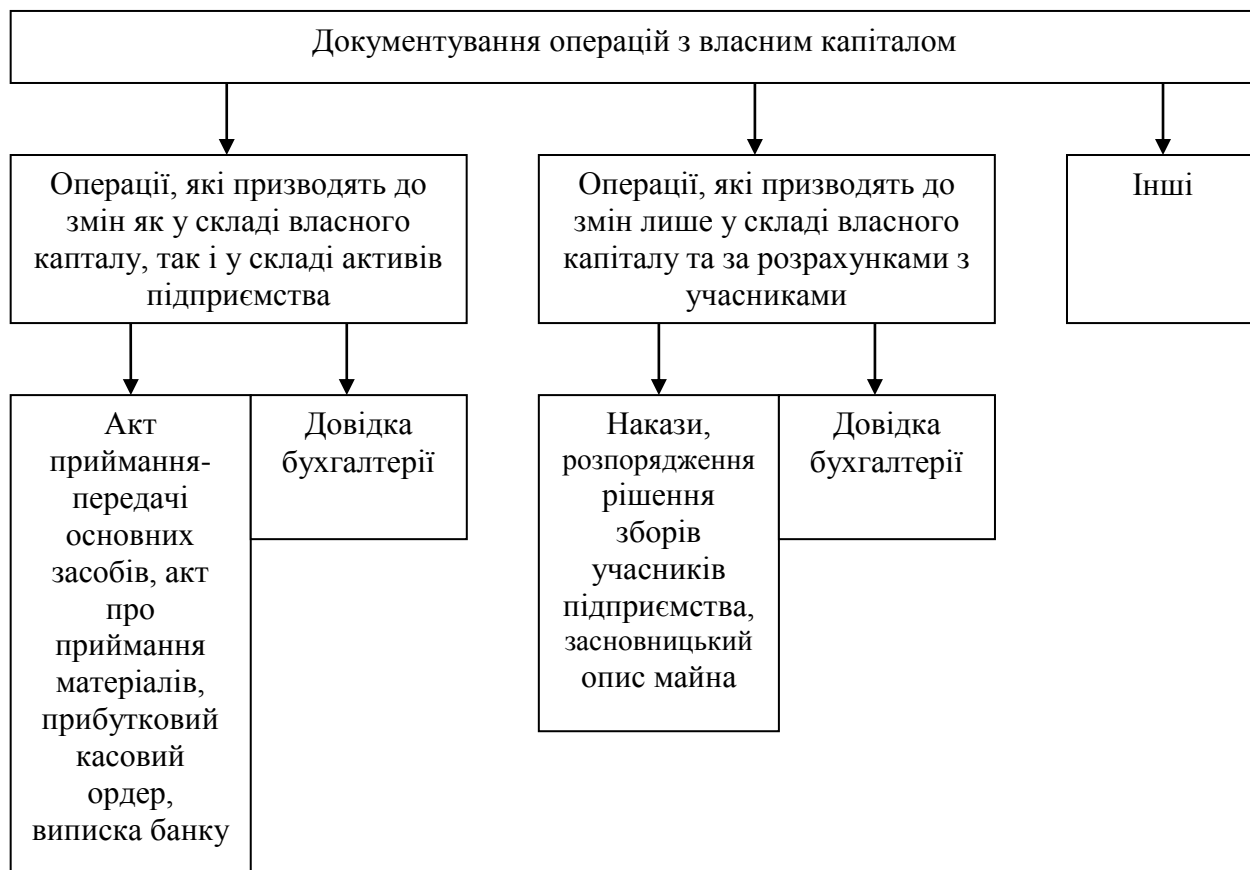

Рис. 2.1. Документування операцій з власним капіталом на ДП ДГ «Артеміда»

Як видно з наведеної схеми, основою такої класифікації є зміни складі активів та пасивів підприємства, які виникають внаслідок господарські операції.

Суть господарських операцій із складовими власного капіталу визначено на підставі НП(С)БО 1 та Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [26] визначимо господарські операції, які можна здійснити з елементами власного капіталу та їх документування.

Супроводження господарських операцій з власним капіталом первинними документами наведено в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Первинні документи з обліку операцій з власним капіталом

<i>Господарська операція</i>	<i>Документ</i>	<i>Вплив операції на складову власного капіталу</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
Зміна облікової політики підприємства	Бухгалтерська довідка	Зміна нерозподіленого прибутку (непокритого збитку)
Виправлення допущених помилок		Зміна у іншому додатковому капіталі
Переоцінка основних засобів, незавершеного будівництва та нематеріальних активів	Акт приймання-передачі основних засобів, бухгалтерська довідка	Зменшення додаткового капіталу та збільшення нерозподіленого прибутку
Вибуття раніше дооцінених об'єктів необігових активів	Рішення зборів акціонерів, нова редакція статуту	Збільшує статутний капітал та зменшує інший додатковий капітал
Збільшення статутного капіталу за рахунок індексації основних засобів	Бухгалтерська довідка	Отримання прибутку чи збитку
Визначення фінансового результату за звітний період	Рішення зборів учасників	Зменшення нерозподіленого прибутку
Виплати дивідендів		Зменшення нерозподіленого прибутку та збільшення резервного капіталу
Відрахування до резервного капіталу з прибутку	Рішення зборів учасників, нова редакція статуту	Зменшення нерозподіленого прибутку та збільшення статутного капіталу
Спрямування прибутку до статутного капіталу		Збільшення статутного (пайового) та неоплаченого капіталів
Реєстрація статутного капіталу підприємства	Договір засновників	Збільшення неоплаченого та додатково вкладеного капіталів
Продаж акцій за ціною, вищою, ніж номінальна	Рішення засновників, видатковий касовий ордер, виписка банку	Збільшення вилученого капіталу
Викуп часток (акцій)	Акти приймання-передачі основних засобів, накладна, приймання матеріалів, прибутковий касовий ордер, виписка банку, бухгалтерська довідка	Зменшення статутного, вилученого, додатково вкладеного капіталів та нерозподіленого прибутку
Перепродаж викуплених часток (акцій)	Рішення засновників, бухгалтерська довідка	Зменшення статутного, вилученого, додатково вкладеного капіталів та нерозподіленого прибутку
Анулювання викуплених часток (акцій)	Виписка банку	Зменшення неоплаченого капіталу
Погашення заборгованості з капіталу грошовими коштами	Акт приймання-передачі	
Погашення заборгованості з		

капіталу основними засобами	основних засобів	
Погашення заборгованості з капіталу нематеріальними активами	Акт введення в обіг об'єкта права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів	
Погашення заборгованості з капіталу виробничими запасами	Акт приймання матеріалів, накладна	
Перевищення фактичного внеску учасниками до статутного капіталу над його заборгованістю	Бухгалтерська довідка	Збільшення емісійного доходу або іншого вкладеного капіталу
Розрахунок з учасником у господарському товаристві у разі його виходу	Рішення засновників, бухгалтерська довідка	Збільшення вилученого капіталу, зменшення прибутку, зменшення резервного капіталу
Зменшення номінальної вартості акцій	Рішення засновників, нова редакція статуту	Зменшення статутного капіталу, збільшення додатково вкладеного капіталу
Списання невідшкодованих збитків за рахунок пайового капіталу	Рішення засновників	Зменшення збитків та зменшення пайового капіталу
Списання невідшкодованих збитків за рахунок іншого вкладеного капіталу		Зменшення збитків та іншого вкладеного капіталу
Списання невідшкодованих збитків за рахунок резервного капіталу		Зменшення збитків та резервного капіталу
Безкоштовно отримані активи	Акт приймання-передачі основних засобів	Збільшення іншого додаткового капіталу
Визнання доходу від безоплатно одержаного необігового активу	Розрахунок амортизації, бухгалтерська довідка	Зменшення іншого додаткового капіталу

Аналіз наведеної в таблиці інформації свідчать, що для більшості операцій, які пов'язані з обліком власного капіталу, відсутні стандартизовані первинні документи. Проте, норми Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» передбачають, що «...підставою для бухгалтерського обліку господарських операцій є первинні документи, які фіксують факти здійснення господарських операцій» [62]. Згідно Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку «...господарські операції відображаються у бухгалтерському обліку методом їх суцільного і безперервного документування» [60]. В зв'язку з такою неузгодженістю виникає потреба для обліку більшості операцій з власним капіталом застосовувати бухгалтерську довідку. Проте, така довідка може бути оформлена лише для виправлення помилок.

Таким чином, для документування багатьох операцій з власним

капіталом відсутні типові первинні документи. Проте, основою для відображення господарських операцій в систему бухгалтерського обліку є наявність первинного документу. Тому, нами запропоновано для документування операцій з власним капіталом, для яких не передбачено стандартизованого типового первинного документу, використовувати бухгалтерські довідки.

Раціональне формування та ефективне використання власного капіталу підприємства потребує систематичного безперервного обліку змін його розмірів та структури. Це досягається шляхом побудови системи аналітичного та синтетичного обліку операцій, які призводять до змін власного капіталу. В подальшому данні такого обліку знаходять відображення у відповідних фінансових звітностях підприємства. Інформація про власний капітал наводиться у першому розділі пасиву Балансу та відображається у Звіті про власний капітал.

Як вже зазначалось, для обліку власного капіталу та операцій з ним Планом рахунків передбачено рахунки 4 класу [26]. На рахунках 4 класу узагальнюється інформація про стан та рух коштів всіх елементів власного капіталу.

Рахунки 41, 42, 43, 44, 45 та 46 використовуються для обліку власного капіталу, який формується в процесі діяльності підприємства, але не є зареєстрованим. Цей капітал належить власникам та спрямовується на задоволення потреб підприємства.

Рахунок 40 використовують для відображення формування стартового капіталу підприємства.

Усі рахунки, які призначені для обліку власного капіталу підприємства, є пасивними.

Зареєстрований капітал – юридично оформлена, офіційно об'явлена і належним чином зареєстрована частина внесків власників до капіталу підприємства. У складі зареєстрованого капіталу виділяють:

1. Статутний капітал (зафіксована в установчих документах загальна

вартість активів, які є внеском власників / учасників до капіталу підприємства).

2. Пайовий капітал (сукупність коштів фізичних і юридичних осіб, добровільно розміщених у підприємстві для здійснення його господарської діяльності, а саме: суми пайових внесків членів споживчого підприємства, колективного сільськогосподарського підприємства, житлово-будівельного кооперативу, кредитної спілки та інших підприємств, що передбачені установчими документами).

Формування зареєстрованого капіталу безпосередньо залежить від організаційно-правової форми суб'єкта господарювання.

За вимогами ст. 155 Цивільного кодексу України статутний капітал визначається мінімальним розміром майна, яке гарантує інтереси його кредиторів. При цьому розмір статутного капіталу не може бути меншим ніж встановлено законодавством [84].

Таблиця 2.2

**Мінімальні розміри статутних капіталів господарських товариств у
2018 році**

Вид підприємства	Статутний капітал
Акціонерне товариство	1250 МЗП
01.01.2018 — 31.12.2018	4653750 грн

Щодо повного, командитного товариств, підприємства з обмеженою відповідальністю та підприємства з додатковою відповідальністю, то розміри їхніх статутних капіталів законодавством не обмежуються.

Для приватних підприємств розмір статутного фонду не встановлено.

Синтетичний рахунок 40 «Зареєстрований (пайовий) капітал» використовується для обліку стану та руху статутного капіталу підприємства. За кредитом даного рахунку відображаються суми збільшення статутного капіталу. За дебетом рахунку 40 «Зареєстрований (пайовий) капітал» відображається зменшення чи вилучення сум статутного капіталу. Сальдо (залишок) рахунку відображає розмір статутного капіталу, який зазначено в установчих документах [26].

Після того, як відбулась державна реєстрація суб'єкта господарювання, внески власників до його статутного капіталу, які передбачені установчими документами, відображаються за кредитом. Якщо підприємство знаходиться в одноосібному володінні, то рахунок 40 кореспондує з рахунками обліку грошових засобів та інших активів. Якщо є декілька власників підприємства, то рахунок 40 кореспондує з рахунком «Неоплачений капітал» [76].

Надходження засновників по факту проводяться за кредитом рахунка 46 «Неоплачений капітал» у кореспонденції з відповідними рахунками обліку грошових засобів та інших активів або пасивів [76].

За рахунком 40 «Зареєстрований (пайовий) капітал» проводиться аналітичний облік по засновниках підприємства. На акціонерних товариств до рахунку 40 «Зареєстрований (пайовий) капітал» можуть бути відкриті відповідні субрахунки за видами акцій та за ознакою внесків.

Підприємство, яке досліджується, за організаційно-правовою формою є товариством з обмеженою діяльністю. Підприємства такої організаційно-правової форми характеризуються певними особливостями розподілу відповідальності за свою діяльність. Засновники ТОВ несуть обмежену частками вкладених коштів відповідальність по зобов'язанням підприємства. Це визначає особливості формування статутного капіталу та його зміни.

Збільшення статутного капіталу у підприємствах з обмеженою відповідальністю може здійснюватись за рахунок таких джерел:

- додаткові внески засновників (учасників) у грошовій, майновій та інших формах;
- надходження внесків у грошовій, майновій, нематеріальній та інших формах;
- збільшення статутного (пайового) капіталу за рахунок власних джерел;
- включення кредиторської заборгованості зобов'язань перед засновниками [76].

Зменшення статутного капіталу у підприємствах з обмеженою

відповідальністю може відбуватись за такими напрямками:

- у разі вибуття власника відбувається повернення внесків;
- за рахунок внесків може відбуватись списання збитків;
- припинення діяльності підприємства та/чи його ліквідація [76].

На рахунку 41 «Капітал в дооцінках» узагальнюється інформація про дооцінки об'єктів основних засобів, уцінки таких об'єктів в межах сум раніше проведених дооцінок, віднесення сум дооцінки до нерозподіленого прибутку, також узагальнюється інформація про дооцінки об'єктів нематеріальних активів, уцінки таких об'єктів в межах сум раніше проведених дооцінок, віднесення сум дооцінки до нерозподіленого прибутку тощо [26].

На 42 рахунку «Додатковий капітал» здійснюється облік сум, на яку вартість реалізації акцій перевищує їх номінальну вартість, сум дооцінки необоротних активів і фінансових інструментів, а також вартість необоротних активів, які безкоштовно отримані від інших суб'єктів. По кредиту доного рахунку відображається збільшення додаткового капіталу, по дебету – зменшення [26]. До рахунку 42 «Додатковий капітал» можуть відкриватись такі субрахунки:

- 421 «Емісійний дохід»;
- 422 «Інший вкладений капітал»;
- 423 «Накопичені курсові різниці»;
- 424 «Безоплатно одержані необоротні активи»;
- 425 «Інший додатковий капітал» [26].

На 43 рахунку «Резервний капітал» ведеться облік стану та руху резервного капіталу підприємства. Резервний капітал створюється за рахунок нерозподіленого прибутку у відповідності до діючого законодавства. По кредиту рахунку 43 здійснюється відображення створених резервів, по дебету відображається використання таких резервів. За видами та напрямками резервного капіталу ведеться його аналітичний облік [26].

Рахунок 44 «Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)» призначений для обліку нерозподілених прибутків (непокритих збитків) як поточного

періоду, так і минулого. По кредиту рахунку 44 здійснюється відображення сум збільшення прибутку, по дебету відображаються збитки та використання прибутку. Даний рахунок має субрахунки:

- 441 «Прибуток нерозподілений»;
- 442 «Непокриті збитки»;
- 443 «Прибуток, використаний у звітному періоді» [26].

Рахунку 45 «Вилучений капітал» призначений для обліку вилученого капіталу. Вилучений капітал виникає у разі викупу власних часток (акцій) у акціонерів з метою анулювання чи перепродажу. По дебету рахунку 45 відображається фактична собівартість власних акцій або часток, викуплених у учасників, за кредитом відображається вартість перепроданих чи анульованих акцій. За видами акцій ведеться аналітичний облік. Даний рахунок має субрахунки:

- 451 «Вилучені акції»;
- 452 «Вилучені вклади й паї»;
- 453 «Інший вилучений капітал» [26].

На рахунку 46 «Неоплачений капітал» ведеться облік неоплаченого капіталу підприємства. По дебету рахунку здійснюється відображення заборгованості засновників за внесками до статутного капіталу. По кредиту рахунку відображаються суми погашення заборгованості за внесками до статутного капіталу. За кожним засновником та видами неоплачених акцій ведеться аналітичний облік [26].

Рахунок 47 «Забезпечення майбутніх витрат і платежів» призначений для обліку коштів, які резервуються для забезпечення витрат у майбутньому, але включаються до витрат поточного періоду. По кредиту рахунку відображається суми нарахування забезпечень. По дебету рахунку відображаються використання сум нарахування забезпечень. Рахунок 47 має субрахунки:

- 471 «Забезпечення виплат відпусток»;
- 472 «Додаткове пенсійне забезпечення»;

- 473 «Забезпечення гарантійних зобов'язань»;
- 474 «Забезпечення інших витрат і платежів»;
- 475 «Забезпечення призового фонду (резерв виплат)»;
- 476 «Резерв на виплату джек-поту, не забезпеченого сплатою участі у лотереї»;
- 477 «Забезпечення матеріального заохочення»;
- 478 «Забезпечення відновлення земельних ділянок» [26].

Рахунок 48 «Цільове фінансування і цільові надходження призначений для обліку коштів фінансування заходів цільового призначення. По кредиту даного рахунку відображаються кошти цільового призначення. По дебету відображається використання та повернення невикористаних сум. До рахунку 48 відкриваються такі субрахунки:

- 481 «Кошти, вивільнені від оподаткування»;
- 482 «Кошти з бюджету та державних цільових фондів»;
- 483 «Благодійна допомога»;
- 484 «Інші кошти цільового фінансування і цільових надходжень» [26, 49].

На рахунку 49 «Страхові резерви» здійснюється облік страхових резервів. Даний рахунок використовується лише страховиками. До рахунку можуть відкриватись такі субрахунки:

- 491 «Технічні резерви»;
- 492 «Резерви із страхування життя»;
- 493 «Частка перестраховиків у технічних резервах»;
- 494 «Частка перестраховиків у резервах із страхування життя»;
- 495 «Результат зміни технічних резервів»;
- 496 «Результат зміни резервів із страхування життя» [26, 49].

Рахунок 49 на ДП ДГ «Артеміда» не використовується.

ДП ДГ «Артеміда» у складі власного капіталу має лише зареєстрований, додатковий та резервний капітал. Кореспонденція рахунків з обліку фактів

щодо власного капіталу на підприємстві представлена в табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Кореспонденція рахунків з бухгалтерського обліку зареєстрованого капіталу

№ з.п.	Господарська операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1	Зареєстровано Відображено формування статутного капіталу на основі статуту підприємства та договору його засновників	46	40
2	Відображено внески до статутного капіталу основними засобами	10	46
3	Збільшено статутний капітал ТОВ за рахунок додаткових внесків учасників	46	40
4	Відображено внески до статутного капіталу грошовими коштами	31	46

Інші елементи власного капіталу на підприємстві за період, що досліджувався, не формувались. За період, що досліджувався, базове підприємство ДП ДГ «Артеміда» не здійснювало операцій, пов'язаних із розподілом отриманого прибутку. Крім того, підприємства різних організаційно-правових форм мають свої особливості формування власного капіталу, які впливають на відображення фактів в бухгалтерському обліку. У цьому зв'язку вважаємо за доцільне навести типову кореспонденцію обліку власного капіталу для товариств з обмеженою відповідальністю (табл. 2.4).

Таким чином, підприємства різних організаційно-правових форм відзначаються певними особливостями як формування власного капіталу, так і відображення його в обліку.

Таблиця 2.4

Типова кореспонденція рахунків з обліку власного капіталу

№ з.п.	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1	Відображено формування статутного капіталу	46	40
2	Відраховано за рішенням учасників від прибутку на поповнення:		
а)	статутного капіталу	443	40
б)	резервного фонду	443	43
3	Надійшли внески від засновників:		
а)	готівкою	30	46
б)	на рахунок у банку	31	46
в)	матеріальними цінностями	20, 23, 25, 28	46

г)	основними засобами	10	46
д)	нематеріальними активами а	12	46
5	Зараховано до статутного капіталу за згодою учасників належну їм суму дивідендів	671	40
6	Відображено безоплатне надходження основних засобів	10	42
7	Відображено повернення внесків учасників до статутного фонду при їх виході з підприємства	40	672
8	Видано суму внесків учасникам	672	301, 311
9	Відображено додаткові внески засновників підприємства без рішення про збільшення статутного капіталу	10, 12, 20, 22, 30, 31	422
10	Здійснено дооцінку об'єкта основних засобів	10	423
11	Вирахувано суму зносу з дооцінки	423	131
12	Зараховано до складу активів безоплатно отримані основні засоби, нематеріальні активи тощо за їх справедливою вартістю	10, 11, 12	424
13	Нараховано знос за безоплатно одержаними необоротними активами за напрямками використання	23, 91, 92	13
14	Сформовано резервний капітал за рахунок прибутку звітного року	443	43
15	Поповнено резервний капітал за рахунок додаткового капіталу	42	43
16	Частина резервного капіталу використано для збільшення статутного капіталу	43	40
17	Частина резервного капіталу використано для покриття збитків минулих звітних періодів	43	442

Завершальним етапом облікового процесу завжди є узагальнення інформації в системі фінансових звітів, які містять основну інформації про стан та результати діяльності підприємства. Фінансові звіти на ДП ДГ «Артеміда» складається відповідно до вимог Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» [62], П(С)БО, інших нормативно-правових документів.

Згідно Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» «...фінансова звітність – бухгалтерська звітність, що містить інформацію про фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період...» [62]. У даному законі також визначаються користувачі фінансової звітності – «...фізичні або юридичні особи, які потребують інформації про діяльність підприємства для прийняття

рішень...» [62].

У фінансовій звітності суб'єктів господарювання наводяться узагальнюючі показники, які характеризують майновий стан на певну дату та результати діяльності за звітний період. Опрацьовуючи інформацію фінансових звітів користувачі можуть проаналізувати основні чинники та операції, які вплинули на зміни обсягу та складу власного капіталу. Приймаючи на основі цього адекватні управлінські рішення можна вплинути зміну власного капіталу з метою підвищення рівня його використання та оптимізації структури.

Офіційними звітними формами, в яких відображається узагальнена інформація про власний капітал ДП ДГ «Артеміда» є Баланс та Звіт про власний капітал.

У Балансі Підприємства наводиться інформація про склад власного капіталу. Проте, такої інформації для прийняття управлінських рішень недостатньо. Для потреб стратегічного та поточного управління підприємством необхідні данні не лише про зміни, які відбулись у складі власного капіталу, а і відомості про джерела таких змін. Тому, розшифровка показників першого розділу пасиву Балансу наводиться у Звіті про власний капітал [10].

Для того, щоб управлінські рішення, які прийняті на основі даних фінансових звітів, були ефективними, необхідно дотримуватись певних принципів та вимог до складання цих звітів. Такі принципи прописані у П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [44]. Дане Положення регламентує дотримання таких принципів складання фінансових звітів:

«...– автономності підприємства, за яким кожне підприємство розглядається як юридична особа, що відокремлена від власників. Тому особисте майно і зобов'язання власників не повинні відображатись у фінансовій звітності підприємства;

– безперервності діяльності, що передбачає оцінку активів і зобов'язань підприємства, виходячи з припущення, що його діяльність триватиме далі;

– періодичності, що припускає розподіл діяльності підприємства на певні періоди часу з метою складання фінансової звітності;

- історичної (фактичної) собівартості, що визначає пріоритет оцінки активів, виходячи з витрат на їх виробництво та придбання;
- нарахування та відповідності доходів і витрат, за яким для визначення фінансового результату звітного періоду слід зіставити доходи звітного періоду з витратами, які були здійснені для отримання цих доходів. При цьому доходи і витрати відображаються в обліку і звітності у момент їх виникнення, незалежно від часу надходження і сплати грошей;
- повного висвітлення, згідно з яким фінансова звітність повинна містити всю інформацію про фактичні та потенційні наслідки операцій та подій, яка може вплинути на рішення, що приймаються на її основі;
- послідовності, який передбачає постійне (із року в рік) застосування підприємством обраної облікової політики. Зміна облікової політики повинна бути обґрунтована і розкрита у фінансовій звітності;
- обачності, згідно з яким методи оцінки, що застосовуються в бухгалтерському обліку, повинні запобігати заниженню оцінки зобов'язань та витрат і завищенню оцінки активів і доходів підприємства;
- превалювання змісту над формою, за яким операції повинні обліковуватись відповідно до їх сутності, а не лише виходячи з юридичної форми;
- єдиного грошового вимірника, який передбачає вимірювання та узагальнення всіх операцій підприємства у його фінансовій звітності в єдиній грошовій одиниці» [44].

Звіт про власний капітал, як і всі уніфіковані звіти, має вигляд таблиці. Він є допоміжним аналітичним звітом, який доповнює показники Балансу підприємства, та який містить інформацію про залишки та зміни кожного елементу власного капіталу по закінченню звітного періоду. Як і всі звіти він складається на підставі бухгалтерського обліку [10].

Інформаційними джерелами для складання Звіту про власний капітал на підприємстві є:

- засновницькі документи Підприємства;
- данні Балансу за звітний період;
- данні Звіту про фінансові результати за звітний період;
- записи по рахунках 4 класу;
- данні з приміток до річної фінансової звітності;
- інформація про суму зміни капіталу внаслідок виправлення помилок чи змін облікової політики тощо.

Здійснивши аналіз нормативних та методичних джерел нами був розроблений алгоритм складання Звіту про власний капітал (рис. 2.2).

Звіт про власний капітал методично поділений на такі розділи [10]:

1. Залишок на початок року.
2. Коригування.
3. Скоригований залишок на початок року.
4. Переоцінка активів.
5. Чистий прибуток (збиток) за звітний період.
6. Внески учасників.
7. Вилучення капіталу.
8. Інші зміни в капіталі.
9. Разом змін в капіталі.
10. Залишок на кінець року .

Окремими рядками у Звіті наводяться залишки елементів власного капіталу на початок (не скорегований) та кінець року, скоригований залишок на початок року та підсумок змін у капіталі.

У розділі Звіту «коригування» наводиться інформацію про зміни окремих елементів власного капіталу в наслідок зміна облікової політики підприємства, виправлення помилок та інших змін.

У частині «переоцінка активів» відображують зміни власного капіталу, які виникають внаслідок переоцінки різних видів необоротних активів.

У частині «розподіл прибутку» наводяться данні про виплати власникам, спрямування прибутку до статутного та резервного капіталів.

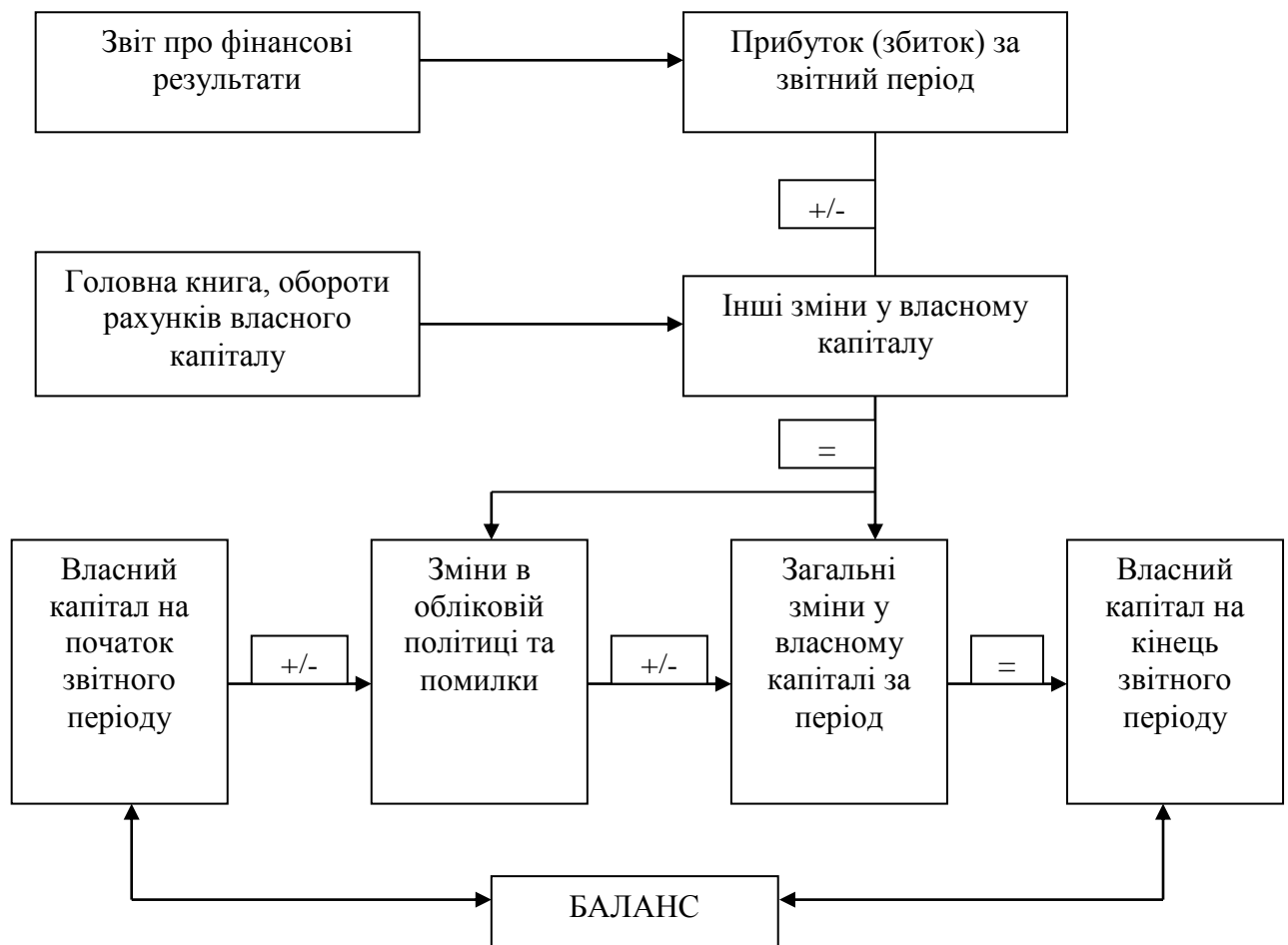

Рис. 2.2. Алгоритм складання Звіту про власний капітал на ДП ДГ «Артеміда»
Частина «Внески учасників» представляє інформацію про суми внесків до капіталу власниками підприємства.

Частина «Вилучення капіталу» містить інформацію про зменшення власного капіталу в результаті виходу учасника, зменшення номінальної вартості акцій, викупу чи анулювання викуплених акцій або з інших причин.

Звіт про власний капітал є дуже деталізованим, враховує всі коригування елементів власного капіталу [10].

Складання Звіту про власний капітал здійснюється поступовим заповненням стовпчиків звітної форми, у яких відображають всі елементи власного капіталу. При цьому, зміна одного виду власного капіталу призводить до зміни іншого. Для наочності відображення змін показники, які призводять до зменшення відповідного елемента власного капіталу в Звіті записуються в дужках [10].

Всі можливі зміни в структурі власного капіталу, які знаходять відображення у Звіті про власний капітал наведено в табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Напрями та причини змін у елементах власного капіталу, які відображуються у Звіті про власний капітал

Складові елементи власного капіталу	Напрями змін у власному капіталі та їх чинник	
	Збільшення	Зменшення
Зареєстрований (пайовий) капітал	<ul style="list-style-type: none"> – капіталізація прибутку – формування початкового розміру статутного капіталу – випуск нових акцій – збільшення номінальної вартості акцій – реєстрація пайових внесків 	<ul style="list-style-type: none"> – анулювання акцій – повернення частки статутного капіталу у разі виходу учасника – зменшення номінальної вартості акцій – повернення паїв у разі виходу учасника
Додатково вкладений капітал	<ul style="list-style-type: none"> – реалізація викуплених акцій за ціною вище номіналу – анулювання акцій власної емісії, ціна яких менше номіналу емісійний дохід – додаткові внески учасників без збільшення статутного капіталу 	<ul style="list-style-type: none"> – реалізація викуплених акцій за ціною менше ціни викупу – анулювання акцій власної емісії, ціна яких вище номіналу
Інший додатково вкладений капітал	<ul style="list-style-type: none"> – дооцінка необоротних та нематеріальних активів, незавершеного будівництва, фінансових інструментів – безкоштовне одержання необоротних активів 	<ul style="list-style-type: none"> уцінка необоротних та нематеріальних активів, незавершеного будівництва, фінансових інструментів нарахування амортизації за безкоштовно одержаними необоротними активами
Резервний капітал	поповнення резервного капіталу за рахунок прибутку	виплати та покриття збитків за рахунок резервного капіталу
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	отримання чистого прибутку за звітний період	<ul style="list-style-type: none"> – збиток за звітний період – виплата дивідендів – відрахування до резервного капіталу
Неоплачений капітал	заборгованість учасників за внесками до статутного капіталу	погашення заборгованості за внесками до статутного капіталу та неоплаченими акціями
Вилучений капітал	<ul style="list-style-type: none"> – викуплення акцій власної емісії у акціонерів – вилучення капіталу при виході учасника 	реалізація та анулювання акцій

Як зазначалось вище та наводилось у схемі складання Звіту про власний капітал, він пов'язаний з даними інших форм фінансової звітності. Тому, для його складання необхідно використовувати реєстри бухгалтерського обліку, дані Балансу та Звіту про фінансові результати.

Таким чином, ДП ДГ «Артеміда» здійснює облік власного капіталу та складання фінансових звітів щодо нього відповідно до вимог чинного законодавства без порушення. Формування власного капіталу підприємства відбулось із дотриманням норм законодавства.

2.2. Методика та організація обліку позикового капіталу

Ефективна фінансова діяльність підприємства неможлива без постійного залучення позикових коштів. Їхнє використання в обороті підприємства зумовлене, з одного боку, об'єктивною необхідністю, а саме: невідповідністю у часі між надходженнями коштів та витратами, сезонністю виробництва, впровадженням інвестиційних проектів, які потребують значних обсягів вкладень. З другого боку, за допомогою позикових коштів забезпечується розширення виробничо-господарської діяльності, оновлення технічної бази, використання ефекту фінансового левериджу та ін. [79]

Залучений капітал формує зобов'язання підприємства.

Зобов'язання – це заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій і погашення якої, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди. Зобов'язання визнається, якщо його оцінювання може бути достовірно визначена та існує ймовірність зменшення економічних вигод у майбутньому внаслідок його погашення. Якщо на дату балансу раніше визнане зобов'язання не підлягає погашенню, то його сума входить до складу доходу звітного періоду [82].

Методологічні засади формування у фінансовому обліку інформації про зобов'язання підприємств та її розкриття у примітках до фінансової звітності визначені у П(С)БО 11 «Зобов'язання».

З метою бухгалтерського обліку зобов'язання поділяють на [82]:

- довгострокові — це зобов'язання з первісним терміном погашення понад дванадцять місяців (довгострокові кредити банків, інші довгострокові фінансові зобов'язання, відстрочені податкові зобов'язання, інші довгострокові зобов'язання);

- поточні — це зобов'язання, які будуть погашені впродовж операційного циклу підприємства або повинні бути погашені впродовж дванадцяти місяців, починаючи з дати балансу (короткострокові кредити банків, поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями, короткострокові векселі видані, кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги, поточна заборгованість за розрахунками: (з одержаних авансів, із бюджетом, із позабюджетних платежів, зі страхування, з оплати праці, з учасниками, із внутрішніх розрахунків та інші поточні зобов'язання);

- забезпечення — це зобов'язання з невизначеною сумою або часом погашення на дату балансу, які створюються для відшкодування майбутніх операційних витрат на виплату відпусток працівникам, додаткове пенсійне забезпечення, виконання гарантійних зобов'язань, реструктуризацію, виконання зобов'язань щодо обтяжливих контрактів;

- непередбачені — це: 1) зобов'язання, що може виникнути внаслідок минулих подій та існування якого буде підтверджено лише тоді, коли відбудеться або не відбудеться одна чи більше невизначених майбутніх подій, над якими підприємство не має повного контролю; або 2) теперішнє зобов'язання, що виникає внаслідок минулих подій, але не визнається, оскільки малоймовірно, що для врегулювання зобов'язання потрібно буде використати ресурси, які втілюють у собі економічні вигоди, або оскільки суму зобов'язання не можна достовірно визначити;

- доходи майбутніх періодів. Довгострокові зобов'язання, на які нараховуються відсотки, відображаються в балансі за їх теперішньою вартістю. Поточні зобов'язання відображаються в балансі за сумою погашення. Сума забезпечення визначається за обліковим оцінюванням ресурсів, необхідним для погашення відповідного зобов'язання, на дату балансу. Непередбачені

зобов'язання відображаються на позабалансових рахунках підприємства за обліковим оцінюванням.

Для обліку зобов'язань підприємства використовуються такі рахунки [82]:

- довгострокові: 50 «Довгострокові позики», 51 «Довгострокові векселі видані», 52 «Довгострокові зобов'язання за облігаціями» 53 «Довгострокові зобов'язання з оренди», 54 «Відстрочені податкові зобов'язання», 55 «Інші довгострокові зобов'язання» — балансові, основні, пасивні, належать до групи рахунків залучених джерел, розрахункові, за кредитом відображається виникнення та збільшення довгострокових зобов'язань, за дебетом — зменшення таких зобов'язань; сальдо кредитові, характеризують залишки непогашених довгострокових зобов'язань на дату балансу, відображається в III розділі пасиву балансу;

- поточні: 60 «Короткострокові позики», 61 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями», 62 «Короткострокові векселі видані», 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками», 64 «Розрахунки за податками й платежами», 65 «Розрахунки за страхуванням», 66 «Розрахунки з оплати праці», 67 «Розрахунки з учасниками», 68 «Розрахунки за іншими операціями» — балансові, основні, пасивні належать до групи рахунків залучених джерел, розрахункові, за кредитом відображається виникнення та збільшення поточних зобов'язань, за дебетом – зменшення таких зобов'язань; сальдо кредитові, характеризують залишки непогашених поточних зобов'язань на дату балансу, відображається в IV розділі пасиву балансу;

- забезпечень: 47 «Забезпечення майбутніх витрат і платежів», 48 «Цільове фінансування і цільові надходження» — балансові, основні, пасивні належать до групи рахунків власних джерел, рахунки капіталу, за кредитом відображається виникнення та збільшення відповідних видів забезпечень, за дебетом — їх зменшення; сальдо кредитові, характеризують залишки невикористаних забезпечень на дату балансу, відображається в II розділі пасиву балансу.

Документальне оформлення операцій із виникнення і погашення зобов'язань здійснюється з використанням кредитних договорів, договорів позики, векселів, облігацій, розрахунків та довідок бухгалтерії, виписок банку, рахунків-фактур, платіжних доручень, рахунків тощо [82].

Для достовірного відображення у фінансовій звітності розрахунків за довгостроковими та поточними зобов'язаннями підприємства на кожну звітну дату проводиться їх інвентаризація. Особливістю проведення інвентаризації зобов'язань є те, що перевірка здійснюється методами документального контролю (взаємна, зустрічна перевірка, прийом контрольно-вибіркового порівняння тощо) і передбачає узгодження сум заборгованостей із кредиторами підприємства [82].

Короткострокові кредити банків — це сума поточних зобов'язань підприємства перед банками за отриманими від них позиками.

Короткострокові кредити надаються банками у разі тимчасових фінансових труднощів на підприємствах, що виникають у зв'язку з витратами виробництва та обігу і не забезпечені надходженням коштів у відповідному періоді [82].

Облік поточних зобов'язань підприємств перед банками за отриманими від них кредитами та позиками в національній та іноземній валютах, термін повернення яких не перевищує 12 місяців з дати Балансу, та за позиками, термін погашення яких минув, ведеться на рахунку 60 «Короткострокові позики». За кредитом рахунка 60 «Короткострокові позики» відображаються суми одержаних кредитів (позик), за дебетом — сума їх погашення та переведення до довгострокових зобов'язань у разі відстрочення кредитів (позик) [82].

У процесі обліку кредитів банків необхідно розрізняти основну суму боргу, що відображається на рахунку 60 «Короткострокові позики», та відсотки, що на неї нараховані, які в обліку відображаються за кредитом рахунку 684 «Розрахунки за нарахованими відсотками» кореспонденції з дебетом рахунка 951 «Відсотки за кредит» [82].

ДП ДГ «Артеміда» за період дослідження не здійснювало кредитних операцій.

Загалом, бухгалтерські записи з обліку короткострокових кредитів наведені відображаються наступним чином (табл. 2.6)

Аналітичний облік короткострокових кредитів банків ведеться за позикодавцями(банками) в розрізі кожного кредиту (позики) окремо та за термінами їхнього погашення.

В сфері залученого капіталу значну частку займає кредиторська заборгованість за товари (роботи, послуги).

Порядок і форми розрахунків між постачальниками і покупцями визначаються в господарських договорах [82].

Таблиця 2.6

Облік короткострокових кредитів банків

Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
	Дебет	Кредит
На поточний рахунок отримано короткострокову позику банку	311	60
Нараховано відсотки за використання кредиту	951	684
Списано нараховані відсотки за отриманий кредит у кінці звітнього періоду на фінансовий результат підприємства	792	951
Погашено короткостроковий кредит банку	60	31
Погашена заборгованість перед банком за нараховані відсотки	684	31
Короткостроковий кредит пролонговано і переведено у довгостроковий	601 603	603 501
Не оплачений у термін пролонгований кредит переведено до складу прострочених позик	601	605
Нарахування пені за прострочення платежів за відсотками за кредит	948	685

Розрахунки з постачальниками і підрядниками відображаються в обліку на підставі таких документів: рахунків-фактур, накладних, рахунків, актів прийняття робіт (послуг), товарно-транспортних накладних, податкових накладних, документів транспортних підприємств, розрахункових документів про сплату мита, зборів і податків(при розрахунках з іноземними постачальниками і підрядниками). Крім того, підставою для оприбуткування та оплати придбаних товарів є документи, що підтверджують їхню якість. При виявленні нестачі або дефекту товарів приймання не припиняється, а

складається рекламацийний акт, у якому зазначається невідповідність якості, комплектності, асортименту та інших характеристик даним супровідних документів. Заборгованість перед постачальниками може погашатися шляхом [82]:

- безготівкових розрахунків — за допомогою платіжних доручень, платіжних вимог-доручень, чеків, акредитивів, векселів, платіжних вимог, інкасових доручень (розпоряджень);

- готівкових розрахунків. Документальним підтвердженням таких розрахунків є: чек ЕККА, квитанція до прибуткового касового ордера, копія чека з відміткою «оплачено».

Взаємні претензії за розрахунками між платниками та одержувачами коштів розглядаються сторонами в претензійно-позовному порядку.

Облік розрахунків із постачальниками та підрядниками ведеться на рахунку 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками», який призначений для обліку поточних зобов'язань із розрахунків з постачальниками, підрядниками за одержані товарно-матеріальні цінності, виконані роботи й надані послуги [82].

Бухгалтерські записи з обліку розрахунків з постачальниками та підрядниками наведені в табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Кореспонденція рахунків по операціях з обліку розрахунків із постачальниками та підрядниками [82].

Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
	Дебет	Кредит
Відображено витрати на будівництво підрядним способом	151	63
Оприбутковано від постачальника необоротні активи, які потребують додаткових витрат з монтажу	15	63
Оприбутковано виробничі запаси, малоцінні та швидкозношувані предмети, напівфабрикати, товари від постачальників	20, 22, 25, 28	63
Від постачальника дійшли й оприбутковані послуги (роботи) виробничого характеру	23	63
Отримано послуги, виконано роботи, сторонніх організацій із виправлення браку	24	63
За невиконання умов договору виставлено претензію постачальнику	374	63

Відображено вартість послуг постачальника щодо виконання гарантійних зобов'язань	47	63
Відображено послуги, пов'язані з організацією виробництва (ремонт, страхування, опалення, освітлення приміщень цеху)	91	63
Відображено послуги, пов'язані з організацією управління підприємства (ремонт, страхування, опалення, освітлення, водопостачання і т. д.)	92	63
Відображено послуги, пов'язані з реалізацією продукції	93	63
Відображено послуги, пов'язані з дослідженнями і розробленнями	941	63
Відображено послуги, пов'язані з ліквідацією наслідків надзвичайних подій	977	63
Нараховано постачальникам та підрядникам фінансові санкції за невиконання договорів	948	63
Відображено суму податкового кредиту з ПДВ на одержаними ТМЦ, роботами, послугами	64	63
<i>Погашення заборгованості</i>		
Погашено заборгованість перед постачальниками з каси, з поточних рахунків у банку	63	30, 31
Погашено заборгованість перед постачальниками акредитивами або чеками лімітованих чекових книжок	63	313, 314
Погашено заборгованість перед постачальниками за рахунок підзвітних сум	63	372
Погашено заборгованість перед постачальниками коштами, отриманими як довгострокові позики	63	50
Погашено заборгованість перед постачальниками коштами, отриманими як короткострокові позики	63	60
Погашено заборгованість перед постачальниками короткостроковими векселями	63	62
Погашено заборгованість перед постачальниками довгостроковими векселями	63	51
Зменшено суму заборгованості перед постачальником на суму браку, який виник у зв'язку з постачанням неякісних матеріалів	63	24
Нараховано штрафи, пені, неустойки за порушення з боку постачальників умов договорів	63	715
Списано безнадійну кредиторську заборгованість	63	717
Відображено залік заборгованості перед постачальником за отримані товари, роботи, послуги	63	371

Аналітичний облік розрахунків з постачальниками та підрядниками ведеться в розрізі країн за кожним постачальником та підрядником, у розрізі кожного контракту, документа (рахунка) на сплату, в гривнях та у валюті, обумовленій у договорі [82].

Відносини підприємства з учасниками можна розглядати з двох позицій. З одного боку, учасники повинні повністю розрахуватися з підприємством за внесками до статутного капіталу. З іншого — підприємство зобов'язане сплачувати учасникам дивіденди [82].

Для обліку заборгованості учасників за внесками до статутного капіталу призначено окремий рахунок 46 «Неоплачений капітал». Для узагальнення інформації про розрахунки з учасниками та засновниками підприємства, що пов'язані з розподілом прибутку (дивіденди, повернення часток) призначений рахунок 67 «Розрахунки з учасниками» [82].

За кредитом рахунка 67 відображається збільшення заборгованості підприємства перед засновниками та учасниками товариства, за дебетом — її зменшення (погашення), зокрема, реінвестування доходів тощо.

Кореспонденція рахунків за операціями з обліку зобов'язань за розрахунками з учасниками наведена в табл. 6.8

Таблиця 2.8

Кореспонденція рахунків за операціями з обліку зобов'язань за розрахунками з учасниками [Фінансовий облік: конспект лекцій].

Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
	Дебет	Кредит
Нараховано дивіденди	443	671
Виплачено дивіденди готівкою	671	301
Виплачено дивіденди з поточного рахунка	671	311

Аналітичний облік розрахунків з учасниками та засновниками ведеться за кожним засновником та учасником, за видами виплат, за джерелами виплати дивідендів — прибуток звітного року, прибуток минулих років, резервний капітал [82].

Облік інших поточних зобов'язань ведеться на рахунку 68 «Розрахунки за іншими операціями».

Бухгалтерські записи в обліку інших поточних зобов'язань наведені в табл. 2.9.

Аналітичний облік інших поточних зобов'язань ведеться окремо за підприємствами, організаціями, установами та фізичними особами, з якими здійснюються розрахунки.

Підприємствам можуть надаватись довгострокові банківські кредити

Згідно зі ст. 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність» №

2121-III від 07.12.2000 р., банківський кредит — це будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження терміну погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також зобов'язання на сплату відсотків та інших зборів з такої суми.

Банківський кредит надається на таких умовах: забезпеченість, повернення, строковість, платність, цільовий характер використання. Критерії віднесення кредитів до розряду довгострокових, передбачені законодавством України, різні. Так, згідно з П(С)БО до довгострокових кредитів належать кредити терміном погашення понад 12 місяців з дати балансу. Термін погашення середньострокового кредиту — до 3-х років, термін погашення довгострокового кредиту — понад 3 роки [82].

Таблиця 2.9

Кореспонденція рахунків за операціями з обліку інших поточних зобов'язань [82].

Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
	Дебет	Кредит
Отримано аванс від покупця на поточний рахунок	311	681
Відображено погашення заборгованості	681	361
Одержано виробничі запаси від дочірніх підприємств	20	682
Погашено короткострокову позику дочірнім підприємством за рахунок поточних взаєморозрахунків	60	682
Здійснено поточні розрахунки з дочірніми підприємствами	682	30, 31
За рахунок погашення заборгованості перед дочірнім підприємством видано довгостроковий вексель	682	51
Нараховано відсотки за використання кредиту	951	684
Погашено заборгованість за нараховані відсотки коштами з поточного рахунка	684	311
Оплачено заборгованість перед кредиторами коштами з поточного рахунка	685	311
Із заробітної плати працівників утримано кошти за відвідування дітьми дитячих дошкільних закладів	66	685

Облік розрахунків за кредитами і позиками (зокрема, відстроченими), термін погашення яких на дату балансу перевищує 12 місяців, ведеться на рахунку 50 «Довгострокові позики».

Рахунок 50 «Довгострокові позики» кредитується на суми отриманих

кредитів та позик у кореспонденції з рахунками активів, у формі яких вони отримані (як правило, це кошти), і дебетується на суми їх погашення в кореспонденції з рахунками обліку коштів або інших активів, якими підприємство розраховується замість коштів, а також переведення довгострокових позик у поточну заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями.

Аналітичний облік довгострокових позик ведеться за позикодавцями (банками) у розрізі кожного кредиту (позики) окремо та за термінами погашення кредиту (позики) [82].

Для узагальнення інформації про стан розрахунків за поточними зобов'язаннями, переведеними зі складу довгострокових при настанні терміну погашення впродовж 12 місяців з дати балансу, призначено рахунок 61 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями».

Тобто, якщо залишок або частина зобов'язання за довгостроковою позикою підлягає погашенню впродовж наступних 12 місяців, то цю частину або залишок довгострокового зобов'язання необхідно перекваліфікувати в короткострокову і відобразити на рахунку 61 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями».

Оскільки заборгованість за довгостроковими кредитами поділяється на два види зобов'язань, то в Балансі передбачено відобразити її в різних розділах Пасиву [82].

— у статті «Довгострокові кредити банків» — в сумі заборгованості, що класифікована як довгострокове зобов'язання; в цей рядок переносять залишки на кінець звітного періоду за кредитом субрахунків 501 «Довгострокові кредити банків у національній валюті», 502 «Довгострокові кредити банків в іноземній валюті», 503 «Відстрочені довгострокові кредити банків у національній валюті», 504 «Відстрочені довгострокові кредити банків в іноземній валюті»;

— у статті «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями» — в сумі заборгованості за довгостроковим кредитом, що класифікована як

поточне зобов'язання; в цей рядок переносяться залишки на кінець звітного періоду за кредитом субрахунків 611 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями в національній валюті», 612 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями в іноземній валюті».

Оскільки за довгостроковими кредитами сплачуються відсотки, то згідно з П(С)БО 11 «Зобов'язання», зобов'язання за довгостроковими кредитами відображаються в Балансі за їхньою теперішньою вартістю, визначення якої залежить від умов та виду зобов'язання. Теперішньою вартістю довгострокових кредитів є сума непогашеної і непростроченої кредиторської заборгованості без урахування нарахованих відсотків [82].

Поточні зобов'язання за довгостроковими кредитами відображаються в Балансі за сумою погашення — недисконтованою сумою грошових коштів, яка, як очікується, буде сплачена для погашення зобов'язання в процесі звичайної діяльності підприємства. Таким чином, довгострокові поточні зобов'язання за довгостроковими кредитами відображаються в Балансі виключно в сумі основного боргу підприємства перед банком [82].

2.3. Організація обліку капіталу підприємства на основі функціонування інформаційних систем обліку

В інформаційних системах підприємства провідна роль належить бухгалтерському обліку, який дає можливість відтворити кожний господарський факт з усіма деталями. Він є суцільним, неперервним, строго регламентованим, забезпечує документальне відображення всіх господарських операцій [82].

Велике значення у реформуванні системи бухгалтерського обліку має створення АІС обліку на основі обчислювальної техніки, засобів телекомунікації та розвинених інструментальних засобів.

У процесі створення АІС обліку чи будь-якої іншої системи варто оперувати певними принципами — загальними вимогами, правилами та нормами, яких потрібно дотримуватися, створюючи системи.

У теорії та практиці створення інформаційних систем виокремлюють три підходи: локальний, глобальний та системний [82].

Автоматизація процесів у системі бухгалтерського обліку сприяє значному зменшенню трудовитрат облікових процедур, підвищує оперативність отримання управлінської інформації, покращує якість такої інформації. Тому, автоматизація обліку є об'єктивним процесом в реаліях господарювання [3].

Створення інформаційних систем в бухгалтерському обліку базується на певних принципах. Ключовим принципом при цьому є системність. Даний принцип передбачає, що всі елементи системи управління пов'язані між собою. Однократне введення певної інформації в систему дозволяє використовувати її багатократно. Принцип системності передбачає також створення єдиної бази даних, яка використовується в усій системі управління, а також комплексне забезпечення всіх рівнів управління програмними продуктами [3].

Крім системності побудова автоматизованих систем бухгалтерського обліку ґрунтується на принципах доцільності, захисту та безпеки, гнучкості, розвитку, сумісності та універсальності, безперервності [3].

Принцип доцільності полягає в очікуванні значних переваг автоматизації роботи над консервативними формами, значного підвищення ефективності системи управління та, як мінімум, покриття витрат, пов'язаних із впровадженням автоматизованих систем управління.

Гнучкість системи передбачає оперативне та адекватне її реагування на зміну оточуючих чинників. Гнучкість автоматизованої системи бухгалтерського обліку реалізується через можливості зміни робочого плану рахунків, змін форм та шаблонів типових первинних документів, звітних форм, реєстрів.

Принцип захисту та безпеки передбачає забезпечення захисту інформації щодо підприємства. Це можна досягти шляхом розподілу користувачів інформаційної системи на рівні доступу, шифрування та архівування даних тощо.

Принцип сумісності передбачає, що автоматизована система обліку враховує особливості організаційної структури підприємства, виду його діяльності, раніше створені та впроваджені системи управління тощо.

Універсальність інформаційної системи передбачає те, що з її впровадженням буде вирішуватись комплекс практичних завдань управління підприємством, а не окреме завдання.

Безперервність інформаційної системи обліку передбачає можливості її постійного вдосконалення та розвитку.

Проектування інформаційних систем — це тривалий, трудомісткий і динамічний процес, в якому на різних етапах беруть участь фахівці різних напрямів і кваліфікацій [82].

Проектування має мету — забезпечити ефективне функціонування АІС та взаємодію АІТ зі спеціалістами, які використовують у сфері діяльності конкретного об'єкта обчислювальну техніку й розвинені засоби комунікації для виконання своїх професійних завдань і прийняття управлінських рішень. Лише якісне проектування забезпечить створення такої системи, яка зможе функціонувати за постійного вдосконалення технічних, програмних, інформаційних складових і яка зможе розширювати спектр управлінських рішень, що реалізуються, та об'єктів взаємодії [82].

Основні роботи, що виконують на стадіях та етапах проектування представлено на рис. 2.3.

- Проектування автоматизованих інформаційних технологій передбачає такі аспекти:

- *технологічний* — як апаратно-комунікаційний комплекс, що має конкретну конфігурацію та служить для оброблення й передавання інформації;

- *програмно-математичний* — як набір математичних, інфологічних, статистичних, алгоритмічних та інших машинних моделей, а також комп'ютерних програм, що їх реалізують;

- *методичний* — як сукупність засобів реалізації функцій управління;

- *організаційний* — як опис документообігу й регламенту діяльності апарата управління;
- *поопераційний* — як сукупність технологічних, логічних та арифметичних операцій, що реалізуються в автоматичному режимі [82].

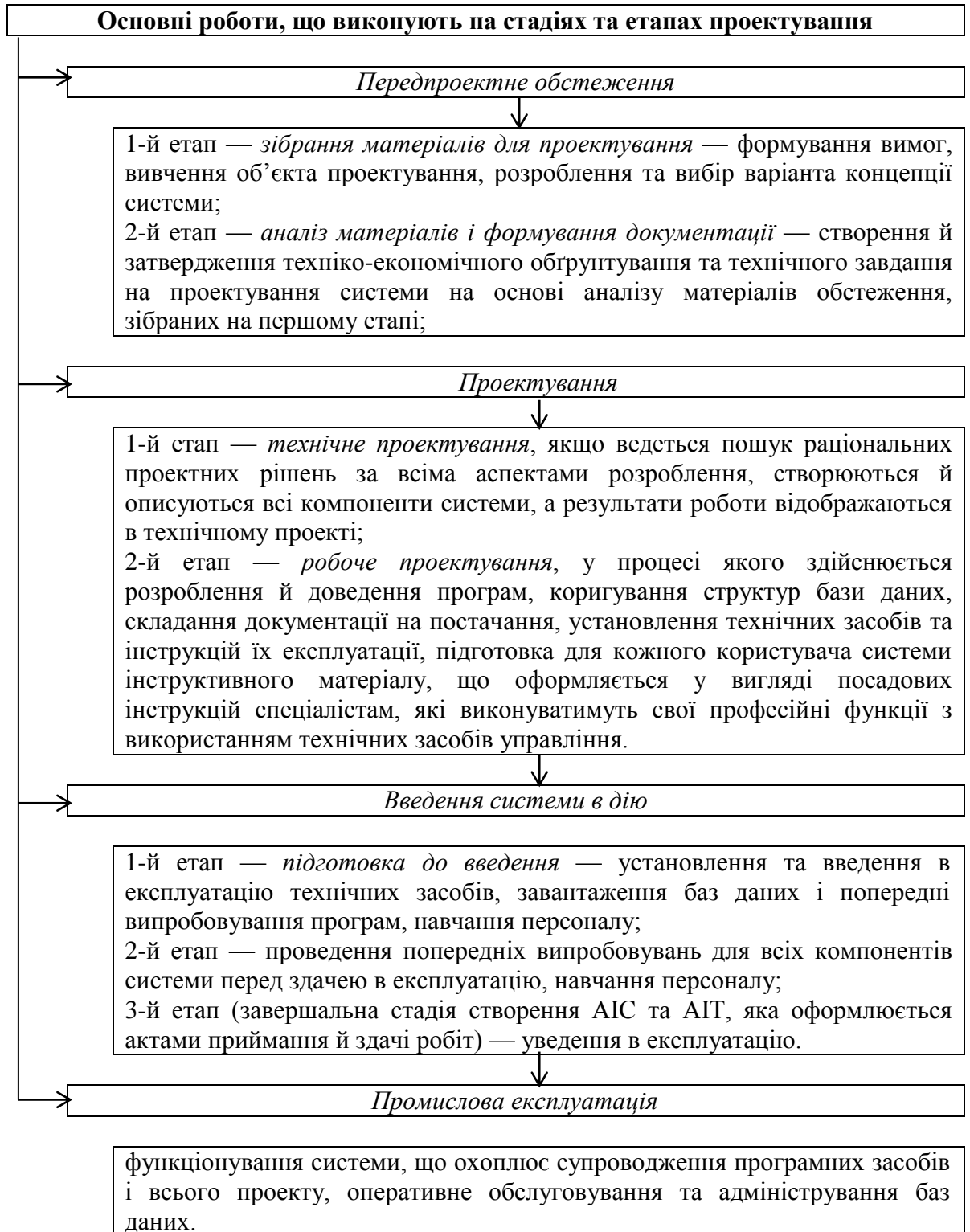

Рис. 2.3. Основні роботи, що виконують на стадіях та етапах

проектування

На базовому підприємстві для автоматизації процесу бухгалтерського обліку застосовується програмний продукт «1С: Бухгалтерія». Перевагами даного програмного продукту для ДП ДГ «Артеміда» є:

- повна автоматизація синтетичного та аналітичного капіталу підприємства;
- автоматичне формування системи звітів за даними поточного обліку;
- наявність можливості автоматичного формування первинних документів з обліку капіталу та ін.

Програма «1С: Бухгалтерія» є універсальною програмою обліку та призначена для ведення бухгалтерського обліку по різним об'єктам розділах.

Можливості програми дозволяють здійснювати аналітичний облік у натуральному і вартісному вираженнях.

Особливості побудови програми дозволяє здійснювати як ручне, так і автоматичне введення операцій та здійснення проводок. Усі проводки, які здійснюються з використанням програми, заносяться до журналу реєстрації операцій. Обмеження перегляду проводок фільтрами дозволяє отримати інформацію за різними параметрами [3].

Взагалі програма «1С: Бухгалтерія» дозволяє описати господарські операції такими видами вбудованих елементів:

Константи – постійні чи умовно-постійні величини, вони зберігають інформацію, яка не змінюється тривалий час або змінюється дуже рідко. Це може бути назва підприємства, його реквізити та ін.

Довідники – нормативно-довідникова інформація, яка зберігається у вигляді списків.

Документи – використовуються для введення інформації про типові господарські операції.

Журнали – списки об'єктів даних, які використовуються для роботи з документами.

Переліки – списки значень, які задаються в програму на етапі

конфігурації.

Звіти – засіб, який дозволяє отримати вихідну інформацію на основі документів, довідників і реєстрів, констант.

Обробка – елемент для виконання різних дій над економічною інформацією.

Реєстри – засіб за допомогою якого здійснюється накопичення оперативної інформації.

Журнали розрахунків – засіб, який служить для здійснення періодичних розрахунків та зберігання їх результатів. Журнали пов'язані з довідниками.

Види розрахунків – алгоритми, за якими проводяться розрахунки записів журналів.

Групи розрахунків – засіб, який логічно об'єднує видів розрахунку по різним ознакам.

Календарі – засіб, який потрібен для побудови графіків господарських операцій, роботи підприємства, партнерів, окремих працівників та ін. [3].

Можливістю програми є те, що в ній існує режим формування не лише типових, затверджених форм звітів, а і довільних звітів. Це дозволяє в більш повному обсязі задовольнити потреби управління підприємством.

Впровадження програми та робота з нею починається з налаштування плану рахунків і формування шаблонів типових операцій, Крім того, в базовому комплекті передбачені типові такі шаблони. Програма «1С: Бухгалтерія» включає широкий перелік форм первинних документів. Проте, користувач може з легкістю змінювати форму документа та алгоритм його заповнення.

Позитивним для управління процесом бухгалтерського обліку є можливість програми формувати всю офіційну фінансову, статистичну та податкову звітності [14].

Після розрахунку підсумків програма «1С: Бухгалтерія» формує різні відомості:

1. зведені проводки;

2. оборотно-сальдову відомість;
3. аналіз об'єкта аналітичного обліку по всіх рахунках;
4. оборотно-сальдову відомість по об'єктах аналітичного обліку;
5. картка рахунка;
6. аналіз рахунка по об'єктах аналітичного обліку;
7. картка рахунка по одному об'єкту аналітичного обліку;
8. аналіз рахунка (аналог головної книги);
9. журнальний ордер.
10. аналіз рахунка по датах;
11. картка об'єкта аналітичного обліку по всіх рахунках [14].

Також програма «1С: Бухгалтерія» дозволяє вести в одній інформаційній базі та системі обліку по декількох суб'єктах господарювання. Для цього використовується роздільник обліку.

Необхідно зазначити, що на українському ринку програмних продуктів існує багато інших прикладних програм для автоматизація процесу бухгалтерського обліку, аналізу та контролю. Але програма «1С: Бухгалтерія» є однією з масових. Це можна пояснити її досконалістю та зручністю як ведення обліку за типовими схемами, так і для адаптування її для потреб управлінського обліку.

Не дивлячись на позитивні сторони автоматизації обліку. Необхідно зазначити, що вона містить і певні ризики.

Захист даних у комп'ютерних мережах стає однією з найактуальніших проблем у сучасних інформаційно-обчислювальних системах. На сьогодні виокремлюють три базові принципи безпеки, завданням яких є забезпечити [82]:

- цілісність даних (захист від збоїв, які ведуть до втрати інформації або її знищення);
- конфіденційність інформації;
- доступність інформації для авторизованих користувачів.

Порушення роботи системи можна класифікувати так [82]:

- збої обладнання (дискових систем, кабельної системи, серверів, робочих станцій тощо);

- втрати інформації (через інфікування комп'ютерними вірусами, неправильне зберігання архівних даних, порушення прав доступу до даних);

- некоректна робота користувачів та персоналу.

Такі порушення роботи мережі вимагають створення різних видів захисту інформації, які умовно поділяють на три види [82]:

- засоби фізичного захисту;

- програмні засоби (антивірусні програми, системи розмежування повноважень, програмні засоби контролю доступу);

- адміністративні заходи захисту.

Ризик — це ймовірність виникнення збитків або недоодержання прибутку від фінансово-господарської діяльності. Ризик автоматизованих систем бухгалтерського обліку впливає з можливості припущення похибок або перекручень під час документування господарських операцій, неправильного відображення їх у реєстрах бухгалтерського обліку. Це означає, що система бухгалтерського обліку буде малоефективною, не повністю надійною [82].

Для зменшення ризику автоматизованого оброблення даних потрібно:

- покласти відповідальність на працівників за використовувані ресурси (фізичні засоби, інформаційні масиви, лінії зв'язку, документацію тощо);

- забезпечувати постійну перевірку якості заходів захисту даних;

- використовувати криптографію;

- користувачам відповідати за застосування за призначенням наданої їм інформації;

- внести до файла «запис-живця» (назву неіснуючого підприємства, зайву літеру у прізвищі покупця тощо) для виявлення протизаконного використання інформації;

- контролювати знищення непотрібної інформації;

– забезпечити правову охорону заходів захисту даних (переслідування порушників порядку користування інформацією, установленого підприємством);

– класифікувати інформацію за її значенням (наприклад, секретні дані про комерційну діяльність, секретні дані про виробничу діяльність, секретна інформація про персонал, секретна бухгалтерська інформація тощо);

– ознайомити персонал підприємства з проблемами захисту даних та з потребою виконувати заходи захисту інформації;

– фізично захистити важливі форми та бланки [82].

Отже, автоматизація та впровадження інформаційних систем бухгалтерського обліку капіталу в умовах ринкової економіки стає сьогодні одним з найбільш важливих завдань більшості підприємств України. Саме від правильно обраних алгоритмів комп'ютерної обробки облікової інформації буде й залежати ефективність ведення бухгалтерського обліку процесу формування та використання складових капіталу в цілому на підприємстві. Перевагами автоматизації обліку капіталу на досліджуваному підприємстві виступають: повна автоматизація синтетичного та аналітичного капіталу підприємства; автоматичне формування системи звітів за даними поточного обліку; наявність можливості автоматичного формування первинних документів з обліку капіталу; швидкість обробки інформації та прийняття оперативних управлінських рішень щодо капіталу підприємства.

РОЗДІЛ 3

МЕТОДИКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ АНАЛІЗУ КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА: СТАН ТА РОЗВИТОК

3.1. Система показників, методи та інформаційна база аналізу капіталу

Капітал підприємства належить до одних із найважливіших параметрів стану та фінансово-господарської діяльності підприємства. Це пов'язане з тим, що капітал визначає:

- рівень забезпеченості підприємства ресурсами для функціонування;
- рівень кредитоспроможності підприємства;
- рівень платоспроможності підприємства.

Основними чинниками, які впливають на методику аналізу капіталу підприємств є вид економічної діяльності, обсяги діяльності та організаційно-правова форма. Данні чинники так чи інакше впливають на структуру капіталу та законодавче регулювання його формування та використання [41].

У сучасних умовах господарювання аналіз джерел формування капіталу є тим фактором, який здійснює безпосередній вплив на фінансовий стан підприємства – його платоспроможність і ліквідність, величину доходу, рентабельність діяльності. Результати такого тематичного аналізу дозволяють підвищити ефективність управлінських рішень щодо забезпечення:

а) максимізації прибутку. Реалізація даної мети досягається при умові наявності у підприємства необхідної суми фінансових ресурсів, сформованої при мінімальному рівні фінансових витрат; раціонального їх розміщення та ефективного використання;

б) фінансової рівноваги підприємства в процесі його розвитку, що сприяє тривалому безризиковому розвитку підприємства та поступальному розширенню обсягів його господарської діяльності;

в) максимізації ринкової вартості підприємства [1].

Для реалізації зазначених цілей управління аналіз джерел формування

капіталу передбачає вирішення наступних задач [41]:

- дослідження наявності капіталу, його достатності для забезпечення необхідних темпів економічного розвитку підприємства. Ця задача досягається шляхом визначення загального розміру капіталу, порівняння його з величиною необхідного підприємству майна, оцінки доцільності залучення різних форм капіталу з відповідних джерел, оцінки обраних підприємством схем фінансування оборотних та необоротних коштів;

- аналіз доходності капіталу при певному рівні фінансового ризику. Оцінка доходності (рентабельності) капіталу на стадії його формування передбачає визначення середньорічної його формування передбачає визначення середньозваженої його вартості, аналіз співвідношення власного і залученого капіталу, дослідження форм залучення останнього з позиції генерування відповідного рівня прибутку. Вирішуючи цю задачу необхідно пам'ятати про прямий зв'язок, що існує між рівнем доходності капіталу та рівнем фінансового ризику, пов'язаного з процесом його формування. Тому, рекомендується при здійсненні оцінки доходності капіталу, що формується, визначати і врахувати допустиму для підприємства межу фінансового ризику;

- оцінка фінансового ризику, пов'язаному з формуванням капіталу при певному рівні його доходності. В ході реалізації цього завдання, перш за все, планують рівень ризику, фактори, що на нього впливають, а також резерви його зниження. Мінімізація рівнів ризиків може бути забезпечена шляхом диверсифікації форм капіталу, що залучається, оптимізації структури джерел його формування, запобігання окремих, запобігання окремих фінансових ризиків, ефективних форм їх внутрішнього та зовнішнього страхування;

- оцінка фінансової рівноваги підприємства в процесі його розвитку. У зв'язку з цим аналізують рівень фінансової стійкості та платоспроможності підприємства на всіх етапах його розвитку, оцінюють структуру капіталу з позиції її оптимальності, досліджують обсяги авансування джерел у високоліквідні види активів, порівнюють фактичну їх величину з необхідною;

- оцінка фінансової гнучкості підприємства, тобто здатності

підприємства швидко формувати необхідний обсяг додаткового капіталу при несподіваному виникненні високоефективних інвестиційних пропозицій або нових можливостях прискорення економічного зростання. Слід зауважити, що необхідна фінансова гнучкість забезпечується в процесі формування капіталу за рахунок оптимізації співвідношення власних і позикових його видів, довгострокових форм його залучення, зменшення рівня фінансових ризиків [1].

- Розглянуті задачі аналізу формування капіталу підприємства тісно взаємозв'язані, хоча деякі з них підпорядковані різноспрямованим цілям управління (наприклад, забезпечення умов досягнення максимальної доходності капіталу та мінімізації фінансового ризику, пов'язаного з його формуванням; формуванням достатнього обсягу капіталу і забезпечення постійної рівноваги підприємства в процесі його розвитку тощо). Тому в процесі формування капіталу підприємства окремі задачі аналізу мають бути узгоджені між собою і вирішуватися з позиції оптимальності для найбільш ефективної реалізації головної мети управління [1].

- Головна мета аналізу джерел формування капіталу полягає не тільки в тому, щоб встановити й оцінити структуру та динаміку джерел формування капіталу і напрямків його розміщення, але також і в тому, щоб оцінити ступінь впливу на фінансовий стан підприємства додатково залученого капіталу управління [1].

Для аналізу капіталу використовують систему показників. Наведемо характеристику основних показників.

Показник – це узагальнююча характеристика явища або процесу, яка характеризує всю сукупність одиниць обстеження і використовується для аналізу сукупності в цілому. За допомогою показників вирішується одна з головних задач: визначається кількісна сторона явища чи процесу у поєднанні з якісною стороною. Кількісний бік показника представляється числом з відповідною одиницею виміру для характеристики: розміру явищ.

Показники поділяються на види в залежності від способу їх обчислення, ознак часу, виконання своїх функцій.

За способом обчислення розрізняють первинні та похідні показники. Первинні визначаються шляхом зведення та групування даних і подаються у формі абсолютних величин. Похідні показники обчислюються на базі первинних і мають форму середніх або відносних [41].

За способом виконання своїх функцій розглядають показники, що відбивають обсяг явища, його середній рівень, інтенсивність прояву, структуру, зміну в часі або порівнянні у просторі.

При проведенні аналізу капіталу підприємства основними інформативними джерелами є [41]:

- баланс;
- звіт про фінансові результати;
- звіт про власний капітал;
- звіт про рух грошових коштів;
- реєстри бухгалтерського обліку;
- первинні документи;
- установчі документи.

Модель інформаційного забезпечення аналізу капіталу ДП ДГ «Артеміда» представлено на рис. 3.1.

Первинні облікові документи, які використовуються в процесі аналізу капіталу можна класифікувати так:

1. Установчі та облікові документи: статут, установчий договір; наказ про облікову політику підприємства, дані бухгалтерського обліку.
2. Аналітичні документи: висновок про динаміку, про структуру капіталу, про рентабельність і т. д.

Основними методами аналізу власного капіталу є: горизонтальний, вертикальний, порівняльний, аналіз розрахунку та порівняння коефіцієнтів та інтегральний та ін.

Горизонтальний аналіз направлений на вивчення динаміки капіталу в цілому та окремих його складових.

Вертикальний аналіз вивчає структуру власного капіталу. Як правило,

такі види аналізу є описовими, тобто, вони констатують факти.

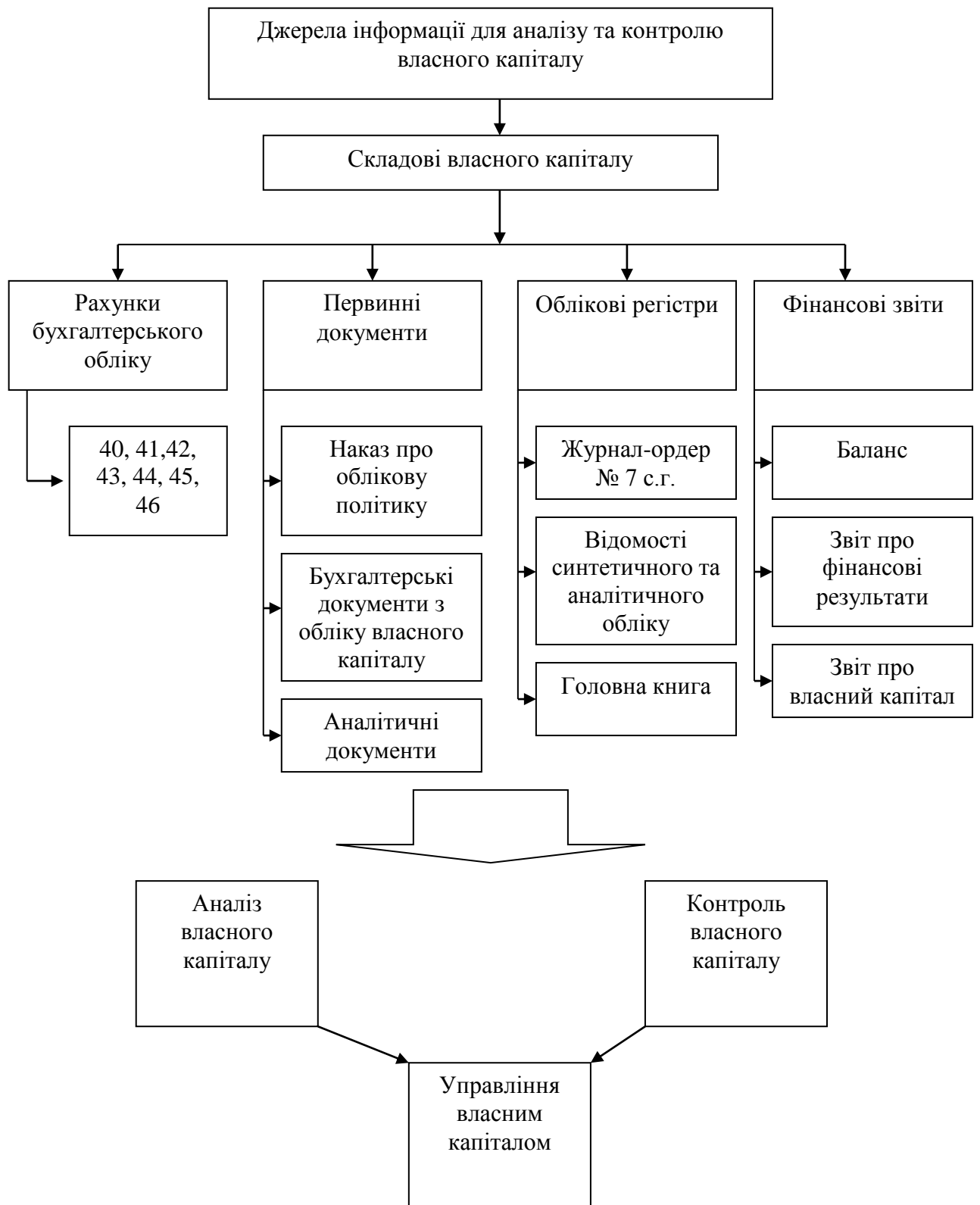

Рис. 3.1. Схема інформаційного забезпечення аналізу капіталу

Горизонтальний аналіз направлений на вивчення динаміки капіталу в цілому та окремих його складових.

Вертикальний аналіз вивчає структуру власного капіталу. Як правило, такі види аналізу є описовими, тобто, вони констатують факти [41].

Порівняльний аналіз зводиться до зіставлення фактичних показників з плановими, нормативними, середніми по галузі та виду діяльності тощо. Фінансові коефіцієнти розраховуються як співвідношення різних величин. У фінансовому аналізі коефіцієнти, які характеризують власний капітал ділять на такі групи: показники фінансової стійкості, оборотності та ефективності використання (рентабельності) капіталу [41].

Класифікація видів та напрямів аналізу власного капіталу підприємства наведено в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Основні напрями аналізу капіталу підприємства

Напрямок аналізу	Види аналізу
Горизонтальний аналіз	- порівняння показників звітного періоду з показниками попереднього періоду; - порівняння показників звітного року з показниками аналогічного періоду минулого року; - порівняння показників капіталу за ряд попередніх періодів
Вертикальний аналіз	- структурний аналіз капіталу за видами діяльності; - структурний аналіз капіталу за звітний період; - структурний аналіз капіталу за попередній період; - структурний аналіз власного капіталу; - структурний аналіз позикового капіталу
Порівняльний аналіз	- порівняльний аналіз показників капіталу підприємства з середньогалузевими значеннями; - порівняльний аналіз показників капіталу підприємства з конкурентами; - порівняльний аналіз показників капіталу підприємства з оптимальними значеннями; - порівняльний аналіз показників капіталу підприємства із запланованими
Коефіцієнтний аналіз	- розрахунок коефіцієнтів оборотності капіталу; - розрахунок показників рентабельності капіталу

Класифікація форм аналізу власного капіталу наведена в табл. 3.2

Окремі дослідники виділяють показники, які характеризують склад капіталу:

- показник страхування зареєстрованого капіталу,

- коефіцієнт страхування власного капіталу,
- коефіцієнт страхування бізнесу,
- частка зареєстрованого капіталу у власному капіталі,
- різниця власного та зареєстрованого капіталу.

Таблиця 3.2

Класифікація форм аналізу власного капіталу ДП ДГ «Артеміда»

Ознака	Форми аналізу
За об'єктами дослідження	- аналіз формування капіталу; - аналіз використання капіталу
Залежно від організації проведення	- зовнішній; - внутрішній
За ступенем деталізації	- аналіз формування і використання капіталу в цілому по підприємству; - аналіз формування і використання капіталу за видами діяльності; - аналіз формування і використання капіталу за структурними підрозділами
За обсягом дослідження	- повний аналіз; - тематичний аналіз
За періодами проведення	- попередній аналіз; - оперативний аналіз; - ретроспективний аналіз; - прогнозний аналіз

На нашу думку, такі показники не дають змоги комплексно оцінити вплив складових капіталу на фінансову стійкість. Ми вважаємо, що, визначаючи вплив капіталу на фінансову стійкість підприємства, необхідно виконувати також факторний аналіз впливу складових капіталу для прийняття ефективних управлінських рішень. Виконуючи аналіз фінансового стану підприємства, недостатньо порівнювати отримані значення показників з нормативними чи плановими, необхідно визначати їх динаміку та тенденції до змін.

Більшість коефіцієнтів, які застосовують в аналізі, капітал розглядають як цілісну величину. Проте, складові капіталу внаслідок своїх функцій змінюються не однаково: одні можуть збільшуватись, інші - зменшуватись, не однаковий на них вплив і власник та керівників підприємства, оскільки кожна з них характеризується правовими чи іншими обмеженнями щодо права підприємства розпоряджатися власними активами [41].

Для змін розміру зареєстрованого капіталу необхідно внести уточнення до установчих документів, а у разі зменшення його – погодити це з кредиторами підприємства. Створення додатково вкладеного капіталу не потребує зміни в установчих документах. Тобто, він більш мобільний.

Інший додатковий капітал, створений за рахунок дооцінки активів, зменшується у разі їх уцінки, а створений за рахунок безоплатно отриманих необоротних активів щомісячно зменшується на суму нарахованої на них амортизації. Резервний капітал використовують на цілі, для яких він створений. Збільшення резервного капіталу здійснюється лише за рахунок нерозподіленого прибутку. Тобто така зміна на загальну величину власного капіталу не вплине. Щодо використання нерозподіленого прибутку законодавчих обмежень немає. Неоплачений та вилучений капітал повинні бути погашені протягом року [41].

Поглиблене дослідження й оцінка зрушень, виявлених у загальному аналізі та контролі економічного потенціалу підприємства, вимагає застосування інформації щодо фінансової стійкості та платоспроможності, динаміка яких зумовлена рухом капіталу і зміною його структури.

Особливу роль в аналізі капіталу має факторний аналіз. Забезпечуючи кількісну оцінку впливу чинників на результативний показник, факторний аналіз надає змогу змінювати та формувати параметри управління капіталом відповідним підбиранням та коригуванням чинників, які їх зумовлюють. Вплив окремих складових на результативний показник можна визначити за допомогою факторного аналізу. Розглянемо застосування факторного аналізу на прикладі оцінювання фінансового стану підприємства. Результативними показниками виберемо коефіцієнт автономії (відношення власного капіталу до валюти балансу) та коефіцієнт фінансової стійкості (відношення власного капіталу до зобов'язань). [41] Власний капітал розкладемо на складові, які й будуть факторами. Коефіцієнт автономії визначають за формулою 3.1:

$$\text{Кавт} = (\text{СК} + \text{ДвК} + \text{ДіК} + \text{РК} + \text{НП} - \text{НК} - \text{ВК}) / \text{ВБ}, \quad (3.1)$$

де:

Кавт - коефіцієнт автономії;

СК - статутний капітал;

ДвК - додатково вкладений капітал;

ДіК -інший додатковий капітал;

РК - резервний капітал;

НП - нерозподілений прибуток;

НК -неоплачений капітал;

ВК - вилучений капітал;

ВБ - валюта балансу.

Розклавши показник автономії, бачимо, що він складається із суми складових власного капіталу в загальній структурі капіталу [41].

Аналогічно розкладемо на складові формулу 3.2 для визначення коефіцієнта фінансової стійкості:

$$K_{фс}=(СК+ДвК+ДіК+РК+НП-НК-ВК)/З, \quad (3.2)$$

де

$K_{фс}$ - коефіцієнт фінансової стійкості;

З – зобов'язання.

З метою проведення факторного аналізу доречно також розрахувати рентабельність власного капіталу:

$$R_{вк}=ВК/ВБ \quad (3.3)$$

Під час факторного аналізу важлива послідовність розташування показників (факторів). Черговість заміни факторів залежить від оцінки того, які з них є основними, а які похідними.

Для того, щоб визначити вплив зміни складових власного капіталу на коефіцієнти автономії та фінансової стійкості, застосуємо спосіб ланцюгових підстановок, який є універсальним для всіх типів детермінованих моделей [41].

Отже, капітал підприємства є основою підприємницької діяльності. Тому, для ефективного стратегічного та тактичного управління підприємством потрібно удосконалювати не лише методику облікові процеси та складання фінансовій звітності, а розробити та впровадити в управління ДП ДГ

«Артеміда» методику аналізу капіталу. Це дасть змогу своєчасно виявити та усунути помилки, які виникають в процесі обліку капіталу, та забезпечить ефективне використання власних та залучених ресурсів підприємства.

3.2. Аналіз наявності, складу і динаміки джерел формування капіталу

Поряд з аналізом структури активів для оцінки фінансового стану підприємства необхідним є аналіз структури пасивів, тобто джерел власних і залучених коштів, вкладених в майно. Співвідношення цих джерел визначає перспективи розвитку суб'єкта господарювання.

При аналізі джерел фінансових ресурсів, їх динаміки структури слід мати на увазі, що оцінка структури джерел здійснюється як внутрішніми, так і зовнішніми користувачами бухгалтерської інформації. У відповідності з цим різними є підходи до аналізу. Так, зовнішні користувачі (банки, постачальники та інші) оцінюють зміни частки власних коштів підприємства в загальній сумі джерел фінансування з точки зору фінансового ризику при укладанні угод; ризик зростає із зміною частки власних джерел коштів [41].

Внутрішній аналіз структури майна пов'язаний з оцінкою альтернативних варіантів фінансування діяльності підприємства. Основними критеріями вибору виступають ступінь ризику, ціна того чи іншого джерела фінансування, умови залучення позикових коштів, терміни сплати боргу, можливі напрямки використання та ряд інших.

Як вже зазначалося, капітал будь-якого підприємства може бути представлений двома складовими: власними і залученими коштами.

Власний капітал складається з двох складових: інвестованого капіталу, тобто капіталу, вкладеного власниками в підприємство, і накопиченого капіталу, тобто створеного на підприємстві крім того, що був спочатку авансований власниками.

Інвестований капітал включає номінальну вартість простих та привілейованих акцій, а також додатково сплачений (понад номінальну вартість акцій) капітал. Перша складова інвестованого капіталу відображена в

балансі підприємства статутним капіталом, друга – додатковим капіталом (в частині отриманого емісійного доходу) [41].

Накопичений капітал знаходить своє відображення у виді статей, які виникають в результаті розподілення чистого прибутку (резервний капітал, нерозподілений прибуток, фонд накопичення).

Теоретично величина власного капіталу характеризується показником чистих активів. Досить часто при визначеній вартості чистого майна (або чистих активів) виникає питання про включення до складу активів, що приймаються до розрахунку, нематеріальних активів. Відома практика фінансового аналізу зарубіжних країн, яка передбачала виключення даної статті з розрахунку величини чистого майна.

Враховуючи те, що нематеріальні активи відносяться до числа тих статей балансу, викривлення реальної величини яких є найбільш розповсюдженим у вітчизняній практиці, рекомендують при визначенні величини чистих активів до розрахунку включати тільки ті нематеріальні активи, які безпосередньо використовуються і приносять дохід; є документальне підтвердження витрат, пов'язаних з їх придбанням або створенням; право на користування нематеріальним активом має бути підтверджено відповідним документом [41].

Визначення величини чистих активів (власного капіталу) має не тільки теоретичне, а й велике практичне значення. На основі показника вартості чистих активів оцінюється структура капіталу (співвідношення власних і залучених коштів). Зниження частки власного капіталу погіршує кредитоспроможність підприємства. Крім того, враховуючи, що показник власного і залученого капіталу використовується для розрахунку рентабельності вкладень в підприємство, завищення обсягу зобов'язань в сукупних пасивах негативно вплине на об'єктивність показників, що характеризують ціну сукупного капіталу та окремих його джерел [41].

Підприємство в практиці фінансування своєї діяльності крім власного використовує ще й залучений капітал.

Залучені кошти являють собою правові і господарські зобов'язання

підприємства перед третіми особами.

Величина залучених коштів характеризує можливе майбутнє вилучення коштів підприємства, пов'язане з раніше прийнятими зобов'язаннями.

В залежності від ступеня строковості залучені кошти поділяються на: довгострокові та короткострокові.

До довгострокових зобов'язань належать всі форми функціонуючого на підприємстві залученого капіталу із строком його використання більше одного року.

До короткострокових зобов'язань відносяться всі форми залученого на позиковій основі капіталу із терміном його використання до одного року [41].

Основні відмінності між власним і залученим капіталом визначаються наступними критеріями:

- пріоритетністю прав;
- механізмом нарахування витрат;
- характером зворотного грошового потоку;
- рівнем визначеності отримання грошової суми;
- датою отримання грошових сум.

Пріоритетними правами володіють кредитори (звідси логіка визначення власного капіталу за залишковим принципом).

Виплати власникам капіталу у формі відсотків та дивідендів здійснюються за рахунок чистого прибутку підприємства, в той час, як плата відсотків за залучений капітал здійснюється за рахунок витрат (собівартості), і відповідно до укладу оподаткованої бази по прибутку не входить, в результаті цього підприємство отримує податкову економію [41].

По залученому капіталу зворотній грошовий потік з платежами по його обслуговуванню включає й повернення сум основного боргу, по власному капіталу зворотний грошовий потік включає лише платіж відсотків та дивідендів власникам. Це визначає більшу безпеку використання власного капіталу з позиції забезпечення платоспроможності та фінансової стійкості підприємства, що стимулює його готовність йти на формування більш вагомої

величини цього капіталу. [41]

Величина сум, що сплачуються кредиторам, звичайно фіксується і визначається або конкретною грошовою сумою, або початковою чи номінальною сумою плюс сума відсотків, яка виступає платою за кредит. Величина ж дивідендів (якщо в якості власного виступає акціонерний капітал) визначається сумою отриманого чистого прибутку, дивідендною політикою, наявністю грошових коштів, величиною чистих активів та іншими факторами.

Дата погашення боргових зобов'язань наперед відома, в той час, як сам факт наявності стандартного капіталу не вказує на те, що у підприємства є зобов'язання перед власниками по виплаті їм дивідендів. Дивіденди попадають до складу зобов'язань тільки після того, як вони будуть оголошені [41].

Аналіз джерел формування капіталу починається з оцінки динаміки їх складу та структури. Дослідимо інформацію по власному капіталу, що представлена в балансах підприємств України за видами діяльності.

Таблиця 3.3

**Власний капітал підприємств за видами економічної діяльності
станом на 31 грудня 2017 року (Україна), (млн.грн)**

	Власний капітал – усього		у тому числі			
	на 1 січня 2017р.	на 31 грудня 2017р.	зареєстрований капітал		додатковий капітал	
			на 1 січня 2017р.	на 31 грудня 2017р.	на 1 січня 2017р.	на 31 грудня 2017р.
1	2	3	4	5	6	7
Усього	2388167,6	2458527,6	1614720,8	1711956,4	1682665,7	1660607,4
сільське, лісове та рибне господарство	370158,0	436337,7	35939,9	43762,0	44348,4	48778,0
промисловість	489766,0	549427,2	428630,6	457585,1	393381,1	428317,1
будівництво	-18138,0	-20102,4	49689,6	50736,2	12437,1	12892,1
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	6587,9	26231,7	144075,2	161505,7	44843,2	47694,7
транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	682161,1	612569,1	297199,7	306658,5	475446,6	433358,6
тимчасове розміщування й організація харчування	-4852,0	-2712,3	13370,7	14000,6	3948,0	4265,7
інформація та телекомунікації	19837,1	28524,8	36413,8	40673,4	23914,6	23079,7
фінансова та страхова діяльність	103139,2	124331,2	99264,9	107577,9	19799,5	20366,8

операції з нерухомим майном	-13447,0	-24238,7	181147,4	193458,9	79104,8	75895,5
професійна, наукова та технічна діяльність	512021,1	488446,3	268811,4	273018,8	341249,9	315610,4
діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	225937,2	221003,0	43218,2	45259,1	227100,9	228174,2
освіта	1941,7	2067,2	640,4	675,6	794,8	804,3
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	3649,3	4662,9	4122,4	4368,1	2622,4	3383,5
мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	6933,8	9358,0	11063,2	11439,0	12301,9	16436,2
надання інших видів послуг	2472,2	2621,9	1133,4	1237,5	1372,5	1550,6

Продовж. табл. 3.1

	у тому числі					
	резервний капітал		нерозподілений прибуток (непокритий збиток)		неоплачений та вилучений капітал	
	на 1 січня 2017р.	на 31 грудня 2017р.	на 1 січня 2017р.	на 31 грудня 2017р.	на 1 січня 2017р.	на 31 грудня 2017р.
1	2	3	4	5	6	7
Усього	62204,5	68372,2	-843438,6	-854316,4	127984,8	128092,0
сільське, лісове та рибне господарство	24863,4	28649,0	268043,2	318501,0	3036,9	3352,3
промисловість	17436,9	18107,4	-325208,3	-326807,6	24474,3	27774,8
будівництво	723,0	867,8	-68493,1	-75504,5	12494,6	9094,0
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	3892,5	4237,7	-165812,1	-166820,2	20410,9	20386,2
транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	1177,3	1189,6	-85872,7	-125723,2	5789,8	2914,4
тимчасове розміщування й організація харчування	66,5	69,6	-20903,7	-19843,2	1333,5	1205,0
інформація та телекомунікації	624,7	666,0	-39372,9	-32767,9	1743,1	3126,4
фінансова та страхова діяльність	6680,8	6803,9	8708,2	21597,9	31314,2	32015,3
операції з нерухомим майном	3263,3	2920,8	-259791,9	-279049,5	17170,6	17464,4
професійна, наукова та технічна діяльність	2301,5	3623,7	-95703,6	-99281,1	4638,1	4525,5
діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	996,9	1045,2	-41085,8	-48472,7	4293,0	5002,8
освіта	62,6	68,5	652,5	657,8	208,6	139,0
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	58,6	58,9	-2488,2	-2559,1	665,9	588,5
мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	35,0	36,7	-16126,1	-18134,6	340,2	419,3
надання інших видів послуг	21,5	27,4	15,9	-109,5	71,1	84,1

Дані таблиці свідчать, що по деяких галузях діяльності, власний капітал має від'ємне значення, що свідчить про його відсутність та нестачу. Це стосується таких галузей діяльності як: операції з нерухомим майном, тимчасове розміщування й організація харчування, будівництво. По інших галузях діяльності власний капітал має додатне значення. Якщо говорити про сільське господарство, то для нього характерне збільшення власного капіталу на кінець року. Найбільша частка припадає в цій галузі на зареєстрований капітал, інші види капіталу займають приблизно однакову питому вагу.

Оцінимо капітал підприємства ДП ДГ «Артеміда» (табл. 3.4).

Дані таблиці свідчать, що фінансові ресурси підприємства за рік зросли на 1707 тис. грн. або на 4,4%. Величина власного капіталу в абсолютному вираженні збільшилася на 7846 тис. грн. або на 26,1%. Зросла також частка власного капіталу. На кінець періоду вона склала 92,9%, що на 16% більше, ніж на початок періоду.

Таблиця 3.4

Аналіз статей пасиву балансу ДП ДГ «Артеміда» (капіталу підприємства)

Показник	2015	2016	2017	Абсолютне відхилення (+,-)	Відносне відхилення, %
Джерела формування майна	39083,0	39708,0	40790,0	1707,0	4,4
Власний капітал	30049,0	30612,0	37895,0	7846,0	26,1
в % до майна	76,9	77,1	92,9	16,0	20,8
Залучені кошти	9034,0	9096,0	2895,0	-6139,0	-68,0
в % до майна	23,1	22,9	7,1	-16,0	-69,3
Довгострокові зобов'язання	-	-	-	-	-
в % до залучених коштів	-	-	-	-	-
Короткострокові позики	-	-	-	-	-
в % до залучених коштів	-	-	-	-	-
Кредиторська заборгованість	9034,0	9096,0	2895,0	-6139,0	-68,0
в % до залучених коштів	100,0	100,0	100,0	-	-
Поточні зобов'язання	-	-	-	-	-
в % до залучених коштів	-	-	-	-	-

Сума залученого капіталу за досліджуваний період зменшилась на 6139 тис. грн. Це зменшення було обумовлено зменшенням суми кредиторської заборгованості на 6139 тис. грн. Питома вага залученого капіталу за звітний

період також знизилася і склала на кінець 2017 р. – 7,1 %, що свідчить про підвищення ступеня фінансової незалежності підприємства від зовнішніх інвесторів і кредиторів.

Динаміку змін власного та залученого капіталу в ДП ДГ «Артеміда» представлено також на рис. 3.2.

Важливим питанням в аналізі структури джерел коштів є оцінка раціональності співвідношення власних та залучених коштів.

Фінансування діючого підприємства за рахунок власного капіталу здійснюється, по-перше, шляхом реінвестування прибутку і, по-друге, через збільшення капіталу підприємства (випуск нових цінних паперів).

Якщо в процесі своєї виробничо-господарської діяльності підприємство в основному орієнтується на власні джерела, це призводить до зміцнення його стабільності та підвищення фінансової незалежності. Для банків та інших інвесторів така ситуація більш надійна, оскільки виключає фінансовий ризик неповернення боргів. Разом з цим, підприємства, що обрали таку стратегію фінансування, мають невисокий рівень доходності, оскільки ефективність використання залучених коштів в більшості випадків є більш високою, ніж власних.

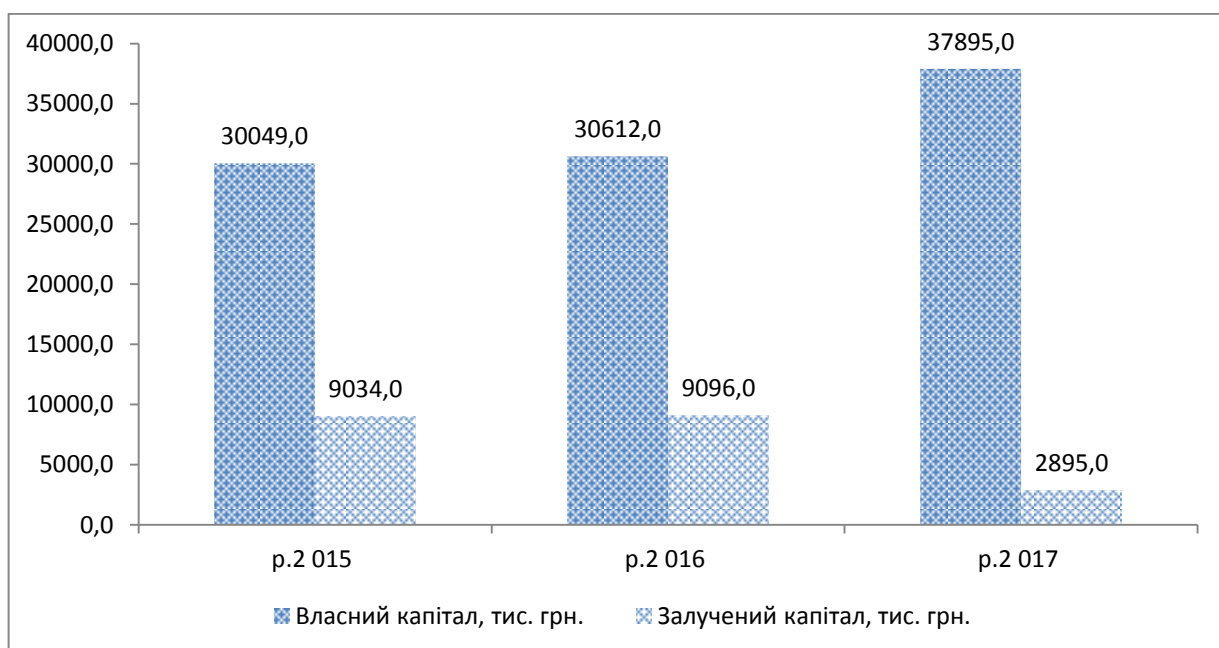

Рис. 3.2. Динаміка змін власного та залученого капіталу в ДП ДГ «Артеміда»

Якщо головним джерелом фінансування на підприємстві виступають залучені кошти, то виникає загроза різкого зменшення джерел фінансування в наступному періоді, причому як залучених, так і власних. Зменшення залучених коштів може бути обумовлено високим ризиком вкладення, а власних – їх “проїданням”. Отже, збільшення частки залучених коштів посилює фінансову нестійкість підприємства та підвищує ступінь його фінансових ризиків [41].

При цьому ризик підприємницької діяльності зростає у зв'язку з тим, що зобов'язання повинні бути виконані незалежно від конкретних доходів підприємства. Наприклад, угода, яка укладається з банком, передбачає жорсткий порядок платежів, що забезпечують повернення суми боргу та відсотків за користування кредитними ресурсами або ж втрату прав власності на майно, що виступає матеріальним забезпеченням кредитної угоди.

Таким чином, підприємства в процесі фінансування своєї діяльності повинні використовувати всі доступні йому альтернативні джерела коштів (як власні, так і залучені), дотримуючись при цьому певних умов, дозволяючи забезпечити його фінансову надійність. Зокрема, при вирішенні питання про доцільність залучення позикових коштів необхідно оцінити структуру пасивів на підприємстві, що склалася. Висока частка боргу в ній може робити небезпечним залучення нових позикових коштів, оскільки ризик неплатоспроможності в таких умовах занадто великий. [1]

Залучаючи позикові кошти, підприємство збільшує свої фінансові витрати на суму відсотків, пов'язаних з використанням кредитних ресурсів. Це зміщує точку беззбитковості і вимагає від підприємства (для її досягнення) збільшення обсягів продажу. Отже, підприємство з вагомою часткою залученого капіталу має меншу можливість для маневру на випадок непередбачуваних обставин, таких, як падіння попиту на продукцію, значні зміни відсоткових ставок, зростання витрат, сезонні коливання [41].

В умовах нестійкого положення це може стати однією з причин втрати платоспроможності: грошових надходжень на підприємстві буде недостатньо

для покриття збільшеної суми витрат.

Крім того, наявність конкретних зобов'язань може супроводжуватися тими чи іншими умовами, що обмежують свободу підприємства в розпорядженні і управлінні активами, найбільш типовим прикладом таких обмежень є заставні зобов'язання.

Однак, формування активів за рахунок залучених джерел може бути і привабливим остільки, оскільки кредитор не пред'являє прямих претензій відносно майбутніх доходів підприємства. незважаючи на результати діяльності підприємства, кредитор має право претендувати лише на суму основного боргу і сплату відсотків за кредит. Причому плата за користування залученими коштами, наприклад, кредитом банку, враховуються при розрахунку бази оподаткування, зменшуючи податкові витрати позичальника.

Крім того, залучення позикового капіталу під менший відсоток, ніж рентабельність підприємства, дозволяє підвищити прибутковість власного капіталу, розширити масштаби діяльності [88].

І, на кінець, оскільки величина зобов'язань і строки їх погашення наперед відомі, це дозволяє більш точно здійснювати фінансове планування грошових потоків.

Отже, всі ці моменти мають бути враховані у фінансовому аналізі при оцінці раціональності структури пасивів.

До основних показників, що характеризують структуру капіталу, відносять: коефіцієнт незалежності, коефіцієнт фінансової стійкості, коефіцієнт фінансування тощо. Вони розраховуються за наступними формулами:

1. Коефіцієнт незалежності (K_H):

$$K_H = \frac{BK}{\sum K},$$

де BK – класний капітал,

$\sum K$ - загальний капітал (валюта балансу).

Цей коефіцієнт розраховують як інвестори, так і кредиторі підприємства, оскільки він характеризує частку коштів, вкладених власниками в загальну

вартість майна підприємства. Теоретично вважається, що якщо коефіцієнт незалежності більше або дорівнює 50 %, то ризик кредиторів мінімальний: продавши половину майна, сформованого за рахунок власних коштів, підприємство зможе погасити свої боргові зобов'язання. Слід наголосити, що дане положення не може розглядатися як загальне правило. Воно потребує уточнення і врахування специфіки діяльності підприємства, його галузевої незалежності та впливу інших факторів.

2. Коефіцієнт фінансової стійкості ($K_{\phi c}$):

$$K_{\phi c} = \frac{BK + ДЗК}{\sum K},$$

де ДЗК – довгострокові залучені кошти.

Значення коефіцієнта відображає питому вагу довгострокових пасивів у складі сукупного капіталу, тобто тих джерел фінансування, які підприємство може використовувати у своїй діяльності тривалий час.

3. Коефіцієнт фінансування (K_{ϕ}):

$$K_{\phi} = \frac{BK}{ЗК},$$

де ЗК – залучений капітал.

Коефіцієнт відображає, яка частина діяльності підприємства фінансується за рахунок власних коштів, а яка – за рахунок залучених. Ситуація, при якій величина коефіцієнта фінансування менше одиниці (більша частка майна підприємства сформована за рахунок залучених коштів), може свідчити про загрозу платоспроможності і перешкоджати отриманню кредитів.

Однак, слід зауважити, що рекомендовані значення показника недоцільно застосовувати до всіх підприємств. Висновки стосовно допустимого для підприємства співвідношення власного залученого капіталу, необхідно робити з врахуванням інших характеристик його діяльності. Рекомендується поряд з результатами розрахунків коефіцієнта фінансування використовувати інформацію про швидкість оборотності активів, рівень постійних витрат, попит на продукцію, налагодженість каналів постачання і збуту [88].

Підприємства, діяльність яких характеризується високою оборотністю

коштів, зберігатимуть достатньо високу фінансову стійкість, навіть якщо частка власного капіталу в структурі джерел буде менше половини. В той же час, у капіталомістких підприємств з тривалим періодом обороту коштів, що мають значну питому вагу необоротних активів, частка залучених коштів в 40% - 50% може бути небезпечною для фінансової стабільності.

Проаналізуємо показники ефективності використання капіталу підприємства (табл. 3.5)

Таблиця 3.5

Аналіз показників капіталу підприємства ДП ДГ «Артеміда»

№	Показники	2015 р.	2016 р.	2017 р.	Відхилення, (+,-)
1	Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)	0,77	0,77	0,93	0,16
2	Коефіцієнт фінансової залежності	1,30	1,30	1,08	-0,22
3	Коефіцієнт фінансового ризику (фінансування, плече фінансового важеля)	0,30	0,30	0,08	-0,22
4	Коефіцієнт довгострокового залучення капіталу	0,00	0,00	0,00	0,00
5	Наявність власних оборотних коштів (чисті оборотні активи), тис. грн.	5183	6179	12490	7307

Як свідчать дані табл. 3.5. показник автономії зріс за період дослідження на 0,16 п. і становив на кінець 2017 р. 0,93 п., що свідчить про високу фінансову стійкість підприємства. Показник фінансової залежності, навпаки, за період дослідження має тенденцію до зниження. Зменшився також показник фінансового ризику на 0,22 п. Дані таблиці свідчать проте, що підприємство за результатами господарської діяльності має наявні власні кошти.

Продовжує аналіз структури джерел фінансування оцінка факторів, що впливають на співвідношення власних і залучених коштів і, відповідно, на фінансову стійкість підприємства. До числа важливих факторів, що обумовлені внутрішніми умовами роботи суб'єкта господарювання, відносять [41]:

1. Спосіб розміщення джерел коштів в активах підприємства. В цьому

проявляється нерозривний зв'язок пасивної та активної частини балансу.

В ході оцінки даного фактору перевіряють співвідношення:

- необоротних активів з джерелами їх формування;
- оборотних активів з джерелами їх формування;
- виробничих запасів з джерелами їх формування.

Дана перевірка відбувається на основі балансової моделі з урахуванням загального правила забезпечення фінансової стійкості:

$$НА+ОА = ВК+ДЗ+КЗ ,$$

де НА – необоротні активи;

ОА – оборотні активи;

ВК – власний капітал;

ДЗ – довгострокові зобов'язання;

КЗ – короткострокові зобов'язання.

У відповідності із зазначеним правилом необоротні активи мають формуватися в основному за рахунок власного капіталу та довгострокових боргових зобов'язань. Якщо підприємство не має позикових коштів, що залучаються на тривалій основі, основні засоби та інші необоротні активи повинні формуватися за рахунок власного капіталу. При цьому частка загальної величини останнього має бути спрямована також на формування оборотного капіталу [41].

Крім власного оборотного капіталу джерелами покриття поточних активів виступають короткострокові пасиви. Матеріальні запаси повинні формуватися за рахунок власних оборотних коштів, короткострокових залучених коштів та кредиторської заборгованості.

Виходячи з викладених передумов, при вірному розміщенні джерел фінансування в майні підприємства мають зберігатися наступні рівняння [41]:

а) $НА = (ВК - ВОК) + ДЗ$

б) $ОА = ВОК + КП$

в) $ВЗ = ВОК + КЗ + КрЗ$

де ВОК – власні оборотні кошти;

КП – короткострокові пасиви;

КрЗ – кредиторська заборгованість.

На умовному прикладі розглянемо структуру балансу підприємства А, яка характеризується наступними даними (%):

Баланс			
Актив		Пасив	
Основні засоби та інші необоротні активи	- 60	Джерела власних коштів	- 55
Поточні активи	- 40	Короткострокові залучені кошти	- 45
Баланс	- 100	Баланс	- 100

В даному прикладі структура джерел коштів на перший погляд свідчить про достатньо стабільне положення підприємства: більший обсяг його діяльності (55 %) фінансується за рахунок власного капіталу, менший – за рахунок залученого (45 %). Однак, результати аналізу розміщених коштів в активах викликають серйозні побоювання відносно його фінансової стійкості. Більш половини майна (60 %) характеризується тривалим терміном використання, а значить, і тривалим періодом окупності. Як вже відмічалось раніше, на цю групу майна не доводиться розраховувати при забезпеченні поточної платоспроможності. На частку активів, призначених для реалізації, припадає лише 40 %. Отже, у такого підприємства сума поточних зобов'язань перевищує величину поточних активів. Це дозволяє зробити висновок, що частка активів довгострокового характеру була сформована за рахунок короткострокових зобов'язань підприємства. У зв'язку з цим можна очікувати, що терміни погашення останніх наступають раніше, ніж окупляться дані вкладення коштів. Таким чином очевидно, що підприємство А обрало небезпечний спосіб розміщення коштів, наслідком якого є надто тяжке фінансове положення [1].

Отже, узагальнюючи вищесказане, можна зробити висновок, що порушення відповідностей, вказаних у загальному правилі забезпечення фінансової стійкості, призводить до погіршення фінансового стану

підприємства.

Джерелами формування власного капіталу є власні фінансові ресурси, які поділяються на: внутрішні і зовнішні.

У складі внутрішніх джерел формування основне місце належить прибутку, що залишається в розпорядженні підприємства, - він забезпечує приріст власного капіталу, зростання ринкової вартості підприємства. Певну роль у складі внутрішніх джерел відіграють амортизаційні відрахування, особливо на підприємствах з високою вартістю власних основних засобів та нематеріальних активів; однак, суму власного капіталу підприємства вони не збільшують, а лише виступають коштами його реінвестування. Інші внутрішні джерела не відіграють помітної ролі в формуванні власного капіталу.

У складі зовнішніх джерел формування основне місце належить залученню підприємством додаткового пайового (шляхом додаткових внесків коштів у статутний капітал) або акціонерного (шляхом додаткової емісії та реалізації акцій) капіталу. Для окремих підприємств одним з зовнішніх джерел формування власного капіталу є надана їм безоплатна фінансова допомога. До числа інших зовнішніх джерел входять матеріальні та нематеріальні активи, що безкоштовно передані підприємству і включені до складу його балансу [1].

З метою вивчення причин зміни величини та складу власного капіталу за досліджений період складемо і розглянемо наступну аналітичну таблицю (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Аналіз динаміки структури власного капіталу ДП ДГ «Артеміда»

Показники	2015	2016	2017	Відхилення (+; -)	
I. Власний капітал	30049	35771	37895	7846	26,11
Зареєстрований (пайовий) капітал	16783	16783	16783	-	-
Капітал у дооцінках					
Додатковий капітал	10425	10425	10425	-	-
Резервний капітал	2841	8563	10687	7846	276,17
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	-	-	-	-	-
Вилучений капітал	-	-	-	-	-

Із таблиці видно, що в цілому за досліджуваний період величина

власного капіталу зростає на 7846 тис. грн., або на 26,11 %. Дане зростання, в першу чергу, було обумовлене збільшенням резервного капіталу на 276,17 %, Інші види капіталу (зареєстрований та додатковий) залишалися незмінними.

Слід зауважити, що оцінку складу та структури власного капіталу підприємства слід здійснювати в динаміці за ряд років, щоб виявити основні тенденції змін. Так, якщо зростання величини власного капіталу пов'язане із збільшенням обсягів виробництва, це свідчить про розширення виробничої та комерційної діяльності підприємства. Це зміцнює економічну самостійність і фінансову стійкість і, відповідно, підвищує надійність підприємства як партнера [41].

Якщо ж поряд із збільшенням величини власного капіталу відбувається падіння обсягів виробництва і реалізації продукції, то така тенденція обумовлена інфляційними процесами, що підвищує ризик потенційних партнерів.

Якщо ж поряд із збільшенням величини власного капіталу відбувається падіння обсягів виробництва і реалізації продукції, то така тенденція обумовлена інфляційними процесами, що підвищує ризик потенційних партнерів.

Окремо розглядаються динаміка і структура залученого капіталу. Залучений капітал в джерелах формування майна підприємства в сучасних умовах набуває важливого значення для забезпечення ефективної фінансової діяльності, оскільки покриває тимчасову додаткову потребу підприємства в коштах. Залучення позикового капіталу обумовлено характером виробництва, складними розрахунково-платіжними відносинами, необхідністю поповнення нестачі власних коштів та іншими об'єктивними причинами. Використання залученого капіталу дозволяє чуттєво розширювати обсяги господарської діяльності підприємства, забезпечити більш ефективне використання власного капіталу, прискорити формування різних фінансових фондів, а в кінцевому рахунку – підвищити ринкову вартість підприємства [1].

Залучений капітал, що використовується суб'єктом господарювання,

характеризує в сукупності обсяг його фінансових зобов'язань. Ці фінансові зобов'язання в сучасній господарській практиці за строковістю погашення диференціюються наступним чином [41]:

1. Довгострокові фінансові зобов'язання. До них відносяться всі форми функціонуючого на підприємстві капіталу із строком його використання більш одного року. Основними формами цих зобов'язань є довгострокові кредити банку та довгострокові позикові кошти.

2. Короткострокові фінансові зобов'язання. До них відносяться всі форми залученого капіталу із строком його використання до одного року. Основними формами цих зобов'язань є короткострокові кредити банку, короткострокові позикові кошти, різні форми кредиторської заборгованості, а також інші короткострокові фінансові зобов'язання.

Для оцінки структури зобов'язань суттєве значення має їх поділ на незабезпечені та забезпечені. Важливість такого групування пов'язана з тим, що забезпечені зобов'язання на випадок ліквідації підприємства і оголошення конкурсного виробництва погашаються з конкурсної маси.

Чим більше покритих (забезпечених) боргів в протилежність незабезпеченим, тим краще кредиторам, вимоги яких забезпечені, але гірше кредиторам, які у випадку оголошення конкурсу повинні задовольнятися майновою масою, що залишилася.

В нашому випадку (табл. 3.4) залучений капітал формувався лише за рахунок кредиторської заборгованості за різними видами зобов'язань.

Загалом, залучення позикових коштів в оборот підприємства – явище нормальне. Це сприяє тимчасовому покращенню фінансового стану при умові, що вони не відволікаються з обороту на тривалий час і своєчасно повертаються. В протилежному випадку може виникнути прострочена кредиторська заборгованість, що в кінцевому підсумку призведе до сплати штрафів та погіршення фінансового положення. Тому в процесі аналізу необхідно вивчити склад, дату, умови виникнення кредиторської заборгованості, терміни її погашення, наявність та причини виникнення

простроченої кредиторської заборгованості, визначити період прострочення та суму сплачених за це штрафів. Окремо вивчається середня тривалість використання кредиторської заборгованості в обороті підприємства. Вона розраховується за наступною формулою [1]:

$$T_{Kp3} = \frac{D \cdot \overline{Kp3}}{c/v},$$

де D – кількість днів досліджуваного періоду;

$\overline{Kp3}$ - середні залишки кредиторської заборгованості;

c/v – повна собівартість виробництва

Підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок, що аналіз структури власних і залучених коштів необхідний для оцінки раціональності формування джерел фінансування діяльності підприємства та його ринкової стійкості. Цей момент дуже важливий, по-перше, для зовнішніх користувачів інформації при вивченні ступеня фінансового ризику; по-друге, для самого підприємства при визначенні перспективного варіанта організації фінансів та розробці фінансової стратегії.

3.3. Оптимізація управління капіталом підприємства на основі економічного аналізу

Ефективна діяльність суб'єктів господарювання в Україні потребує управління фінансовими ресурсами, зокрема власним та злученим капіталом підприємства, яке повинно забезпечити основи для стабільного розвитку підприємства та його постійного зростання на ринку. В основі системи управління головним поняттям, що характеризує капітал є поняття "вартості капіталу". А тому кожне рішення яке пов'язане з управлінням капіталу повинне прийматися з точки зору впливу його на вартість підприємства в цілому. Як показує практика вітчизняних підприємств, інвестори надають перевагу тим підприємствам, де функціонує ефективне управління капіталом, що забезпечить захист інтересів та покаже ефект від використання вкладених ними коштів [39].

У теоретичних розробках управління трактується по різному залежно від проблем, що розкриваються авторами. Управління розглядається як процес, в якому суб'єкт управління, спираючись на інформацію, здійснює певні дії на стан структурних елементів системи з метою переведення об'єкта управління до іншого стану або як дії, спрямовані на врівноваження керованої системи із зовнішнім середовищем, на пристосування системи до змін зовнішніх умов [39].

Основними складовими управління виступають [17, с. 104]:

- 1) постановка задач управління: формулювання цілей управління, визначення функцій об'єкта управління, вибір керуючих впливів (нормативні акти, програми, плани, накази, розпорядження, інструкції, вказівки керівництва, моральні та матеріальні стимули), визначення показників якості управління, облік впливів зовнішнього середовища;
- 2) розробка принципів управління: визначення функціональної та алгоритмічної структур керованого об'єкта;
- 3) розробка методів і засобів аналізу процесів в системах управління;
- 4) розробка методів синтезу структур і розрахунку параметрів керуючих об'єктів.

Управління капіталом — це управління структурою і вартістю джерел фінансування (пасивів) з метою підвищення рентабельності власного капіталу та здатності підприємства платити дохід кредиторам і співвласникам підприємства [31, с. 58].

Принципи управління капіталом:

- 1) оптимальне розміщення капіталу підприємства на стадіях кругообороту;
- 2) планування обсягу та структури капіталу;
- 3) наявність системи джерел формування капіталу;
- 4) контроль за станом і використанням капіталу підприємства [36].

Управління капіталом на підприємстві повинно ґрунтуватись на створенні інформаційної системи обліку, контролю капіталу, а також його

аналізу відповідно до стратегії та оперативних завдань підприємства [39].

Управління власним капіталом — це система узгодження елементів, задач, принципів, які займаються регулюванням процесу розробки та реалізації управлінських рішень щодо руху власного капіталу в заданих параметрах [39].

Управління щодо формування та використання капіталу підприємства потребує постійного відстеження змін у його розмірах та структурі. Це здійснюється шляхом ретельного ведення бухгалтерського обліку господарських операцій, що пов'язані зі змінами у розмірі та складі власного капіталу, і відображення відповідних даних в основних формах фінансової звітності підприємства звіту про фінансовий стан, а також у звіті про власний капітал [39] та здійснення аналітичної оцінки.

Метою управління капіталом є задоволення потреби у фінансових коштах за різними напрямками діяльності підприємства та оптимізація його структури з позицій забезпечення умов ефективного використання для збільшення вартості підприємства [83, с. 274].

У широкому розумінні, система управління капіталом — це сукупність взаємопов'язаних та взаємодіючих елементів, до яких відносять підходи щодо управління капіталом, базові положення системи управління капіталом, забезпечення управління капіталом та складові системи управління капіталом [39].

На думку І.О. Бланка, система управління капіталом підприємства складається із двох функціональних підсистем: управління щодо формування власного капіталу, та управління щодо його використання. Під управлінням формуванням капіталу слід розуміти сукупність процесів підготовки і здійснення керуючих впливів, які спрямовані на досягнення оптимальної структури капіталу та обсягів оптимального співвідношення різних форм капіталу при прийнятному рівні ризиків. А під управлінням використанням капіталу слід розуміти сукупність процесів підготовки і здійснення керуючих впливів, які спрямовані на максимально ефективний розподіл за пріоритетними напрямками складових власного капіталу [6].

Для ефективного формування і використання власного капіталу підприємства, а також формування ефективної системи управління до підсистем також можна віднести:

1. Оцінка реальної ринкової вартості підприємства та дієвості його фінансово господарської діяльності.

Реальну вартість не завжди можна визначити кількісно, зокрема, при інших рівних умовах вартість компанії, що є відомим трендом, є вищою, а отже, вищою буде і вартість її майна. Тому оцінка реальної ринкової вартості власного капіталу підприємства є першим кроком до ефективного управління ним.

2. Визначення оптимальної частки власного капіталу у структурі капіталу підприємства.

Враховуючи функціональне призначення власного капіталу, на мікрорівні можна виділити його позитивні риси:

- простота залучення використання;
- вища дохідність та здатність генерувати прибуток;
- підвищення конкурентостійкості підприємства [51].

Але можуть бути і негативні риси при використанні підприємством лише власного капіталу, а саме:

- обсяг власного капіталу обмежений, тому підприємство може втратити можливість розширення діяльності та збільшення рентабельності за рахунок залучення позикових коштів за допомогою ефекту фінансового левериджу;
- часто власний капітал, залучений із зовнішніх джерел, має вищу вартість порівняно із позиковим капіталом [51].

Тому можна сказати, що одним із основних питань при управлінні власним капіталом є ви значення його оптимальної структури.

І.О. Бланк зазначає, що оптимальна структура капіталу — це таке співвідношення використання власних і залучених джерел, за якого забезпечується найбільш ефективна про порційність між коефіцієнтом

фінансової рентабельності та коефіцієнтом фінансової стійкості, тобто максимізується його ринкова вартість [6].

На думку В.О. Подольської та О.В. Яріш, оптимізація структури капіталу передбачає співвідношення між власним і позиковим капіталом, за якого забезпечується найбільша ефективність пропорційності між дохідністю та фінансовою стійкістю підприємства [55, с. 355].

Процес визначення оптимальної структури повинен відбуватися безпосередньо перед початком етапу його формування, але аналіз його оптимальності повинен проводитись періодично, адже вибір раціонального співвідношення власних та позикових коштів залежить від внутрішніх та зовнішніх чинників [39].

З створення ефективної концепції збереження власного капіталу. Зважаючи на динаміку зовнішнього середовища та підвищення конкуренції на ринку, часто за основну мету підприємства ставлять збільшення власного капіталу, але це не так основною метою є його збереження і примноження, що призведе до фінансової стійкості підприємства на ринку. Необхідність забезпечення власного капіталу на визначеному рівні відображається у міжнародних стандартах бухгалтерського обліку у вигляді концепції збереження власного капіталу, що орієнтована на забезпечення безперервності господарської діяльності підприємства. Одним із показників збереження власного капіталу є показник "чисті активи", який визначається, як різниця між активами підприємства та обсягом його зобов'язань [86].

Відповідно до концепції збереження капіталу таке управління доцільне у разі, коли підприємство знаходиться у кризовому стані.

Безперервне удосконалення системи управління капіталом — політика, яка спонукає, зобов'язує працівників, пов'язаних з управлінням капіталу і наділяє їм повноваженнями до пошуку способів покращення показників ефективності функціонування такої системи на безперервній основі [39].

Тому для покращення системи управління потрібно здійснювати моніторинг системи управління власним капіталом.

Моніторинг системи управління власним капіталом — процес систематичного або без перервного збору інформації про параметри управління власним капіталом, яка може бути використана для поліпшення процесу прийняття рішення, а також як інструмент зворотного зв'язку з метою ефективного управління власним капіталом [39].

Він виконує наступні функції:

— виявляє стан критичних або перебуваючих у стані зміни явищ навколишнього середовища, у відношенні яких буде вироблений курс дій на майбутнє;

— забезпечує зворотний зв'язок, у відношенні попередніх успіхів і невдач певної системи управління капіталом;

— встановлює відповідності обраним критерію ефективності [15].

Завдяки запровадженню новітніх систем управління капіталом підприємства буде забезпечуватись фінансова стійкість підприємства. Тому для покращення та ефективного управління потрібне впровадження програмних продуктів, які дозволять отримувати точні дані про темпи зростання власного капіталу в процесі господарської діяльності підприємства, які залежать від певних факторів (рентабельності обороту, оборотності капіталу, мультиплікатора капіталу, частки відрахувань чистого прибутку на розвиток виробництва), а також швидко обробляти великий обсяг інформації та використовувати складні алгоритми розрахунку [39].

Результатом щодо управління капіталом на підприємстві повинна бути розроблена на основі власного досвіду та із врахуванням теоретичних узагальнень, які наведені в економічній літературі, система показників стану і використання капіталу, наприклад:

— співвідношення власного, позиченого і залученого капіталу;

— норматив власного оборотного капіталу;

— плече фінансового важеля (фінансовий леверидж) тощо [36].

Таким чином, було визначено основні складові в системі управління власним капіталом та шляхи її вдосконалення на сучасному етапі розвитку

економічних відносин.

Отже, для кожного підприємства не можливе ні подальше існування, ні його робота, якщо підприємство не забезпечене власними фінансовими ресурсами. Ефективність діяльності підприємства значно залежить від розвитку та вдосконалення системи управління капіталом. Дослідження підходів щодо управління капіталом, які пропонують вітчизняні науковці, дозволило структурувати процес управління, що стало основою управління капіталом підприємства. Необхідним атрибутом діяльності підприємства завжди є капітал, від моменту створення підприємства до його ліквідації чи реорганізації, тому важливим для підприємства є ефективність його управлінської системи.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

На основі проведеного дослідження за темою магістерської роботи «Облік та аналіз капіталу підприємств» можна зробити наступні висновки та пропозиції:

Значна увага приділяється поняттю «капітал» підприємства різними вітчизняними і зарубіжними науковцями. На сьогодні дане поняття є складним, багатогранним та неоднозначним. У більш широкому трактуванні під капіталом розуміють усі довгострокові джерела коштів. Тут термін «капітал» використовується по відношенню, як до джерел коштів, так і до активів. Характеризуючи джерела, говорять про «пасивний капітал», підрозділяючи його на власний і залучений (позиковий), а характеризуючи активи – про «активний капітал», підрозділяючи його на основний (довгострокові активи, включаючи незавершене будівництво) і оборотний капітал. У більш вузькому трактуванні капітал – сума коштів, що належать особі або групі осіб, виражена у вартості будівель, устаткування, землі (основний капітал), сировини, палива, заробітної плати працівників (оборотний капітал). Капітал як сукупні ресурси, що використовуються в бізнесі, представляє його матеріально-речову основу трактування.

Важливим для обґрунтування визначення поняття «капітал» є його узагальнення за такими критеріями, як фінансові ресурси, сукупність грошових ресурсів підприємства, власність суб'єктів господарювання, авансований у господарську діяльність капітал за структурою: власний, позичений і залучений; загальна вартість засобів формування активів за структурою: матеріальною, нематеріальною; характеризується структурними компонентами: боргу, нерозподіленого прибутку, акції; активне і виробниче багатство структура якого визначена засобами виробництва, тощо. Вагомий потенціал у визначенні даної категорії є розгляд її на основі структурного розподілу складових елементів.

Визначено, що утворення підприємств та здійснення їх операційної та інших видів діяльності відбувається в рамках правового поля. Формування

капіталу підприємства, його використання, побудова системи та методології бухгалтерського обліку, а також здійснення контролю за ним регламентується певними нормативно-правовими документами. Здійснення державного регулювання бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності проводиться з метою уніфікації правил ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності.

Обґрунтовано, що облік власного капіталу – досить складний процес, який потребує чіткого розуміння його економіко-правової сутності та усвідомлення необхідності надання у фінансовій звітності достовірної інформації про окремі складові елементи власних коштів, які вкладені в активи підприємства. Як об'єкт обліку, власний капітал являє собою загальну суму власних джерел фінансування активів, які по праву належать підприємству та сформовані за рахунок внесків власників і додатково створених та отриманих у процесі господарської діяльності власних коштів підприємства. Саме за цією структурою доцільно подавати інформацію про власний капітал у Балансі (Звіті про фінансовий стан) підприємства.

Встановлено, що для обліку операцій з власним капіталом використовують первинні документи, які затверджені для певного відповідного активу. Для документування багатьох операцій з власним капіталом відсутні типові первинні документи. Проте, основою для відображення господарських операцій в систему бухгалтерського обліку є наявність первинного документу. Тому, нами запропоновано для документування операцій з власним капіталом, для яких не передбачено стандартизованого типового первинного документу, використовувати бухгалтерські довідки.

Раціональне формування та ефективне використання власного капіталу підприємства потребує систематичного безперервного обліку змін його розмірів та структури. Це досягається шляхом побудови системи аналітичного та синтетичного обліку операцій, які призводять до змін власного капіталу. В подальшому данні такого обліку знаходять відображення у відповідних фінансових звітностях підприємства. Інформація про власний капітал

наводиться у першому розділі пасиву Балансу та відображається у Звіті про власний капітал. Для обліку власного капіталу та операцій з ним Планом рахунків передбачено рахунки 4 класу. На них узагальнюється інформація про стан та рух коштів всіх елементів власного капіталу.

Визначено, що ефективна фінансово-господарська діяльність підприємства неможлива без залучення позикових коштів. Використання позикового капіталу дозволяє істотно розширити обсяг виробничо-господарської діяльності підприємства, забезпечити більш ефективне використання власного капіталу, прискорити формування різних цільових фондів виробничого і невиробничого призначення і у кінцевому рахунку - підвищити ринкову вартість підприємства. Методологічні засади формування у фінансовому обліку інформації про зобов'язання підприємств та її розкриття у примітках до фінансової звітності визначені у П(С)БО 11 «Зобов'язання». Для обліку залученого капіталу використовують рахунки 5, 6 та 4 класів. Документальне оформлення операцій із виникнення і погашення зобов'язань здійснюється з використанням кредитних договорів, договорів позики, векселів, облігацій, розрахунків та довідок бухгалтерії, виписок банку, рахунків-фактур, платіжних доручень, рахунків тощо.

Обґрунтовано, що автоматизація та впровадження інформаційних систем бухгалтерського обліку капіталу в умовах ринкової економіки стає сьогодні одним з найбільш важливих завдань більшості підприємств України. Саме від правильно обраних алгоритмів комп'ютерної обробки облікової інформації буде й залежати ефективність ведення бухгалтерського обліку процесу формування та використання складових капіталу в цілому на підприємстві. Перевагами автоматизації обліку капіталу на досліджуваному підприємстві виступають: повна автоматизація синтетичного та аналітичного капіталу підприємства; автоматичне формування системи звітів за даними поточного обліку; наявність можливості автоматичного формування первинних документів з обліку капіталу; швидкість обробки інформації та прийняття оперативних управлінських рішень щодо капіталу підприємства.

Встановлено, що капітал підприємства є основою підприємницької діяльності. Тому, для ефективного стратегічного та тактичного управління підприємством потрібно удосконалювати не лише методику облікових процесів та складання фінансовій звітності, а розробити та впровадити в управління ДП ДГ «Артеміда» методику аналізу капіталу. Це дасть змогу своєчасно виявити та усувати помилки, які виникають в процесі обліку капіталу, та забезпечить ефективне використання власних та залучених ресурсів підприємства.

В результаті проведеного аналізу наявності, складу і динаміки джерел формування капіталу ДП ДГ «Артеміда» встановлено:

- фінансові ресурси підприємства за 2017 рік зросли на 1707 тис. грн. або на 4,4%. Величина власного капіталу в абсолютному вираженні збільшилася на 7846 тис. грн. або на 26,1%. Зросла також частка власного капіталу. На кінець періоду вона склала 92,9%, що на 16% більше, ніж на початок періоду;

- сума залученого капіталу за досліджуваний період зменшилась на 6139 тис. грн. Це зменшення було обумовлено зменшенням суми кредиторської заборгованості на 6139 тис. грн. Питома вага залученого капіталу за звітний період також знизилася і склала на кінець 2017 р. – 7,1 %, що свідчить про підвищення ступеня фінансової незалежності підприємства від зовнішніх інвесторів і кредиторів;

- показник автономії зріс за період дослідження на 0,16 п. і становив на кінець 2017 р. 0,93 п., що свідчить про високу фінансову стійкість підприємства. Показник фінансової залежності, навпаки, за період дослідження має тенденцію до зниження. Зменшився також показник фінансового ризику на 0,22 п. Дані таблиці свідчать проте, що підприємство за результатами господарської діяльності має наявні власні кошти.

за досліджуваний період величина власного капіталу зросла на 7846 тис. грн., або на 26,11 %. Дане зростання, в першу чергу, було обумовлене збільшенням резервного капіталу на 276,17 %, Інші види капіталу (зареєстрований та додатковий) залишались незмінними.

Аналіз структури власних і залучених коштів необхідний для оцінки раціональності формування джерел фінансування діяльності підприємства та його ринкової стійкості. Цей момент дуже важливий, по-перше, для зовнішніх користувачів інформації при вивченні ступеня фінансового ризику; по-друге, для самого підприємства при визначенні перспективного варіанта організації фінансів та розробці фінансової стратегії.

Обґрунтовано, що для кожного підприємства не можливе ні подальше існування, ні його робота, якщо підприємство не забезпечене фінансовими ресурсами. Ефективність діяльності підприємства значно залежить від розвитку та вдосконалення системи управління капіталом. Дослідження підходів щодо управління капіталом, які пропонують вітчизняні науковці, дозволило структурувати процес управління, що стало основою управління капіталом підприємства. Необхідним атрибутом діяльності підприємства завжди є капітал, від моменту створення підприємства до його ліквідації чи реорганізації, тому важливим для підприємства є ефективність його управлінської системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз джерел формування капіталу підприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://5fan.ru/wievjob.php?id=31481>
2. Багров В. П. Економічний аналіз : Навч. посібник / В.П. Багров, І.В. Багорова. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 160с.
3. Бенько М.М. Інформаційні системи і технології в обліку : навч. посіб. / М.М. Бенько - К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2006. - 362 с.
4. Беренда Н. І. Управління структурою капіталу підприємства [Електронний ресурс] / Н. І. Беренда, Т. Ю. Редзюк, К. В. Ворона // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. - 2018. - Вип. 19(1). - С. 14-18.
5. Бернадзіковська Л. О. Особливості формування власного капіталу підприємства у вітчизняній та міжнародній економіці / Л. О. Бернадзіковська, І. В. Мукоїд [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.sworid.com.ua/index.php/uk/economy-411/business-economics-and-production-management-411/11299-411-1069>.
6. Бланк И.А. Управление капиталом: учеб ный курс. — К.: Эльга, Изд во Ника Центр, 2004. — 576 с.
7. Бобяк А.П. Організаційно-методичні аспекти обліку власного капіталу на підприємствах / А.П. Бобяк // Экономика и управление. – 2011. - № 1. – С. 91-95
8. Бобяк А.П. Удосконалення обліку власного капіталу підприємства / А.П. Бобяк // Экономика Крыма. – 2011. - № 2 (35). – С. 334-336.
9. Бутынец Ф.Ф. Бухгалтерский учет в станах мира / Бутынец Ф.Ф. – Житомир: ЖДТУ, 2008. – 484 с. – (Учебное пособие).
10. Бухгалтерський фінансовий облік : Підручник для студ. спец. «Облік і аудит» ВНЗ / [Ф.Ф. Бутинць, А.М. Герасимович та ін.] ; за ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – 8-ме вид., доп. і перероб. – Житомир : ПП «Рута», 2009. – 912 с.
11. Варичева Р.В. Власний капітал: функціональний підхід до

трактування сутності, напрями класифікації у вітчизняній та зарубіжній практиці / Р.В. Варичева // Вісник ЖДТЕУ. – 2010. - № 2 (52). – С. 37-42.

12. Варичева Р.В. Поняття власного капіталу / Р.В. Варичева // Вісник ЖДТЕУ. – 2010. - № 2 (52). – С. 81-85.

13. Волкова І.А. Фінансовий облік – 2 : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / І.А. Волкова. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 224 с.

14. Воробець С.Й. Спеціалізовані програмні продукти для фінансового обліку та аналізу: 1С-Підприємництво (конфігурація та використання) & Audit Expert : Навч. посібник / Воробець С.Й., Кічор В.П., Яструбський М.Я. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. – 232с.

15. Гейдор А.П. Формування та функціонування системи управління капіталом підприємства / А.П. Гейдор. — Перемишль: Наука та освіта, 2010. — С. 59—63.

16. Гладких Т. В. Фінансовий облік : Навч. посібник / Т.В. Гладких. – К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 480с.

17. Гончаренко А.М. Економічний зміст та етапи управління капіталом у машинобудуванні та сфері послуг / А.М. Гончаренко // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. — 2008. — № 2 (2). — С. 102—112.

18. Гончарук І. В. Система обліку та оподаткування на Дослідно-селекційній станції ІБКІЦБ НААН України: стан та напрями удосконалення [Електронний ресурс] / І. В. Гончарук, Т. Ф. Плахтій, В. І. Старосуд // Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. - 2017. - № 11. - С. 17-30.

19. Господарський Кодекс України 254к/96-ВР, від 01.01.2004 р.

20. Гуцаленко Л. В. Марчук У. О. Реалізація контрольної функції обліку в управлінні поточними зобов'язаннями підприємств [Електронний ресурс] / Л. В. Гуцаленко // Вісник аграрної науки Причорномор'я. - 2015. - Вип. 2(1.1). - С. 43-48.

21. Гуцаленко Л. В. Обліково-інформаційна система забезпечення

управління сільськогосподарським підприємством [Електронний ресурс] / Л. В. Гуцаленко, Е. О. Довгаль // Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. - 2016. - № 8. - С. 82-92.

22. Дуда Т.Т. Правові аспекти розподілу нерозподіленого прибутку / Т.Т. Дуда, М.О. Микитин, А.А. Пономарьов // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. - № 1. С. 71-74.

23. Економічна теорія: Політекономія: підручник / [за ред. В.Д. Базилевича]. - [7-ме вид.]. - К.: Знання-Прес, 2008. - 719 с.

24. Жолнер І. В. Фінансовий облік за міжнародними та національними стандартами : навч. посібник / І.В. Жолнер. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 368 с.

25. Зеленіна О. О. Позиковий капітал як складова капіталу підприємства: місце та бухгалтерська природа / О.О. Зеленіна // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – Житомир: ЖДТУ, 2010. – № 1 (51). – С. 53-61.

26. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій. Наказ Мінфіну України від 30.11.99 р. № 291

27. Костюнік О. В. Обліково-аналітичні аспекти стратегічного управління власним капіталом підприємства [Електронний ресурс] / О. В. Костюнік, О. П. Кашук // Агросвіт. - 2018. - № 17. - С. 54.

28. Капітал підприємства: сутність, джерела формування та засади управління. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/vnz/reports/econom_pidpr/17664/

29. Каховська О. В. Обліково-аналітичне забезпечення процесу внутрішнього контролю власного капіталу підприємства [Електронний ресурс] / О. В. Каховська, Г. С. Макарова, А. О. Домашенко // Причорноморські економічні студії. - 2017. - Вип. 22. - С. 196-200.

30. Кіндрацька Г. І. Економічний аналіз : Підручник / Кіндрацька Г. І., Білик М. С., Загородній А. Г. ; за ред. проф. А. Г. Загороднього. – 3-тє вид.,

перероб. і доп. – К. : Знання, 2008. – 487 с.

31. Кірсанова Т.О. Система управління власним капіталом підприємства / Т.О. Кірсанова, Н.О. Коляда // Вісник СумДУ. Серія економіка. — 2010. — № 1. — С. 58—63.

32. Коваленко Л.О., Ремньова Л.М. Фінансовий менеджмент: Навч. пос. – 3-тє вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2008. – 483 с.

33. Конституція (основний закон) України. Прийнятий ВР України 28.06.96р.

34. Крамаренко Г.О., Чорна О.Є. Фінансовий менеджмент. 2-ге вид.: Підручник. – Київ: Центр учбової літератури, 2009. – 520 с.

35. Лишиленко О. В. Фінансовий облік : підручник / О.В. Лишиленко. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К. : Центр навчальної літератури, 2008. – 556 с.

36. Ліпич Л.Г. Капітал в системі управління підприємством / Л.Г. Ліпич, І.О. Гадзевич // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". — 2009. — №647. — С. 114—119.

37. Мазур В. А. Методика аналізу фінансового стану підприємства відповідно до вимог внутрішніх і зовнішніх користувачів [Електронний ресурс] / В. А. Мазур, О. Ф. Томчук, Ю. Ю. Браніцький // Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. - 2017. - № 3. - С. 7-20.

38. Маслов Д. С. Перенагромадження позичкового капіталу як фактор зростання державного боргу [Електронний ресурс] / Д. С. Маслов // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. - 2018. - Вип. 19(2). - С. 95-99.

39. Міщук Є. В. Особливості системи управління власним капіталом підприємства та шляхи її вдосконалення / Є. В. Міщук, В. В. Міщенко // Агросвіт. - 2015. - № 24. - С. 46-49. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/agrosvit_2015_24_10.

40. Мосійчук Б.Ю. Позиковий капітал підприємства: економічна сутність та управління [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://naub.oa.edu.ua>

41. Мулик Т. О. Аналіз господарської діяльності: навчальний посібник

/Т. О. Мулик, О. А. Материнська, О. Л. Пльонсак. – Київ: Центр учбової літератури, 2017. – 288 с.

42. Мулик Т.О. Аналіз власного капіталу підприємств / Т.О.Мулик, А.В. Самійленко // Літні наукові зібрання: матеріали X Міжнар. наук.-практ.інтернет-конф. (19 червня 2017 року, м. Вінниця) / С. 49-53. [Електронний ресурс] – Режим доступу: el-conf.com.ua.

43. Мусієнко В. О. Ефективне управління людським капіталом – основоположний фактор ефективності менеджменту в умовах інноваційної діяльності [Електронний ресурс] / В. О. Мусієнко, В. Б. Іванова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки. - 2018. - Вип. 29(1). - С. 181-185.

44. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» (НП(С)БО 1): Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73

45. Павлович О. Р. Мотиваційний механізми вдосконалення управлінського капіталу [Електронний ресурс] / О. Р. Павлович, І. В. Гірський // Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. - 2018. - Т. 17, вип. 1. - С. 144-156.

46. Петренко Н.І. Еволюція поняття «власний капітал» / Н.І. Петренко // Економічні науки. – Серія «Облік і фінанси». – 2012. – Випуск 9 (33). – Ч. 3. – С. 112-122.

47. Петренко Н.І. Еволюція поняття «власний капітал» / Н.І. Петренко // Економічні науки. – Серія «Облік і фінанси». – 2012. – Випуск 9 (33). – Ч. 3. – С. 112-122.

48. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: Наказ Міністерства фінансів від 30.11.1999 р. № 291

49. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: Наказ Міністерства фінансів від 30.11.1999 р. № 291.

50. Плахтій Т. Ф. Методика оцінки якості фінансової звітності: кваліметричний підхід [Електронний ресурс] / Т. Ф. Плахтій // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки. - 2017. - Вип. 27(3). - С. 65-71.
51. Плікус І.Й. Система моніторингу для фінансового прогнозу діяльності підприємства. Фінанси України. — 2004. — № 6. — С. 35— 44.
52. Податковий кодекс України № 2755-VI від 02.12.10 р.
53. Поддєрьогін А.М. Фінанси підприємств: Підручник 3-тє вид., перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2000. – 460 с.
54. Подолянчук О. А. Кредиторська заборгованість як специфічне джерело формування капіталу підприємства [Електронний ресурс] / О. А. Подолянчук, В. М. Чорна // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. - 2011. - Вип. 3. - С. 193-197.
55. Подольська В.О. Фінансовий аналіз: нав. посіб. / В.О. Подольська, О.В. Ярш. — К.: Центр навч. л ри, 2007. — 488 с.
56. Поздняков Ю. В. Обґрунтування економічних передумов формування трендів змін ставки капіталізації [Електронний ресурс] / Ю. В. Поздняков, М. Л. Лапішко // Вісник Університету банківської справи. - 2018. - № 1. - С. 88–92.
57. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 32 “Інвестиційна нерухомість”: Наказ Міністерства Фінансів України від 02.07.07р. №779
58. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 ”Зобов’язання”: Наказ Міністерства Фінансів України від 31.01.00 р.№20
59. Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку. Наказ Мінфіну України від 24.05.95 р. № 88
60. Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку. Наказ Мінфіну України від 24.05.95 р. № 88.
61. Правдюк Н.Л. Тенденції розвитку фінансового обліку в агропромисловому виробництві [Текст] / Н. Л. Правдюк. - К. : ННЦ "Інститут аграрної економіки", 2005. - 420 с.
62. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні. Закон

України, прийнятий ВР України від 16.07.99р. № 996-XIV

63. Про затвердження Методики аналізу фінансово-господарської діяльності підприємств державного сектору економіки: Наказ Міністерства фінансів України від 14.02.2006 N 170

64. Про затвердження Методики проведення поглибленого аналізу фінансово-господарського стану підприємств та організацій: Наказ Агентства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій N 81 від 27.06.97

65. Про затвердження Положення про порядок здійснення фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації: Наказ Міністерства фінансів України N 49/121 від 26.01.2001

66. Прокопенко И. Ф. Анализ финансово-хозяйственной деятельности предприятий с применением ПК : Учеб. пособие / И.Ф. Прокопенко, В.И. Ганин, В.В. Москаленко. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 336 с.

67. Романенко О.Р. Фінанси: Підручник . 4-те вид. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 312 с.

68. Ротань Н. В. Удосконалення організаційно-економічного механізму управління інтелектуальним капіталом підприємств [Електронний ресурс] / Н. В. Ротань // Інтелект ХХІ. 2018. - № 3. - С. 173-177.

69. Савицька Г.В. Аналіз господарської діяльності підприємства : Навч. посібник / Г.В. Савицька. – К. : А.С.К., 2005 – 628 с.

70. Садовська І.Б. Обліково-інформаційне забезпечення в управлінні власним капіталом сільськогосподарських підприємств / І.Б. Садовська // Економічні науки. – Серія «Облік і фінанси». – 2012. – Випуск 9 (33). – Ч. 3. – С. 93-101.

71. Сахарук Б. С. Фактори впливу на структуру акціонерного капіталу [Електронний ресурс] / Б. С. Сахарук // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки. - 2018. - Вип. 29(2). - С. 20-23.

72. Сілакова Г. В. Сучасні погляди на управління власним капіталом підприємства [Електронний ресурс] / Г. В. Сілакова, О. М. Петухова // Інтелект

XXI. - 2018. - № 3. - С. 101-105.

73. Скирпан О.П. Фінансовий облік : навч. посіб. / О.П. Скирпан, М.С. Палюх. – Тернопіль : ТНЕУ, 2008. – 407 с.

74. Соболева І. В. Облік статутного капіталу товариств з обмеженою відповідальністю в умовах трансформації економіки [Електронний ресурс] / І. В. Соболева, О. П. Андронатій, А. Г. Волкова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. - 2018. - Вип. 19(3). - С. 57-60.

75. Сопко В. В. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством : Навч. посіб. / В.В. Сопко. – К. : КНЕУ, 2006. – 526 с.

76. Сопко В.В. Бухгалтерський облік капіталу підприємства (власності, пасивів) : Навч. посібник. / В.В. Сопко. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 312 с.

77. Сопко В.В. Оцінка пасивів підприємства: обліковий та економічний аспекти / Сопко В.В. // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: економіка. Вип. 22. - 2008. – С. 186-188.

78. Спільник І. Аналітичне забезпечення управлінням власним капіталом // І. Спільник, О. Загородна // Економічний аналіз. – 2011. – Випуск 9. Частина 2. – С. 371-379.

79. Степасюк Л. М. Економіка і фінанси підприємства [Текст] : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Л. М. Степасюк, Н. М. Суліма, О. В. Величко ; За ред.: В. К. Збарського, В. І. Мацибори ; Національний університет біоресурсів і природокористування України. - К. : ЦП "Компринт", 2013. - 300 с.

80. Сухоставець А. І. Аспекти розвитку аграрної сфери та соціального капіталу [Електронний ресурс] / А. І. Сухоставець // Проблеми системного підходу в економіці. - 2017. - Вип. 5. - С. 92-96.

81. Філімоненко О.С. Фінанси підприємства: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2005. – 400 с.

82. Фінансовий облік: конспект лекцій / укладачі: М. Ю. Абрамчук, Ю. Г. Гуменна, І. В. Тютюнник, П. М. Рубанов. – Суми : Сумський державний університет, 2018. – 395 с.

83. Харченко Н.В. Управління власним капіталом акціонерного товариства / Н.В. Харченко // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. — 2011. — № 3. Т. 1. — С. 273—278.

84. Цивільний Кодекс України № 435-ІУ від 16.01.2003 р.

85. Чабаненко Ж.М. Вплив чинного законодавства на організацію обліку власного капіталу / Ж.М. Чабаненко, І.О. Рабер // Економічний простір. – 2012. - № 59. – С. 292-298.

86. Шевчук Н. Капітал підприємства: формування та ефективність функціонування // Ринок цінних паперів України. — 2004. — № 5, 6. — С. 39—43.

87. Щодо погодження облікової політики підприємств. Наказ Мінпромполітики України від 23.01.2007 р. № 23

88. Юрій Е. О. Місце дослідження структури капіталу в оцінці фінансової стійкості підприємства [Електронний ресурс] / Е. О. Юрій, Л. А. Бербека // Причорноморські економічні студії. - 2017. - Вип. 22. - С. 146-149

89. Ярошевська О. В. Формування капіталу суб'єктів підприємництва в процесі приватизації через фондову біржову торгівлю / О. В. Ярошевська // Причорноморські економічні студії. - 2017. - Вип. 15. - С. 207-211.